mesa URLA

KEKLİKTEPE

444 9 366 • www.mesaurla.com

mesa 1969

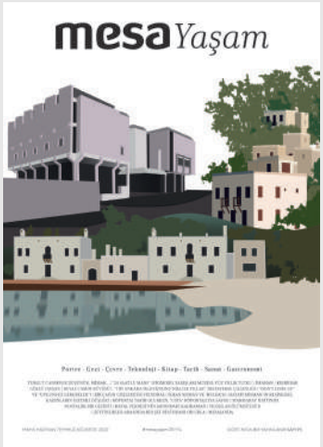

MESA YAŞAM Sayı: **95**
Mayıs Haziran Temmuz Ağustos 2022

İmtiyaz Sahibi
MESA Holding A.Ş. adına
Erhan Boysanoğlu

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Gamze Çetiner

Yayın Kurulu
Mert Boysanoğlu, Gamze Çetiner, Uğur Büke

Yayın Hazırlığı
Büke Yayıncılık
Altıevler Mah. Kumsal Sok.
No: 120 Narlıdere / İzmir
T. +90 232 238 22 29 / +90 532 593 53 78
buke1942@gmail.com

Katkıda Bulunanlar
Arzu Çakır Morin (Paris), Cem Erciyes
Elif Key (New York), Türey Köse

Tasarım
Tunca Erciyas

Kapak Tasarımı
Ufuk Tanyeri

Baskı
PROMAT BASIM YAYIN SAN. LTD. ŞTİ.
Orhangazi Mahallesi 1673. Sokak No: 34
Esenyurt, 34510 İstanbul
T. +90 212 622 63 63 / F. +90 212 605 07 98

Adres
MESA Mesken Sanayii A.Ş.
MESA Plaza, Koru Sitesi Ihlamur Cad. No:2
Çayyolu 06810 Ankara
T.+90 312 291 50 00 / F. +90 312 240 09 99
info@mesa.com.tr

www.mesa.com.tr

Cemil Molla Köşkü
MESA, İstanbul Bölge Müdürlüğü

BAHARA, YAZA, UMUDA MERHABA!

MESA olarak, bu yıl "Çimenin Vaadi" temasıyla 5'incisi düzenlenecek olan Mardin Bienali'ne destek veriyoruz. Tarihsel, kültürel ve coğrafi zenginliklerle dolu olan ve benzersiz mimarisiyle dikkat çeken Mardin'de, bienal kapsamında kullanılacak mekanlar MESA desteği ile dönüştürülüyor, iyileştiriliyor. Mardin Bienali, 20 Mayıs – 20 Haziran tarihleri arasında sanatseverleri ağırlayacak. Bu sayımızın kapağında *"insanın temel görevlerinden biri dünyayı güzelleştirmektir ve bunun en kestirme yolu mimariden geçer"* diyen değerli mimar, düşünür Turgut Cansever var. Kapağımızı da ODTÜ Mimarlık bölümü öğrencileri hazırladı.

Gazeteci, yazar Umur Talu *Senin Adın Corona Olsun* kitabında insanlığın "salgın"larla yazılan tarihinden sayfalar çeviriyor. Farklı coğrafyalarda insanların içiçe geçmiş hikâyelerini anlatıyor ve salgınları "tarih yapıcı, tarih bozucu, tarih yıkıcı" olarak okuyor. Bir de işin edebiyat kısmı var. Albert Camus'nün *Veba*'sı, Marquez'in *Kolera Günlerinde Aşk* kitabını biliyorduk. İspanyol gribi sırasında büyük annesi hemşire iki büyük babası doktor olarak sağlık cephesinde savaşan Susan Beegle'ın *İspanyol Gribi Günlerinde Aşk* diye bir kitabı olduğunu da Talu'dan öğrendik. Boris Pasternak'ın Sovyetler Birliği'nden kaçıralan *Doktor Jivago*'sunun İtalyanca baskısının yayımlandığı 1957 Asya gribi salgını sırasında dünyadaki en meşhur "doktorun" Jivago olduğunu da!

İnsanlığın salgınlarla yazılan tarihinden bizim zamanımıza da "corona" denk geldi. Salgının içindeyken bile hayatımızı, dünyayı nasıl hızla değiştirdiğini gözlemliyoruz. Gerisini "tarih" yazacak ve elbette edebiyatçılar! "Corona"nın "tarih" olmasını umutla, hasretle beklerken; havaların ısınmasıyla beraber yüzümüzü güneşe döndük. İki yılı aşkın süredir içimizi bunaltan, sevdiklerimizi elimizden alan covid kabusunun bir an önce geride kalması umutlarımız güçlendi. Bu sayımızda birbirinden renkli, heyecanlı, bilgilendirici yazılar yer alıyor. Haydi, hep birlikte dergimizin sayfalarını çevirelim.

Turgut Cansever çok ödüllü, geride birçok eser bırakmış değerli bir düşünür ve mimar. Cansever'i dünyayı güzelleştirdiği eserleriyle anıyoruz.

Covid sonrası gezi planları yaparken, İsfahan yazısını okuyunca bu kenti de "görülecek" listesine ekleyecek ve "Zayende nehrinin kenarında çay içme" planları yapmaya başlayacaksınız.

1964-1980 döneminde TRT Haber Merkezi ve Ankara TV'de redaktör spikerlik yapan Erkan Oyal'ın yazısı beyaz camın büyülü dünyasında bir zamana yolculuk daveti.

Don't Look Up (Yukarı bakma) filmi hem izlenme rekorları kırdı hem de tartışma! Yukarı bakmamazı neden istemiyorlar, bakarsak neler görürürüz, küresel ısınma sorunu nasıl bir iklim krizine dönüştü? Hepsi bu yazıda.

İlhan Koman 1958 yılında İsveç'e yerleşmiş ve 1965 yılında aldığı Hulda adlı tekne yirmi yıl hem evi hem de atölyesi olmuştu. Koman'ın Hulda ile "simbiyotik" ilişkisi sayfalarımızda.

Artık gazete sayfalarında röportaj görmüyoruz. Oysa, 7 yıl önce aramızdan ayrılan Fikret Otyam'ın bazı röportajları bir ay tam sayfa yayınlanırmış gazetesinde. Bir "belgesel edebiyatçı' ya da 'edebiyatçı gazeteci' olarak Fikret Otyam'ı saygıyla selamlıyoruz.

Gölge oyunu denilince aklımıza Karagöz gelir. Karagöz denince ise, günümüz Karagöz sanatının ustası Cengiz Özek. Özek'in gölge oyunu serüveni sayfalarımızda.

Fransa'da Le Mans kenti, 1923 yılında otomobil yarışlarına ev sahipliği yapmaya başlıyor. Bu yarışların 100.yılı yaklaşırken, 24 Saat Le Mans yarış alanı ve müzesini dolaşıyoruz.

New York'ta Jewish Museum'daki Edmund De Waal'ın *Kehribar Gözlü Tavşan* adlı kitabından uyarlanan sergi büyük ilgi görüyor. Sergilenen eserlerin hikâyesi, sergiye dahil!

Sanal dünyada "Metaverse" çılgınlığı başladı. "Neymiş bu metaverse" diye merak edenler için bilgilendirici bir yazı sayfalarımızda.

Kızıl ile Kara, Stendhal'in başyapıtı. Çağının gözlemcisi bu büyük yazar rehberliğinde Fransa tarihine odaklanan yazı "klasikler"in neden "klasik" olduğunu da bir kez daha gözler önüne seriyor.

Ressam Hayati Misman yeni bir atölyeye taşındı. Haydi, Misman ile atölyesini dolaşıp Kadınların Gizemli Düşleri'ne konuk olalım!

Marmaray tren hattının 150 yıllık geçmişine doğru bir yolculuğa çıkalım mı?

Sinemamız 2022'nin başlarında "dört yapraklı yonca"dan biri olan Fatma Girik'i yitirdi. Girik'i filmleriyle anıyoruz.

Türkiye'de Michelin yıldızlı restoran yok. Çünkü, yıldız verilebilmesi için o ülkede Michelin rehberinin yayımlanmış olması gerekiyor. Yıldızlı olmasa da, dünya çapında iddialı restoranlar açılmaya başlandı. Bunlardan biri Od Urla. Zeytin ağaçları altında bir lezzet hikâyesi dinlemeye hazır mısınız?

MESAJANDA'da bir dizi etkinlik duyurusu var. Kaçırmayın.

İLKLER VE YENİLER

MESA Yaşam Dergisi Kapak Tasarım Süreci Deneyimleri

HASAN OKAN ÇETİN
ODTÜ Mimarlık Bölümü
Öğretim Görevlisi

MESA Yaşam Dergisi'nin yayın kurulunun dekanlığımıza yaptığı başvurunun ardından süreci kurgulamaya başladık. Kurulun talebi üzerine yeni dönem kapakların bir mimarlık bölümü öğrencisi tarafından ana kapak konusu çerçevesinde tasarlanması beklenmekteydi.

Öncelikle yakın zamanda güncellenen ve daha modern bir dile kavuşan dergi kapağını yayın kurulu ile beraber analiz ettik. Dengeli bir kompozisyon oluşturmak için ana görselin merkeze alınmasına ve 21x21 cm ebatlarında kullanılmasına karşılıklı olarak karar verdik. Tasarım sürecine heyecan katmak, süreçte yeniyi ve ilkleri aramak adına talep edilen görselin MESA Grubu'na NFT formatında özgün bir dijital eser olarak teslim edilmesi fikrini heyecanla gündeme getirdik. Bu fikrin de yayın kurulu tarafından olumlu değerlendirilmesinin ardından gönüllü öğrencilerimizin belirlenmesi için duyurular aşamasına geçtik.

Çalışmanın asıl heyecanlı kısmı bizim için bu noktada başladı. Bölümümüzün aktif öğrenci grubu olan "Stüdyo V" ile iletişime geçtik. Bu aşamada yaklaşık olarak elliye yakın öğrencimize birebir ulaştık ve onlarla sıralı toplantılar düzenledik / düzenlemeye çalıştık. Kendilerine yeni sayı dergi ana kapak konusunun "Turgut Cansever" olduğunu, konuyu öne çıkaran her türlü grafik tasarımın teslim edilebileceğini, özgün yorumların serbest olduğunu ilettik ve teslim edecekleri ortak şablon dosyasını paylaştık. Teslim tarihi olarak belirlediğimiz 27.03.2022 Pazar gününü heyecanla beklemeye başladık.

Bir, iki, üç derken toplam 6 katılımcının 10 farklı eseri ile süreci tamamladık. Seçici kurul olarak üzerinde uzlaşıya vardığımız 3 eserin kurul ile paylaşılmasının ardından belirlenen ana eser kapakta yerini almak üzere önce dijital dünyaya ardından da MESA Yaşam dergi kapağı koleksiyonunun ilk NFT eseri olarak MESA dijital sanat arşivine doğru yola çıktı. Şimdiden esere geçireceği dijital dönüşüm sürecinde başarılar diliyoruz. Daha nice ilklere ve yenilere beraber ilerlemek dileklerimizle...■

Not: Tüm süreçte yardımlarını esirgemeyen araştırma görevlilerimiz Ozan Yetkin, Seren Ertan ile Çağrı Burak Başkol'a ve gönüllü olarak sürece katkı koyan öğrencilerimiz Deniz Durmuş, Elif Nur İpek, İdil Bilici, Meltem Şahin, Müge Yengüner ile yayın kurulu tarafından seçilen kapağı tasarlayan Ufuk Tanyeri'ye özel teşekkürlerimizi sunarız.

Ufuk Tanyeri: Turgut Cansever, eserlerinde kullandığı Osmanlı-Selçuklu motifleri ile de her zaman dikkatimi çekmiştir. Bunların başında ise Türk Tarih Kurumu gelmekte. Ankara'da ve özellikle Sıhhiye'de geçen gençlik ve öğrencilik yıllarımda sürekli önünden geçtiğim yapının mimarı hakkında yapacağım kapak tasarımında da bu önemli eseri kullanmak benim için mutluluk vericiydi. Bu üç parçalı kolaj ise Mimarın, daha önce kimse tarafından elde edilmemiş başarısı olan üç kez kazandığı Ağa Han Mimarlık Ödüllerine ithafen, ödül hak ettiği üç projesi üzerinde yoğunlaşmıştır.

TASARIM
DENİZ DURMUŞ

TASARIM
ELİF NUR İPEK

TASARIM
İDİL BİLİCİ

TASARIM
İDİL BİLİCİ

TASARIM
MELTEM ŞAHİN

TASARIM
MÜGE YENGÜNER

İÇİNDEKİLER

08 — TURGUT CANSEVER DÜŞÜNÜR MİMAR
YAZI FUAT OBUROĞLU

16 — "24 SAAT LE MANS" OTOMOBİL YARIŞLARI MÜZESİ: YÜZ YILLIK TUTKU
YAZI ARZU ÇAKIR MORİN

20 — İSFAHAN
YAZI ÖZCAN YURDALAN

24 — KEHRİBAR GÖZLÜ TAVŞAN
YAZI ELİF KEY

26 — BEYAZ CAMIN BÜYÜSÜ!.. "TRT ANKARA TELEVİZYONU'NDA İLK YILLAR"
YAZI ERKAN OYAL

35 — METAVERSE ÇILGINLIĞI
YAZI HAKAN KARA

40 — "DON'T LOOK UP" VE "UYGUNSUZ GERÇEKLER"!
YAZI DENİZ DOĞALI

44 — BİR ÇAĞIN GÖZLEMCİSİ STENDHAL
YAZI ASUMAN KAFAOĞLU BÜKE

46 — İLHAN KOMAN VE HULDA'SI
YAZI MELİH ERDOĞAN

49 — HAYATİ MİSMAN'IN RESİMLERİ; KADINLARIN GİZEMLİ DÜŞLERİ
YAZI İBRAHİM KARAOĞLU

54 — RÖPORTAJ TARİH OLURKEN, "USTA" RÖPORTAJCIYA SAYGI!
YAZI TÜREY KÖSE

57 — MARMARAY HATTINDA NOSTALJİK BİR GEZİNTİ
YAZI VECDİ SEVİĞ

62 — HAYAL PERDESİ'NİN ARDINDAKİ KAHRAMAN
YAZI YASEMİN SAYAR

65 — YILDIZLAR ÖLÜMSÜZDÜR
YAZI VECDİ SAYAR

68 — ZEYTİNLİKLER ARASINDA BİR ŞEF RESTORANI OD URLA

72 — MESAJANDA

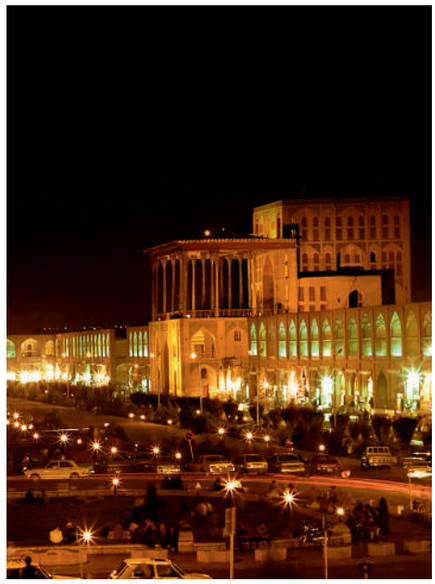

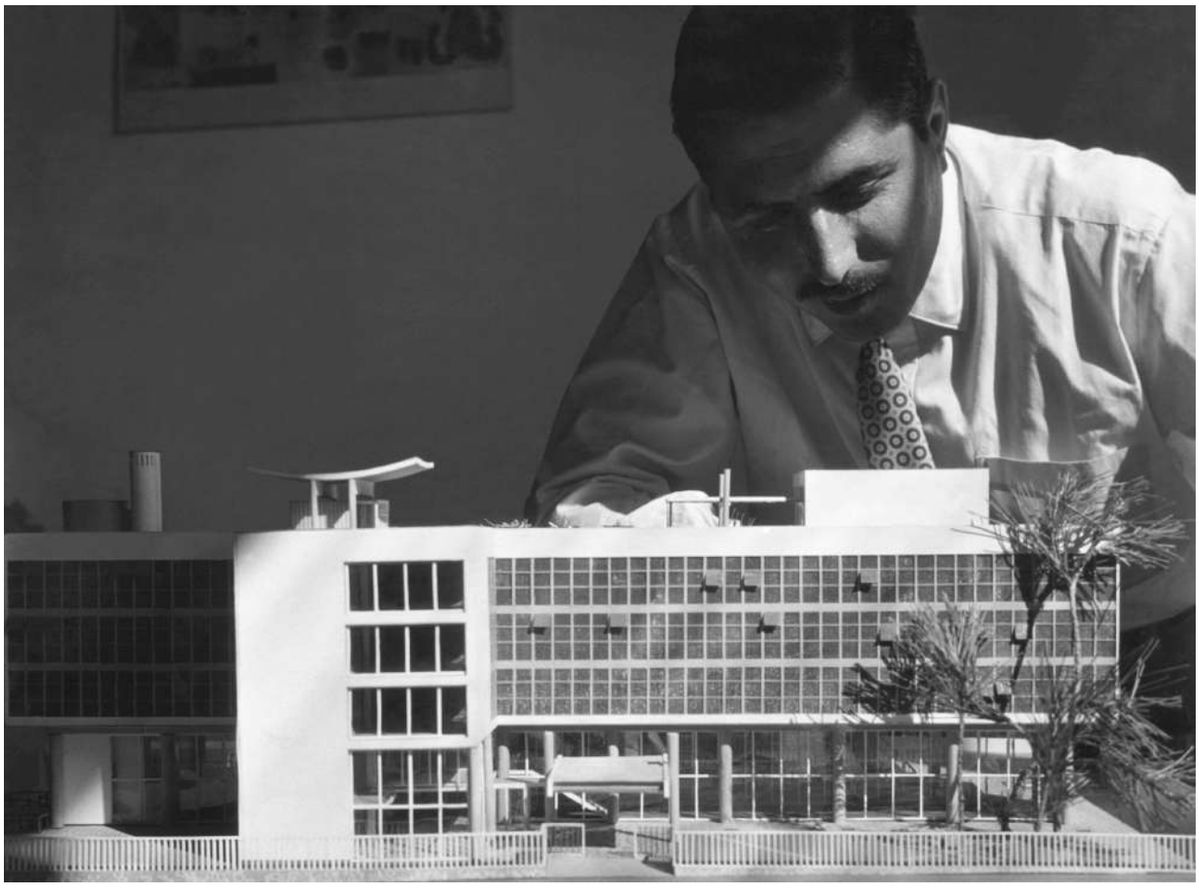

Turgut Cansever Büyükada Anadolu Kulübü için maket çalışması yaparken. 1950'ler

TURGUT CANSEVER
DÜŞÜNÜR, MİMAR...

YAZI
FUAT OBUROĞLU

Turgut Cansever üç kez Ağa Han ödülü almış, değerli bir düşünür ve mimar. Türk Tarih Kurumu binası, Ahmet Ertegün Evi Yenilemesi ve Emine Öğün Mehmet Öğün ve Feyza Cansever ile birlikte gerçekleştirdiği Demir Evleri Projesi ödül getiren eserleri oldu.
Meslekî pratiği, düşünsel ve felsefî yaklaşımı ile 1990'da II. Ulusal Mimarlık ödülleri kapsamında Büyük Ödül (Sinan ödülü) de ona verildi.

Aile

Babası, Bâbıâli'de yüksek dereceli bir memur olan Ali Efendi'nin oğlu Dr. Hasan Ferid Bey, annesi Filibe'de müderris Mehmed Efendi'nin kızı ve Kız Öğretmen Okulu'nun ilk mezunlarından Hatice Saime Hanım'dır. Dede Ali Efendi, aynı zamanda Mehmed Türâbî Efendi'nin İstanbul Kasımpaşa'da kurmuş olduğu *"Kādirî Türâbî Baba Tekkesi"*nin son şeyhidir.

Cansever'in ailesi üç yüz, üç yüz elli sene kadar evvel Asya'dan gelerek Edirne civarına yerleşmiş, daha sonra İstanbul'a gelmiş. Şeyh dede, oğlunun da memur olmasını istermiş: Fakat o "doktor olacağım!" der ve *Haydarpaşa Tıp Fakültesi*'ne yazılır. Türk Ocakları'nı yedi Tıp öğrencisi kurduğu bilinmektedir. Büyük olasılıkla bunlardan biri olan Dr. Hasan Ferid Bey tıbbiye'den mezun olur olmaz Sina cephesi *Hilal-i Ahmer Hastanesi*'ne başhekim olarak gönderilir. Ardından *Gazze Cephesi*'ne, oradan da *Kudüs*'e gider. O sırada Kudüs'te bulunan Halide Edip Hanım, Cansever'in annesi Hatice Saime Hanım'la Ferid Bey'i tanıştırır; İstanbul'da evlenirler... Turgut Cansever, 12 Eylül 1921 tarihinde Antalya'da doğar...

Öğrenim Yılları

Cansever; ilk öğrenimini Ankara Keçiören'de ve Bursa Muradiye'de, liseyi *İstanbul Galatasaray Lisesi*'nde, yüksek öğrenimini *İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi* (bugünkü *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi*) Mimarlık Bölümü'nde tamamlar.

Çocukluk ve gençlik yıllarında babası vasıtasıyla Türkiye'nin önemli bilim ve düşünce adamlarının sohbetlerine katılır. Muhammed Hamdi Yazır, Neyzen Emin Efendi, Ahmet Avni Konuk, Ahmet Hamdi Tanpınar, Âsaf Hâlet Çelebi bunlardan bazılarıdır.

Lise ve üniversite yıllarında Mehmet Cavit Baysun'dan tarih, Muvaffak Benderli'den divan edebiyatı, Sami Boyar ve Ali Karsal'dan resim dersleri alır. Resim hocası ve neyzen Halil Dikmen, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Mazhar Şevket İpşiroğlu, aynı üniversitede sanat tarihi hocası olan Ernst Diez ve Güzel Sanatlar Akademisi hocalarından mimar Sedat Hakkı Eldem de etkilendiği önemli isimlerdendir.

Çeşitli arayışları, karşılaşmaları ve yönlendirmeler neticesinde sanata dair birçok alanla ilgilenen Cansever, 26 Ekim 1936 tarihinde henüz on altı yaşında iken İstanbul'da bir resim sergisi açar. Neyzen Halil Dikmen'den, arkadaşı Neyzen Niyazi Sayın ile birlikte ney dersleri alır. Turan Güneş, İlhan Usmanbaş, Turhan Feyzioğlu ve Emin Ülgener, Beyazıt'daki evlerine gelip giden arkadaşlarıdır... Babası onu din bilgini Muhammed Hamdi Yazır "Elmalılı Hamdi" ile de tanıştırır...

Galatasaray Lisesi'nden 1940 yılında mezun olduktan sonra, babasının ısrarı ile *Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü*'ne girer. "...Aslında bütün dünyam resim ve müzikti. Felsefeyle ilgileniyor, Nietzsche filan okuyordum. İkinci senenin sonunda, Sedat Bey, iki senedir anlattığı yapı bilgisini, yarım saatte özetledi. Temelin atılacağı arsanın tesviyesinden çatının tepesine topuz kiremit konuluncaya kadarki yapı sürecini o kadar güzel anlattı ki, o gün mimar olmaya karar verdim..." diyor Cansever...

1946'da Akademi'den mezun olduktan sonra bir süre hocası Sedat Hakkı Eldem'in asistanlığını yapar. İslam Sanatı tarihçisi Ernst Diez'in etkisiyle sanat tarihi alanında doktora yapmaya karar verir. Okuldan ödünç aldığı fotoğraf makinesi ile on dört Anadolu şehrini dolaşır ve konusu ile ilgili yüz on bir yapıyı kapsamlı olarak inceler, fotoğraflar ve çizimler yapar. 1949'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde; *"Selçuk ve Osmanlı Mimarisinde Üslup Gelişmeleri: Türk Sütun Başlıkları"* adlı doktora tezini tamamlar. Türkiye'de sanat tarihi alanında yapılan ilk doktora tezi niteliğini taşıyan bu çalışması Cansever'e *"doktora yapan ilk mimar"* unvanını kazandırır.

Avrupa'ya Bir Yolculuk...

Turgut Cansever, tezi sonrası bir sene süren bir Avrupa gezisi yaparak tüm kıtayı kent kent dolaşır. İlk durağı ofis deneyimi kazanmak için burslu olarak gittiği Paris olur. Burada üç ay mimar René André Coulon'un ofisinde çalıştıktan sonra, üç arkadaşıyla birlikte Avrupa gezisine başlar. Yolculuğunda tüm mimari akımları incelemeyi amaçlar. Yapıları, fotoğraf ve çizimlerle kayıt altına alır. Cansever'in hem Avrupa gezisi hem de tezi öncesinde yaptığı Anadolu gezisi, bir doğu - batı sentezi düşüncesi oluşturmasına katkıda bulunmuştur demek her halde doğru olacaktır....

Eşi Nilüfer Hanım ile 1952'de evlenir. Cansever ailesinin Hasan, Emine ve Feyza isminde üç çocukları olur.

Meslek Yaşamına Bir Bakış

1947-1951 yıllarında *İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi*'nde öğretim üyeliği yapar. 1951 yılında kendi mimarlık bürosunu kurar. 1957 yılında İstanbul Belediyesi'nde *planlama danışmanı* olarak çalışır ve İstanbul Metropolü Gelişme Biçimi ile ilgili ilk çalışmaları yaparak, çözüm alternatiflerini geliştirir. 1957'de *İmar Yasası* ve *İmar İskân Bakanlığı* kuruluş çalışmalarına katılır. 1960'ta modern mimarlığın beş önemli mimarını ve yapıtlarını incelediği *"Modern Mimarlığın Temel Meseleleri"* adlı çalışmasıyla doçent olur. Tezinde, *Frank Lloyd Wright, Le Corbusier, Walter Gropius, Alvar Aalto* ve *Mies Van Der Rohe* gibi çağdaş mimarinin önemli temsilcilerini inceler. 1960'da *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi*'nde iki yarıyıl *Diploma Projesi Yöneticiliği* yapar. 1961'de *İstanbul Belediyesi Planlama Müdürlüğü*'nün kuruluşunu sağlar ve *İstanbul Geçiş Dönemi Nazım Planı*'nı hazırlatır. 1974'te *İmar ve İskân Bakanlığı*'nda danışmanlık, 1974-1975'te *İstanbul Metropol Planlama Dairesi Başkanlığı* ve 1975-1980 arasında *İstanbul Belediyesi*'nde *danışmanlık* görevlerinde bulunur. Aynı zamanlarda; 1974-1977 yıllarında, *Avrupa Konseyi Türk Delegasyonu Üyesi*'dir. Özellikle 1972-1979 yılları arasında daha çok İstanbul için gerçekleştirdiği yeniden işlevlendirme, yayalaştırma ve düzenleme çalışmalarına yoğunlaşır. 1980'de *Ankara Belediyesi*'nde *danışman* olarak metropol planlama, yeni yerleşimler, kent merkezleri ve koruma sorunları gibi konularda görevler üstlenir. Yine 1980'de *Edirne Devlet Mühendislik Mimarlık Akademisi Mimarlık Bölümü*'nde bir yarıyıl diploma projesi yönetir. 1983'te *Mekke Üniversitesi*'nde *danışman* olarak eğitim programı hazırlayan kurumda çalışır. Aynı yıl, Uluslararası *Ağa Han Mimarlık Ödülü Jürisi*'ne seçilir. Her biri uzman ekipler tarafından yürütülen büyük çaplı dört

adet kent ve bölge planlama çalışması içerisinde yer almıştır: Bunlar: *İstanbul Metropolitan Planlama Çalışmaları, Marmara Bölge Planlama Çalışması, Ege Bölgesel Planlama Çalışması* ile 17 Ağustos 1999 Marmara ve 12 Kasım 1999 Düzce depremlerinden sonra hazırlanan, fakat uygulanamayan *"Yeni Şehirler Projesi"*dir. İlkinde başkanlık, diğerlerinde yöneticilik yapar.

Cansever'in Mimari Projeleri

Turgut Cansever bilindiği kadarıyla, seksen yedi mimari proje üretmiştir. Bunların çok büyük çoğunluğu hayata geçirilmiş olsa da küçük bir kısmı uygulanma fırsatı bulamamıştır:

"Sâdullah Paşa Yalısı Restorasyonu" (İstanbul 1949-1951), *"Anadolu Kulübü Oteli"* (Büyükada, İstanbul 1951-1957; Abdurrahman Hancı ile birlikte), *"Türk Tarih Kurumu"* (Ankara 1951-1967; Ertur Yener ile birlikte), *"Rıfat Yalman Evi"* (İstanbul 1952; Abdurrahman Hancı ile birlikte), *"Karatepe Açık Hava Müzesi"* (Adana 1957-1961), *"Diyarbakır Koleji Yarışma Projesi"* (1958 Ertur Yener ve Mehmet Tataroğlu ile birlikte - uygulanamadı), *"Beyazıt Meydanı Yayalaştırma ve Düzenleme Projesi"* (İstanbul 1958-1961), *"ODTÜ Kampüsü Yarışma Projesi"* (Ankara 1959 - uygulanamadı), *"Çürüksulu Yalısı Restorasyonu"* (İstanbul 1968-1971), *"Ahmet Ertegün Evi"* (Bodrum-Muğla 1971-1973), *"Atatürk Kültür Merkezi Ulusal Müze ve Parkı Projesi"* (Ankara 1980 - uygulanamadı), *"Batıkent Yeni Şehir ve Konut Yerleşmesi Teklif Projesi"* (Ankara 1980-1981 - uygulanamadı), *"Ayşin-Rafet Ataç Evi"* (İstanbul 1983-1986; Feyza Cansever ile birlikte), *"Demir Evleri (Tatil Köyü)"* (Bodrum-Muğla 1984-2005; Emine Öğün, Mehmet Öğün ve Feyza Cansever ile birlikte), *"Avanos Oyma Kaya Oteli Teklif Projesi"* (Nevşehir 1984; Emine Öğün ve Mehmet Öğün ile birlikte - uygulanamadı), *"Bodrum Kültür ve Ticaret Merkezi"* (Muğla 1987; Emine Öğün, Mehmet Öğün ve Feyza Cansever ile birlikte), *"Caner-Zerrin Şaha Evi Restorasyonu"* (İstanbul 1998; Feyza Cansever ile birlikte), *"Sualtı Arkeoloji Enstitüsü"* (Bodrum-Muğla 1988-1996; Feyza Cansever ile birlikte), *"Çocuk Vakfı Renovasyonu ve Restorasyonu"* (İstanbul, 1991-1994), *"Karakaş Camii"* (Antalya 1991-1998), *"İmam Buhârî Eğitim Kompleksi Davetli Yarışma Projesi"* (Semerkant-Özbekistan 1993; Emine Öğün ve Mehmet Öğün ile birlikte), *"Cebelüssaid Yerleşmesi"* (Sofar-Beyrut-Lübnan 1994-1995; Emine Öğün ile birlikte), *"Hadi Bey Yalısı Restorasyonu"* (İstanbul 1994-1999; Emine Öğün ile birlikte), *"Kaleardı Mahallesi Projesi"* (Sivas 1998; Emine Öğün ile birlikte), *"Dârüsselâm Eğitim Tesisleri Teklif Projesi"* (Zenzibar-Tanzanya 2000), *"Ballıkuyumcu Toplu Konut Alanı Projesi"* (Ankara 2001; Emine Öğün ve Mehmet Öğün ile birlikte), *"İstanbul Anadolu Yakası Adliye Binası Teklif Projesi"* (İstanbul 2005). *"Muğla Yağcılar Hanı Projesi"* (Uygulanamadı).

Burada biraz nefeslenip, bazı mimari projelerine biraz daha yakından bakmamız yararlı olabilir diye düşünüyorum:

Sadullah Paşa Yalısı

Turgut Cansever'in meslek yaşamının ilk önemli deneyimi 1948-1951 yılları arasında *Mimar Cahide Tamer* ile birlikte gerçekleştirdiği *Sadullah Paşa Yalısı*'nın restorasyonu oldu. İki mimar tarafından pek çok yenileme çalışması yapıldı. İstanbul'un en eski ve en güzide yalısı sayılabilecek bu yapının 19.yy'da duvar kağıdı ve yağlı boyayla kapatılan kalem işleri tekrar ortaya çıkarıldı. Kuzeydoğu cephesi tekrar ele alınıp güney cephesine benzetildi. Oval bir çıkma ile de merdiven sahanlığı yeniden biçimlendirildi.

Ertegün Evi

Turgut Cansever'in, tek bir kapıyla birleştirilen iki kanatlı *tarihi Salih Efendi Konağı*'nı koruyarak, *Ahmet ve Mica Ertegün* için tasarladığı konut projesidir. Bu projeyle ev 1973 yılında, varolan yapısından tamamen bağımsız bir ekle, yazlık konuta dönüştürülür. Eski yapı taştan inşa edilmiş ve dar pencereli iken yeni yapılan ekte yuvarlak beton kolonlar, ahşap bölücü duvarlar, kapılar ve yaşam alanına ışık ve hava sağlayan, meşe ağacından yapılmış ayarlanabilir panjurlar kullanılır. Cansever'in ifadesiyle bu yapı;

Sadullah Paşa Yalısı, İstanbul

"...Geçmiş, bugün ve gelecek arasındaki bağı kurmasının yanı sıra, var olan ile eklenen yapı arasındaki ilişkinin nasıl olabileceğini göstermektedir..."

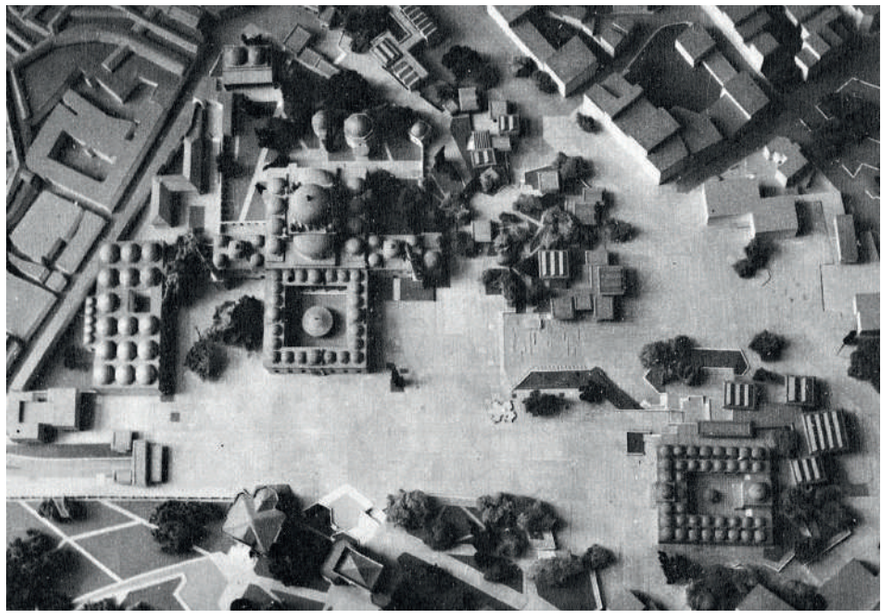

İstanbul Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi Maketi

Demir Tatil Köyü

Bodrum'un dokuz kilometre kuzeyindeki Mandalya Koyu'nda yer alan, toplam üç otel ve beşyüz evden oluşan, eğimli bir araziye konumlandırılmış Demir Tatil Köyü'nün hem mimarı hem de uygulayıcısı Turgut Cansever'dir. Her biri denizi gören, farklı formlara sahip otuzbeş villa, Bizans, Yunan ve Osmanlı mimarisinden izlerini taşıyarak ortak bir mimari dilin ürünü olmuştur. Malzeme olarak yerel taşlar, ahşap ve çıplak beton kullanımı da yapılara modern bir anlam kazandırmıştır. Tasarım sürecinde ağaçların, toprağın, denizin korunması adına çevresel kaygılar en üst seviyede tutulmuştur. Yapılar arası ilişkiyi kentlerin şekillenmesinde çok önemseyen Cansever bu projesinde aynı kaygıyı gütmüştür diyebiliriz. *Turgut Cansever, Emine Öğün, Mehmet Öğün* ve *Feyza Cansever* mimarlığında gerçekleşmiş ve 1987 yılında tamamlanmıştır.

Büyükada Anadolu Kulübü Oteli

Turgut Cansever kariyerine 1951 yılında, liseden de arkadaşı olan *Mimar Abdurrahman Hancı* ile kurdukları mimarlık ofisi ile devam eder. Birlikte tasarladıkları yapılar arasında en önemlisi Büyükada'da inşa ettikleri *Anadolu Kulübü Oteli* olur. Binanın tasarımında, dönemin ünlü modern mimarlık temsilcisi *Fransız mimar Le Corbusier*'nin etkileri görülür.

Türk Tarih Kurumu Binası

Bina, işlevi gereğince tarihi kavrama, koruma ve yorumlama bilincini vurgulayan bir biçim düşünülerek tasarlanır. Kütüphane, konferans salonu, sergi, toplantı ve yönetim odalarının bir merkezi avlu etrafında toplandığı yapı, böylelikle barındırdığı değerleri koruyan bir karakter vurgulamaktadır. *Turgut Cansever* ve *Ertur Yener* tarafından 1951 ile 1967 yılları arasında tasarlanır ve inşa edilir.

Beyazıt Meydanı Düzenleme Projesi

1960 yıllarında Beyazıt Meydanı'nın yeniden düzenlenmesi için *Prof. Luigi Piccinato, Prof. Hans Högg*

Ertegün Evi, Bodrum

Demir Tatil Köyü, Bodrum

ve *Turgut Cansever*'e birer proje hazırlatıldı. Projeler arasından Cansever'in projesinin uygulamaya geçirilmesine karar verildi ise de proje tam olarak sonlandırılamadı. Ancak proje Cansever'in imar ve koruma alanlarında çalışmasını sağladı.

İstanbul Kent Planlaması Çalışmaları, Mimar Kemaleddin, Prost, Wagner, ve 1950 Sonrası Dönem Üzerine Düşünceleri...

Osmanlı dönemi mimarlığı ve kent planlama prensiplerini eserlerinde çok ayrıntılı bir şekilde analiz etmiş ve yorumlamış olan Cansever: *"... İstanbul'u Türkler gelip tahrip ettiler, kirlettiler, çünkü Müslümandılar diyenler var... Köylüler gelip İstanbul'u tahrip etti diyenler de var. Tanzimat'la birlikte büyük abidelerin çevresinde nasıl bir tahribatın yapıldığını hiçbiri söylemiyor..."* diye serzenişte bulunarak, yöneticilerin İstanbul için yerli ve yabancı mimarlara yaptırdığı çalışma ve projeleri tartışmaya açmıştır.

"...Mimar Kemaleddin Bey -ki Tanzimat yozlaşmasına, daha önce ahşap bir şehir olan Galata'nın yıkılıp tamamen iri kâgir yapılar yığını hâline gelmesine tepki gösteren düşünür-sanat adamlarından biridir- (ama) Dördüncü Vakıf Han'ı inşa ederken oradaki Hamidiye Külliyesi'ni feda etmiştir. Bir trajedi...".

"...Terakki deyince II. Abdülhamid ve daha sonra İttihatçılar tarafından hep Batı'ya benzemek manasında anlaşıldığı için yabancı mühendisler getirilip onlara İstanbul için çok dar kapsamlı bir sürü proje yaptırılmıştır...""...Mareşal Moltke'nin 1830 larda yaptığı İstanbul haritası var. II. Mahmud dönemi...""... onu ilk imar planı olarak kabul etmek mümkün...".

"Cumhuriyet'in ilanından sonra önemli bir isim, bir Alman mimarı, Helgötz... Bir mühendis... Onun çizdiği bir plan, yine dar alanları, yer yer yol açma tekliflerini ihtiva ediyor. Liman için düşünceleri var...

Helgötz'den sonra, 1930'larda İstanbul'a iki insan davet ediliyor. Prof. H. Prost ve Martin Wagner. iki mimar 1937 senesinde belediyede iki ayrı odada oturuyorlar. Wagner, bir sene sonunda İstanbul'da bir şey yapamayacağı kanaatine varıp ayrılıyor...".

"...Prost İstanbul'da kalıyor. Prost, bir Fransız olarak, Fransa'da gelişen yeni fikirlerin tamamen dışında, Fransız Akademisi'nin bir mensubu olarak İstanbul'a geliyor, yarımada için bir nazım plan hazırlıyor ve Boğaziçi planları yapıyor. Bu planların hepsi yol açma planlarıdır...".."...1939'a kadar mesela Emirgân'da arabaların geçtiği yolda akıl almaz güzellikte yalı dizileri vardı. Aynı tarihlerde Arnavutköy'de sultan sarayları vardı. Kuruçeşme'deki ahşap art nouveau saraylar 1940'ta yıkıldı. Üstelik bunlar Art nouveau üslubunun en büyük mimari abideleri idi...".."...Vali Lütfi Kırdar, Boğaz'da sahil yollarını açarak Boğaz yalılarını, Boğaz saraylarını yok ederken, Kuruçeşme'de, kömür deposu yapılmak için art nouveaunun büyük abideleri yok edildi...".

"...1951 yılında, İstanbul Kalkınma Kongresi toplandı. Tartışılan önemli konulardan biri liman, diğeri de ulaşım idi. Bu kongrede Prost'un planları tenkit edildi. Doğrusu tenkit eden de bendim. Fakat Teknik Üniversite'den bir hoca grubu... Emin Onat Bey ve Kemal Ahmet Bey gibi isimlerden oluşan bir grup, o dönem oluşan ekonomik ferahlama sayesinde, Levent'ten evvel bir ev grubunu ve sonra 1. Levent'i inşa ettiler. Yeni mahalleler, yeni şehirler kurma gibi bir fikrin etrafında da İstanbul planını gündeme getirdiler ve (beş kişi) bu planın sorumlusu hâline geçtiler...".."..."Prost, İstanbul yarımadasının nazım planını yaptığına göre, biz de Beyoğlu yarımadasının nazım planını yapmalıyız...""... diye işe giriştiler..".

"...Prost, İstanbul'un Boğaziçi tabiatının kurtarılabilmesi için şehrin kuzeye doğru geliştirilmemesi gerektiği görüşünü savunuyordu...".."... Buna mukabil Kemal Ahmet Bey ve arkadaşlarına kuzeyde boş yerlerde gelişmeyi yapmak çok kolay gözüküyordu. Benim Kalkınma Kongresi'nde Prost'a yönelttiğim tenkitler, İstanbul yarımadasında

Karatepe Açık Hava Müzesi, Osmaniye

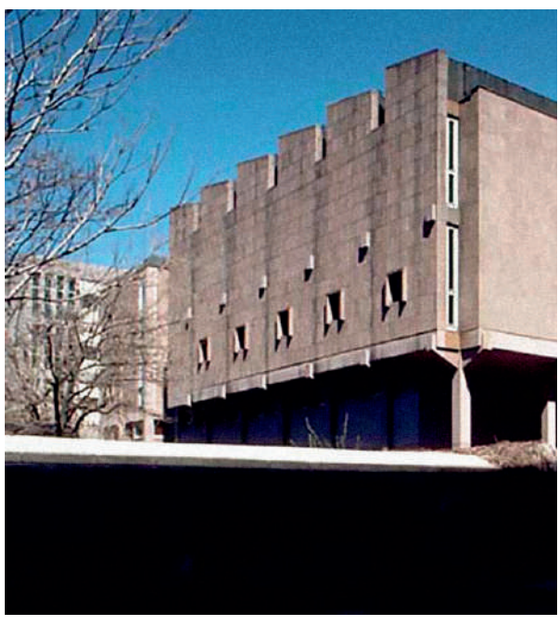

bulvarlar açması, bulvar ve kâgir apartman fikrini yerleştirmek istemesine karşıydı. Kemal Ahmet Bey ve arkadaşlarının bu Beyoğlu planı, şehrin kuzeye doğru gelişmesini teşvik ettiği gibi, son derece rahatsız edici arsa spekülasyonunu teşvik eden tercihler de ortaya koyuyordu.

1957'de Yönetim, H. Prost planlarını ana çizgileriyle büyük ölçüde tatbik etmeye başladı. Ancak tarihî şehri yıkarak benzer yol açma icraatı daha evvel başlamıştı. Atatürk Bulvarı, çok evvel Vali Lütfi Kırdar zamanında açıldı. Boğaziçi'nde yalılar, sahil sarayları yıkılarak 1938-1939'da, sahil yollarının önemli bir kısmı da Lütfi Kırdar zamanında açılmış idi. İstanbul bu uygulamalarla ciddi bir şekilde tahrip edilmeye 1939-1940 yıllarında başlanmıştı. Taksim'de Taksim Kışlası, muhteşem bir müze, muhteşem bir kültür merkezi olarak restore edilebilecekken yıkılıp Prost'un planlarına göre o anlamsız yeşil alana dönüştürüldü..." diyor Cansever...

Aldığı Ödüller

Türk Tarih Kurumu binası ve Ahmet Ertegün Evi Yenilemesi de Cansever'e 1980'de iki *"Ağa Han Ödülü"* getirdi. Cansever, üçüncü Ağa Han Ödülü'nü ise 1992'de, Emine Öğün, Mehmet Öğün ve Feyza Cansever ile gerçekleştirdiği Demir Evleri Projesi'yle aldı. Ağa Han Mimarlık Ödülleri Jürisi, tasarımı incelikli ve basit bulmuş, binaların mimari tasarım, işçilik ve arazi gelişimi alanlarında standartları yükselttiğini vurgulamış ve projeyi ödüle değer bulmuştur. Bu projeyle Cansever, üç kez *"Ağa Han Mimarlık Ödülü"* almış dünyadaki tek mimar oldu.

Meslekî pratiği, düşünsel ve felsefî yaklaşımı ile 1990'da II. Ulusal Mimarlık ödülleri kapsamında Büyük Ödül (Sinan ödülü) ona verilir.

2003'te Mimarlık dergisinde yayımlanan *"Türkiye'de Çağdaş Mimarlığın (1923-2003) Önde Gelen 20 Eseri"* adlı bir soruşturma sonucunda: *"Türk Tarih Kurumu"* ilk sırayı, *"Anadolu Kulübü Oteli"* on sekizinci sırayı, *"Demir Evleri"* on dokuzuncu sırayı alır.

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü tarafından her yıl verilen Kültür ve Sanat Büyük Ödülü 2005 yılında, *"Türk mimarisini tarihsel kökleriyle bağlarını koparmadan yaşatarak çağdaş çizgiyi yakalayabilmiş, üstün hizmetlerinden ve geçmişi tanıması açısından Türk mimarisinde büyük bir ufuk açan, yapıtlarıyla uluslararası akademik camiada saygın bir yer edinen"* ifadeleriyle Cansever'e verilir.

Vefatından kısa bir süre önce de (Aralık 2008) *Cumhurbaşkanlığı Kültür Sanat Büyük Ödülü'*ne layık görülür.

Turgut Cansever, hakkında 2007'de İstanbul'da, *"Turgut Cansever: Mimar ve Düşünce Adamı"* başlıklı sergi açıldı. Küratörlüğünü Uğur Tanyeli ile Atilla Yücel'in yaptığı sergi, Türkiye'de arşiv belgesi niteliğinde malzemeye dayanarak yapılmış ilk retrospektif mimar sergisi oldu.

Düşünce Dünyasına Bir Bakış

Cansever'e göre, *"Mimarlık, varlığın bütün alanlarını kapsayan bir disiplindir. Bu sebeple başarılı bir mimarlık faaliyetinin gerçekleşmesi, kültürel oluşumun temel öğesidir.".."... İnsanın temel görevlerinden biri, hadis-i şerifte de ifade edildiği üzere, dünyayı güzelleştirmektir ve bunun en kestirme yolu mimariden geçer.".."Osmanlı şehircilik tecrübesi, bu mânâda insanlık tarihinin en yüksek çözümlemesiydi; ne yazık ki, onu da kendi ellerimizle yok ederek gelecek nesillere karşı büyük bir suç işledik...".."...Bir roman okumak veya müzik dinlemekten farklı olarak, insanlar inşaat bittikten sonra onlarca yıl veya belki de gelecek nesiller boyunca mimari eserlerle yaşamak zorundadır. Bu nedenle mimarların topluma ve toplumsal değerlere saygılı, gelecek kaygısı taşıyan yapılar tasarlamaları gerekmektedir...".."... İnandıklarımızla ürettiklerimiz arasında ayrılmaz bir ilişki vardır. İnsanlar bilinçli seçimler yapan rasyonel aktörlerdir ve inşa ettikleri her şey inançlarını ve kanaatlerini yansıtır. Bu nedenle etik ve etik kaygılar mimarlık pratiği ile de yakından ilişkili olmalıdır..."*

Türk Tarih Kurumu Binası, Ankara

Sualtı Arkeoloji Enstitüsü, Bodrum

Büyükada Anadolu Kulubü Oteli

Cansever, İslam mimarlığı için; *"Sakinlik içinde, sonluluk netliği, tevazu ve anlatımda doğallık taşıyan bir hareket. Dramatik veya zorlayıcı olmaktan ziyade güzellik ve süsleme amaçlıdır. Aynı zamanda iyimserlik, güven ve neşe dolu bir tür renkli ve coşkulu resimdir..."* demektedir.

Cansever, mimarların iklim, ekoloji, yapının topografyasına dikkat etmesi, yapı yapılan yerde ve çevresinde yaşayanların rızasını alması, iklim koşullarını pasif yöntemlerle kontrol etmesi, farklı yapılar arasındaki ilişkileri ve gerilimleri karakterize etmesi gibi belirli niteliklere sahip olmasını bekliyordu.

Malzemeler birlikte kullanıldığında mimari çalışmanın, sanki hep oradaymış gibi inşa edilen yörenin doğal bir parçası olduğu izlenimini vermesi gerektiğini öğreten Cansever için coğrafyanın yerel durumuna boyun eğmek ve yerel kaynaklı malzemeleri kullanmak önemli değerlerdi.

Tüm bu anlamlarda; onun ilgisini daima sıcak tuttuğu Osmanlı'nın son nesil fikir ve sanat adamlarıyla aynı meclislerde bulunmuş olması çok önemlidir. Babasının kütüphanesinde bulunan bazı kitapları *(İbnü'l-Arabî, M. Hamdi Yazır (Elmalılı Hamdi), Ömer Hayyam vb.)* incelemesi ve eğitim yıllarındaki karşılaşmaları *(Sedat Hakkı Eldem, Ernst Diez, Mazhar Şevket İpşiroğlu vb.)* dikkate değerdir. Bursa ve İstanbul gibi geleneksel çevrelerde büyümenin, söyleminin temellerini oluşturduğunu kendisi işaret etmiştir.

Batı taraftarı ya da karşıtı olmak gibi keskin ayırımların yapıldığı Türkiye'deki arayışlar da göz önünde bulundurulursa, belli bir birikim ve bellekle donanmış olan Cansever'in zihninde mevcut bulunan Batı ve Doğu imajı ve düşünceleri; "*Elmalılı Tefsiri"* okumaları ve yazarı *Hamdi Yazır* ile yaptığı tartışmalarla derinleşmiş, sanat tarihi hocası *Diez*'in makale ve dersleri aracılığıyla da kendi çalışma alanlarına yansımış olmalıdır.

Cansever Batı düşüncesinin 19.yy ve 20.yy başındaki temsilcilerini de incelemiştir: *"Yeni Ontoloji Akımı"*nın yaratıcısı *Nikolai Hartmann , Alfred North Whitehead* ve *Nietzsche* gibi *"muhalifler"* de onun ilgi alanındadır.

Sanat tarihinde *Ernst Diez* tarafından İslâm sanatına uyarlanan genetik estetik düşüncesi ve psikolojik estetik ise bir başka odaklanma alanıdır.

Bu isimler ve düşünceleri, Cansever'in kendince oluşturduğu düşünce *"karışımı"*nda *Muhyiddin İbnü'l-Arabî*'nin *Fuṣûṣ'l-ḥikem*'i ve benzer bazı İslâm kaynaklarıyla birleştirilmiştir.

Ayrıca Batı Avrupa'da bulunduğu yıllarda ve sonrasında Avrupa'nın tarihsel mimari mirasını ve modern dönem yapıtlarını da yakından incelemiş bulunmaktadır. Böyle bakıldığında; Cansever'in düşünce dünyasının; âyetler, hadisler ve Tasavvuf Düşüncesi ile varlığı temel alan (*"yeni ontoloji akımı"* prensiplerine uygun), estetik nitelikli ve yeniden yapılandırılmış çevre olarak mimarlığın tarihinin tasarlanmış bir uyum içerisinde birleştirilip yorumlanması sonucunda şekillendiği görülmektedir.

Cansever'in sanata ve mimarlığı olan düşüncesel yaklaşımlarının temellerini, yine kendisine ait ifadelerde bulmak olanaklıdır;

"...Sanat eseri varlık-kâinat tasavvurunun yapılana yansımasıdır. Eserini ortaya koyarken aldığı her karar sanatkârın varlık ve varlığın güçleri hakkındaki tasavvuruna göre şekillenir. Bu özellikleriyle sanat ahlâk alanında yer alır..."

"...İnsanın dünyadaki vazifesi dünyayı güzelleştirmektir..." şeklindeki İslâmî görüşe sıklıkla başvuran Cansever, güzel kavramına çeşitli yönleriyle vurgu yapar. Mimari tasarımlarını *"yeni ontoloji akımı"* esaslarından da yararlanıp; varlıksal işlevleri temel alarak üretmeyi yeğleyen Cansever bu süreci şöyle anlamlandırır:

"...Mimari insanla varlık arasındaki ilişkiyi maddî, organik, ruhî ve fikrî bütün varlık alan ve tabakalarında düzenleyen disiplindir. Teknolojik, ekonomik ve politik sorunlar yanında insanın düşünce dünyasının tümünü kapsar. Varlıkla ilişkisini bilinçle düzenlemek insana özgüdür. Dünya ile bilinçli ilişkisini düzenleyemediği aşamada insan yalnızca fizyolojik bir yaratıktır..."

Turgut Cansever mimarlık alanındaki üretimlerini; *"...bilinci, biçimler dünyasına yansıtma çabası..."* olarak tanımlar ve bu çabayı da fikir ve inanç dünyasının birbirine geçişerek oluşturduğu bir çerçevenin içerisine yerleştirir.

Yazılı Yayımlanmış Yapıtları

"Selçuklu ve Osmanlı Mimarisinde Üslup Gelişmeleri" (1949), *"Modern Mimarinin Temel Meseleleri"* (1960), 1981 yılına kadar çeşitli dergi ve gazetelerde çıkan yazıları yanında mimari proje tanıtımları ve hazırladığı resmî raporlar mevcuttur. Yazılı yapıtlarının kitap veya dergi özel sayıları olarak bir araya getirilmesi 1980'den sonradır. Bu anlamda Cansever'in mimari projelerinin ve altında yatan düşüncelerin toplu halde yer aldığı ilk yayın *Thoughts and Architecture* (Ankara 1981) adlı kitabıdır . Bu yapıtın Türkçe versiyonu olarak nitelendirilebilecek yayın; *Mimar Dergisi*'nin *"Turgut Cansever Özel Sayısı"*dır (İstanbul 1983). Sanat tarihi alanında hazırladığı doktora tezi *Sonsuz Mekânın Peşinde: Selçuk ve Osmanlı Sanatında Sütun Başlıkları* (İstanbul 2010) adıyla yayımlanmıştır. Doçentlik çalışması ise henüz yayımlanmamıştır.

1990'lı yıllardan başlayarak toplu halde yayımlanan yapıtları şunlardır: *Şehir ve Mimari Üzerine Düşünceler* (İstanbul 1992), *Ev ve Şehir Üzerine Düşünceler* (İstanbul 1994), *Kubbeyi Yere Koymamak: Konuşmalar* mimari, kültür ve medeniyete yaklaşımlarını ortaya koyması açısından önemli olan bu yapıt kendisiyle yapılan söyleşi ve röportajları içermektedir. (hazırlayan: Mustafa Armağan, İstanbul 1997, 2002, 2007), *İslam'da Şehir ve Mimari: Makale ve Bildiriler* (İstanbul 1997, 2006), *İstanbul'u Anlamak: Makale ve Bildiriler* (İstanbul 1998, 2008), *Mimar Sinan* (İstanbul 2005, 2010), *Osmanlı Şehri: Şiirden Şehire* (İstanbul 2010, vefatından sonra derlenmiştir).

Kalbine 2000'de pil takılan ve 2008'den itibaren yatağa bağlı tedavi gören Turgut Cansever, 22 Şubat 2009'da İstanbul Kadıköy Çiftehavuzlar'daki evinde vefat etti. Usta mimarın cenazesi, 23 Şubat'da Fatih Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Edirnekapı Mezarlığı'nda toprağa verildi. ■

> "...Sanat eseri varlık-kâinat tasavvurunun yapılana yansımasıdır. Eserini ortaya koyarken aldığı her karar sanatkârın varlık ve varlığın güçleri hakkındaki tasavvuruna göre şekillenir. Bu özellikleriyle sanat ahlâk alanında yer alır..."

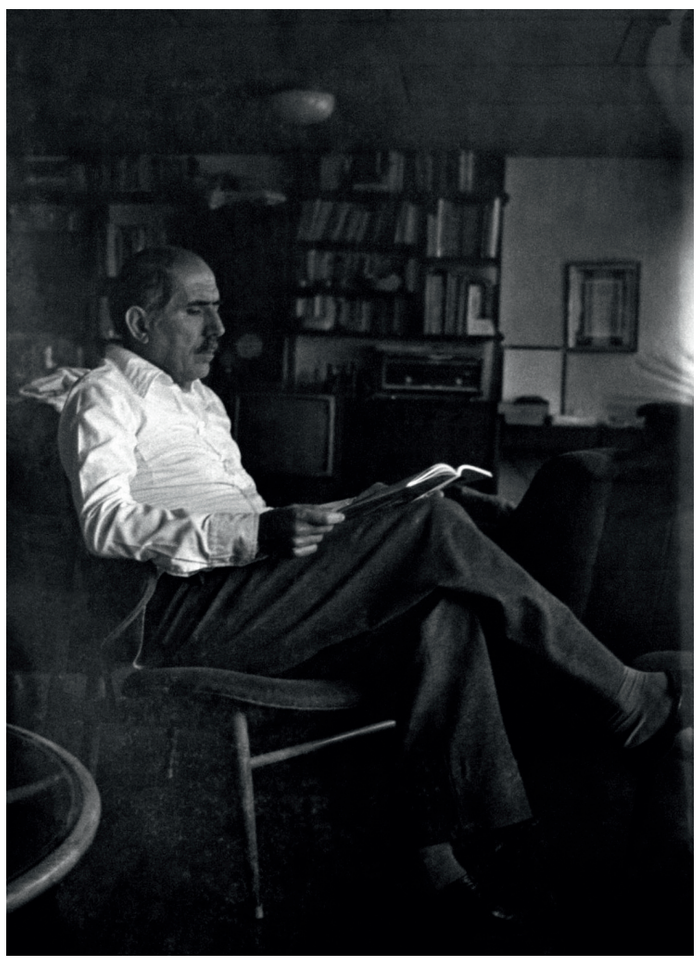

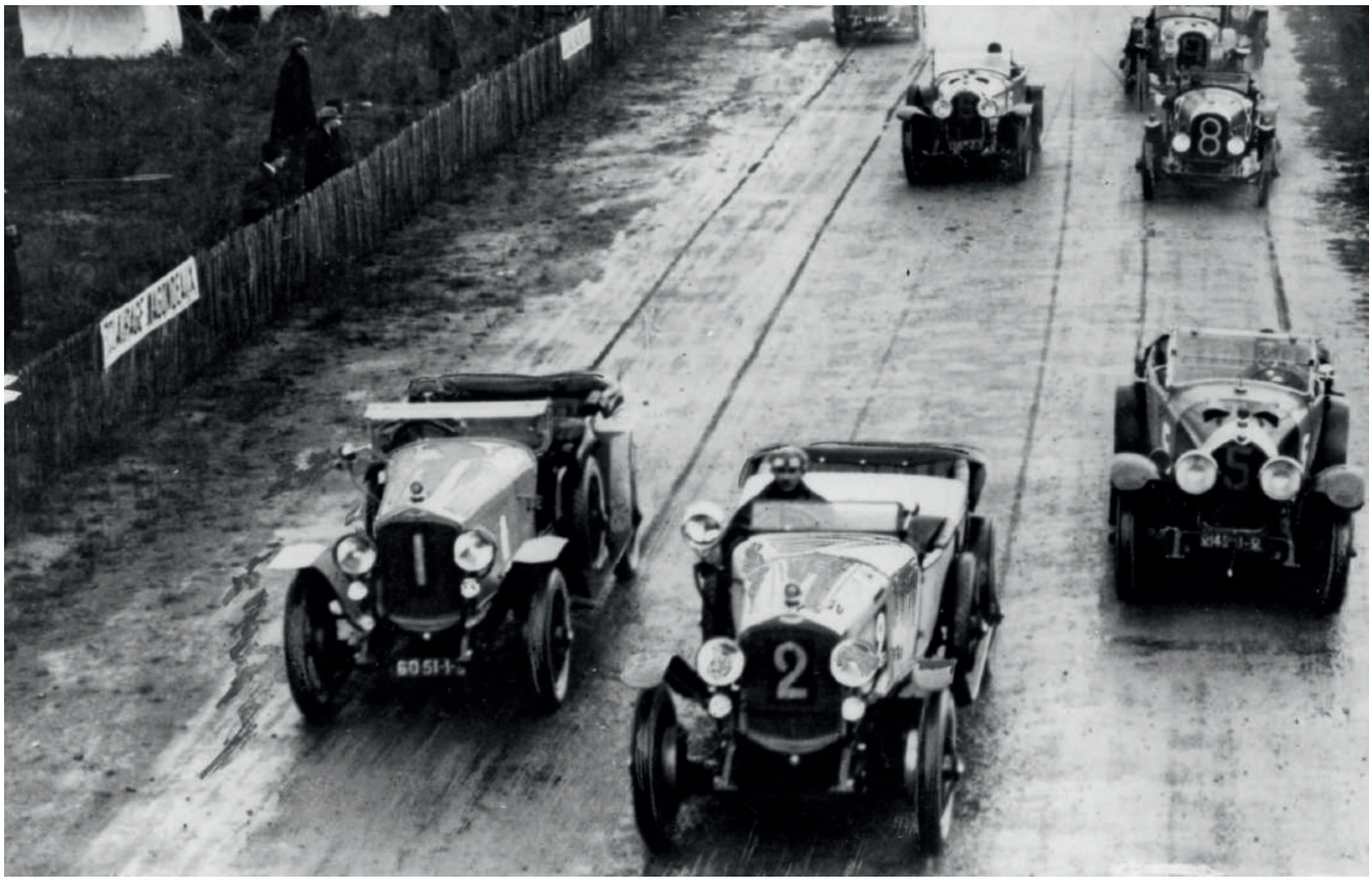

İlk 24 Saat Le Mans Otomobil Yarışı, 1923, Le Mans, Fransa

"24 SAAT LE MANS" OTOMOBİL YARIŞLARI MÜZESİ: YÜZ YILLIK TUTKU

YAZI
ARZU ÇAKIR MORİN

Buharlı otomobillerle çıkılan yolda, Eylül 2018'e gelindiğinde artık hibrit ve hidrojen yakıtlı araba modellerine geçilmeye başlanmış. 2024'te tamamen hidrojenle çalışan bir otomobil yaratma hedefi (Mission H24) bile konulmuş. 100. yılını kutlamaya hazırlanan 24 Saat Le Mans yarış alanı ve müzesi, otomobil meraklıları için müthiş bir serüven vadediyor.

24 Saat Le Mans Otomobil Yarışı, 1960, Le Mans, Fransa

Otomobil, çoğu kullanıcısı için bir ulaşım aracı olmanın ötesinde adeta bir tutku. Tasarımı, teknolojisi, estetiği, konforu, tarihi, sektörü, fiyatı, medya organları ile milyonlarca insan için, yaşamının hatta ailesinin ayrılmaz bir parçası.

Fransa'nın *Sarthe* bölgesinde küçücük bir kent olan *Le Mans*'ı dünyaca ünlü yapan hikâye de, bir asırdır süren otomobil tutkusu. Paris yakınlarındaki Le Mans kenti, *"24 Saat Le Mans/24 Heures du Mans"* adlı dünyanın en büyük otomobil hız ve dayanıklılık yarışına ve aynı mekândaki paha biçilmez otomobil müzesine ev sahipliği yapıyor.

Bugün dünyada 3 büyük yarış var. Bir tanesi 1911'den bu yana yapılan *"500 mil İndianapolis"* yarışları, bir diğeri de 1929'dan bu yana otomobil ve hız tutkunlarını çeken *"Grand Prix Monaco"*. *"24 Saat Le Mans"* yarışları ise hız ve dayanıklılık yarışı olması niteliğiyle diğerlerinden bir adım öne geçiyor. Öyle ki, National Geographic, 2012'de, bu yarışları, *"dünya çapında 1 numaralı spor etkinliği"* olarak seçmiş.

Gelin sizi 100 yıllık bir tutkuya ev sahipliği yapan Le Mans kentine götürelim, ne dersiniz? Paris'ten, arabayla 1.5 saat yolculuk sonunda ulaştığınız Le Mans kenti sınırlarına girer girmez tabelalar sizi *"24H du Mans"* pisti ve pist içindeki müzeye götürüyor.

Dayanıklılık yarışları emsalsiz bir performans istiyor. Kazanmanız için, hem araç, hem de soförün en hızlı, en dayanıklı ekibi oluşturması gerekiyor. Üstelik bir de aynı dayanıklılığı 24 saat boyunca sürdürebilmeniz gerekiyor.

Bu köklü spor etkinliğinin hikâyesine gelince, her şey otomobil üreticisi *Amédée Bollée*'nin, bu kente gelmesiyle başlıyor. Amédée Bollée, 1873'te ilk "modern" otomobil *"Obéisant'ı"* bu kentte yaratarak, evrensel bir başarıya imza atıyor. Bu başarı yalnızca Bollee ailesinin değil, kentin de kaderini tümüyle değiştiriyor. Ve sonuçta, Amerika'daki İndianapolis'ten sonra, Avrupa'da da Le Mans kenti, *Georges Durand*'ın başkanlığındaki *Batı Otomobil Kulübü* (Automobile Club de l'Ouest) öncülüğünde otomobil yarışlarına, 1923 yılında ev sahipliği yapmaya başlıyor.

Otomobilin evrimini destekleyen, teknik ilerlemesine katkıda bulunan yarışlar, 24 saatlik heyecan ve yarış etrafında dönen festival havasıyla dünyanın en önemli otomobil yarışı etkinliğine dönüşüyor. Değerli bir tarihe ve hazineye ev sahipliği yapan Batı Otomobil Kulübü, 1961 yılında, bu tarihi gelecek nesillere aktarabilmek için Otomobil Müzesi'ni kuruyor. Müzede gezerken, yalnızca yüzyıl öncesinden kalan muazzam güzellikteki araçlardan değil, onlara eşlik eden afiş, fotoğraf ve eski videolardan oluşan tarihi bir romanın içinde buluyorsunuz kendinizi. Sektörün, hız ve dayanıklılık sınırından geçirdiği otomobilleriyle teknolojik ilerlemeyi tetikleyen bu yarışlara çok şey borçlu olduğunu hemen anlıyorsunuz.

Le Mans'da 26-27 Mayıs 1923'te yapılan ilk yarışı, *Chenard & Walcker* otomobilini kullanan *André Lagache* ve *René Léonard*'dan oluşan ekip

kazanıyor. İlk yarışlar, sürücülerin, araçlarla arasında 5-6 metrelik bir mesafeden, araçlarına koşmasıyla başlıyor. Batı Otomobil Kulübü'nün başlangıç işaretini vermesiyle araçlarının karşısında tek sıra halinde dizilen pilotları, koşarak araçlarına atlaması anı bir gelenek haline dönüşüyor. Ancak, koşma esnasında meydana gelen kazalar nedeniyle bu efsanevi harekete 1971'de son veriliyor. Başlangıçta araç başına 2 sürücü yarışa katılıyor. Biri yorulunca, kontrolü diğeri alıyor. Dile kolay 24 saat, gece-gündüz, aynı pist üzerinde büyük hızla ilerlemek durumundasınız. Hem sürücünün, hem de arabanın buna çok dayanıklı olması gerekiyor.

Sadece yarış değil, etrafındaki etkinlikler de en az yarış kadar ilginç. Dünyanın dört bir yanından, her yaştan ve gruptan meraklısı Le Mans kentine akın ediyor. Çiftler, çocuklarının ellerinden tutan anne babalar, macera arayan hız meraklısı gençler, ünlüler, teknik adamlar, sektör temsilcileri ve her biri alanının en iyisi pilotlar... Bir hafta boyunca, geleneksel araba tanıtımı geçitleri, standlar, imza törenleri, festivaller, lunapark, VIP akşamları, konserler, gösteriler, özel sergiler, helikopter uçuşları, karting ve simülatör etkinlikler gibi pek çok program birbirini izliyor.

Alain Delon, Brad Pitt, Steve McQueen...

Yarışlara başlama startını Batı Otomobil Kulübü verirken, artan ilgi nedeniyle 1949'dan sonra, bunun için her yıl ünlü bir isim davet edilmiş. Politikacılar, cumhurbaşkanları, ünlü sanatçılar, sporcular... Örneğin 1971'de müzede de fotoğrafı olan ünlü aktör, sürücü pilot *Steve McQueen*; 1996'da *Alain Delon*; 2003'te *Luc Besson*; 2016'da *Brad Pitt*; 1978'de şampiyon bisiklet yarışçısı *Raymond Poulidor*; 1982'de İtalyan sürücü pilot *Luigi Chinetti*; 2000'de efsane sürücü *"Mösyö Le Mans"* lakaplı *Jacky Ickx*; 2009'da Ferrari başkanı *Luca di Montezemolo*; 2011'de FIA Başkanı *Jean Todt*; 2014'te ünlü sürücü pilot *Fernando Alonso* ve 2018'de şampiyon tenisçi *Rafael Nadal* gibi isimler 'start' işaretini vermiş. Hatta yarışlar 2008'de *NASA Uluslararası Uzay İstasyonu*'ndan başlatılmış.

Yalnızca ritüeller değil, gelişen teknolojiye paralel olarak otomobil model ve kapasiteleri de hızla değişmiş. Motor, far, fren, yakıt, dayanıklılık süreleri sürekli gelişmiş. Ekolojik kaygı ve gelişmeler de Le Mans yarışlarını etkilemiş. Buharlı otomobillerle çıkılan yolda, Eylül 2018'e gelindiğinde artık hibrit ve hidrojen yakıtlı araba modellerine geçilmeye başlanmış. 2024'te tamamen hidrojenle çalışan bir otomobil yaratma hedefi (Mission H24) bile konulmuş.

Yarış alanının yanındaki "24 Saat Le Mans Müzesi", bütün bu yolculuğun hikayesini, kusursuz bir dizaynla yerleştirilen otomobiller ve onlara eşlik eden görsel öğelerle, otomobile hiç ilgi duymayan birisinin bile ilgisini çekmeyi başaran bir akıcılıkla, sıkmadan anlatıyor. Yaklaşık 6 bin 500 m2'lik alan üzerinde, yarış pistinin hemen yanına inşa edilen müze, pek çok yarışı kazanan 15 kadar araç da dahil olmak üzere, artık paha biçilemez fiyatlara ulaşan 140 araçlık bir koleksiyonu bir araya getiriyor. Otomobilin tarihi evrimini canlı bir şekilde gözler önüne seren 140 araca, 4 bin 500 minik arabadan oluşan bir minyatür koleksiyonu ile otomotiv tarihine özel içerik de eşlik ediyor.

"24h du Mans" yarışmasına damgasını vuran ilk otomobil, 1926'dan itibaren 24H tarihindeki ilk hat-trick'i gerçekleştiren *Dietrich B3-6*, birkaç Bollée arabasının orijinal modelleri ve özel bir müzeye ait tek buharlı model olan 1885 yapımı *"De Dion Bouton"* arabaları ile başlıyor müze gezisi. Ardından hala bugünkü otomobillere taş çıkartacak güzellik ve dizayna

1971 yapımı Le Mans filminde Michael Delaney adında bir yarış pilotunu canlandıran Steve McQueen. Fotoğraf: Ronald Grant

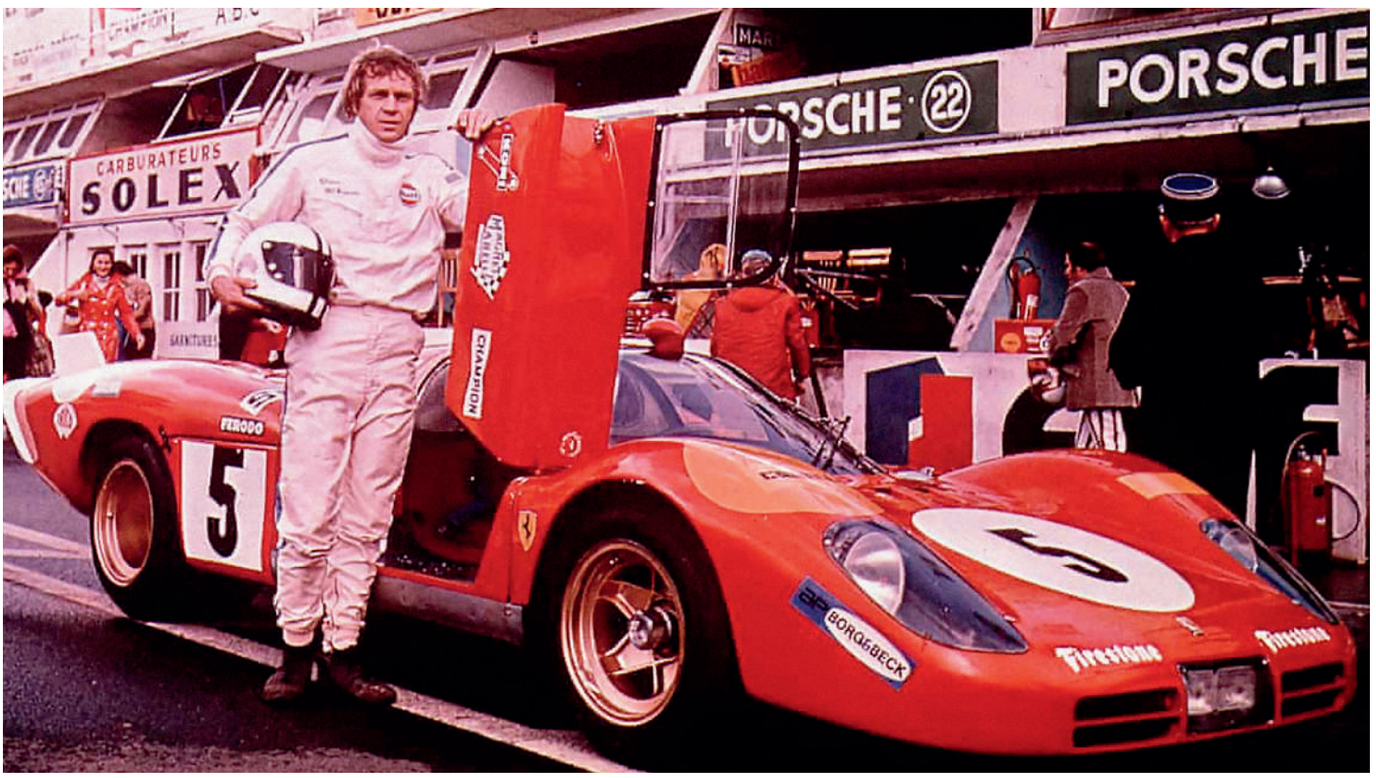

«
2016 yılında 24 Heures Le Mans otomobil yarışını başlatan isim ünlü aktör Brad Pitt oldu.

sahip *Amede Bollee Tip D Runabout* geliyor. Sonra da, *Bentley, Ferrari, Jaguar, Ford, Porsche, Matra, Audi, Peugeot, Toyota*... motor sporlarının en büyük markaları ve onların efsane sürücülerinin isim ve fotoğrafları sergileniyor. Bisiklet ve motosiklet örnekleri de az da olsa yer alıyor.

Arabaların tarih sırasına göre yerleştirildiği koridorlarda ilerlerken, kendinizi Holywood dekorlarındaki bir aktör ya da zaman tünelinde yolculuğa çıkmış gibi hissediyorsunuz... Farların zerafeti, klakson tasarımı, renk, dizayn, konfor... Bana kalırsa ilk arabalar, bugünkü emsallerinden daha mükemmel diyebilirim. Bugün otomotiv sektörü, moda tasarımcılarının yaptığı gibi, yeni arabaları eski modellerden yola çıkarak tasarlasa, "ne çok alıcısı olurdu" diye düşünmeden edemiyorsunuz.

Müze, halka daha fazla açılmak amacıyla çocuklar ve yetişkinler için rehberli turlar, sanatsal ve teknik atölye çalışmaları, alış veriş mekanları ve geçici sergilerin yanı sıra kültürel ve eğitim faaliyetleri de sunuyor.

100. yılını kutlamaya hazırlanan 24 Saat Le Mans yarış alanı ve müzesi, otomobil meraklıları için tam bir "eldorado", ama otomobile hiç ilgi duymayanlar için bile kaçırılmayacak ilginç bir macera... ■

» Le Mans Otomobil Müzesi

İSFAHAN

YAZI
ÖZCAN
YURDALAN

İranlılar geceleri dışarıda olmayı sever. Ancak en keyifli akşamlar bence İsfahan'da yaşanır. Şehrin ortasından geçen Zayende Nehri'nin iki kıyısına piknik malzemeleriyle yerleşmiş kalabalık aileler mutlaka semaverde demlenmiş çay içerler.

İmam Camisi, İsfahan. Turkuaz Çinili Kubbesi Onarılırken

Siosepol Köprüsü, İsfahan

Otele yerleştikten hemen sonra yandaki çorbacıda nohutlu sebzeli koca bir tas çorbayı kaşıklayıp, taze lavaş eşliğinde çanağı sıyırır sıyırmaz şehre çıktım. Birer ikişer açılmaya başlayan dükkanların kepenk şangırtılarıyla uyanan *Charbag Bulvarı*'ndan *Zayende Nehri*'ne doğru yürüdüm.

Charbag gösterişli bir cadde. Adını yan yana dizilmiş dört sıra ağaçtan almış. *"Char"* Farsça dört demek, *"bag"* da bağ-bahçe.

İlkbahar aylarında, kaldırımların kıyılarındaki su kanalları küçük birer derecik halinde ağaçların eteklerinden akarak şehirde hoş bir hava estiriyor. Caddenin yaşlı ağaçları yaz kış yeşil. Altından geçecek metro inşaatı nedeniyle son yıllarda biraz ihmal edilmiş olsa bile bu cadde kentin can damarı olmayı sürdürüyor.

Gece yarısına doğru şehir uykuya dalarken en son Charbag içine kapanır. Ama asıl hünerini Zayende Nehri'ni geçerken gösterir. Bilmem ki böyle söylemek doğru mu? Çünkü Zayende Nehri'ni otuz üç küçük adımla şıngır mıngır geçen Charbag Caddesi değil *Siosepol Köprüsü*dür aslında.

Geniş yatağında sırtını kâh o yana kâh bu yana dönerek akan Zayende Nehri'nin sevgili köprüsü, bir yakadan ötekine otuz üç küçük adımlara geçtiği için, adını kemerlerinin sayısından alır: *"Siose"* otuz üç demektir *"pol"* de köprü.

Bu köprü 1602 yılından beri kentin iki yakasını birbirine bağlıyor. Herkes Siosepol diye anıyor onu, ancak asıl adı *Allahverdi Han Köprüsü*. Doğrusunu söylemek gerekirse, *"Siosepol"* adı, *"Pol'e Allahverdi Han"* dan daha çok yakışıyor bu köprüye.

Siosepol köprüsü insani bir genişlikte. Yolcularını nehirden makul bir yükseklikte karşı kıyıya geçiriyor. *"Karşı kıyı"*, bulunduğunuz yere göre her iki taraf da olabilir. Uzun yolculuklarda *"gitmek mi güzel dönmek mi?"* sorusunu, *"sevmek mi güzel yoksa sevilmek mi?"* gibi yüreğinde taşıyan, yolda olduğu halde, adı *"dönmek"* olduğu için, alıştığı mekana ve bildiği yaşama gitmekte olan yolcunun yüreğini sıkan *"dönüş"*, köprüler için geçerli değil elbette. Hele bu köprü için hiç.

Köprüler, bir kıyıdan diğerine hep gider. Köprüler daima götürür.

İsfahan akşamları

İranlılar geceleri dışarıda olmayı sever. Kentlerin ortak yaşam alanları da ona göre düzenlenmiştir. Ancak en keyifli akşamlar bence İsfahan'da yaşanır. Şehrin ortasından geçen Zayende Nehrinin iki kıyısına piknik malzemeleriyle yerleşmiş kalabalık aileler mutlaka semaverde demlenmiş çay içerler. Yer yaygısının üstüne rahatça kurulup bir şeyler atıştırırken, meraklı bakışlarla yanlarından geçen yabancıları seyreder, göz göze gelecek olurlarsa mutlaka davet ederler.

Bu davetlere nezaketle uymak ise seyyahlığın farzları arasındadır malum.

İsfahan'da aylak dolaşacak yer çok ama sonraki durak *Nagş'e Cihan Meydanı* olsun.

Bu meydanın adı günümüzde her ne kadar *"İmam Humeyni Meydanı"* ise de bir vakitler *"Şah Meydanı"* imiş. Fakat, herkesin bildiği ve her daim kullandığı asıl ismi *"Meydan'ı Nagş'e Cihan"*. Cihanın nakışı. Yakışır.

"Dünyanın en büyük meydanı buradır" diye övünür İsfahanlılar. Ancak bana kalırsa, Nagş'e Cihan meydandan çok, bir büyük avludur. Yüzlerce dükkân, iki cami, eski hükümranlık binası ve bir büyük kapalı çarşıya açılan gösterişli cümle kapısı ile çevrelenmiş büyük bir avlu...

Bu alanın ortasındaki sığ havuz, çevresindeki çimenlik İsfahan'a gelenlerin vakit geçirmekten en hoşlandıkları yerlerden biri. Orta gelirli ailelerin başlıca sosyalleşme alanı. Meydanın ziyaretçi nüfusu akşam inerken artar. Gecenin geç vakitlerine kadar banklarda, çimlerin üstünde çaylar demlenir, çörekler yenir. İster Zayende'nin kıyısında otursunlar, isterse dünyanın en büyük avlusu sayılan Nagş'e Cihan Meydanı'nın çimenliklerinde piknik yapsınlar, keyif çatıp yemeğini yiyenlerin arkasında bir çöp bile kalmaz. Her yer gibi şehrin ortak yaşam alanları da temizdir.

İmam Camisi

Bu meydana hakim *İmam Camisi*'nin turkuaz çinili kubbesinde yıllardır süren onarım yeni bitti. Özellikle akşam ışığında çinilerin oynaşan renkleri görülmeye değer.

O vakitlerde camiye girenler ışığın çinilerdeki yansımalarıyla birlikte bambaşka bir ortama geldiklerini söyler. Tam karşıdaki kubbenin altında, zemin döşemesine aykırı, iri, siyah bir kare taş vardır. Eğer ortalık tenhaysa tam o taşın üstüne basın. Başınızın üstünde yıldızlı bir gökyüzü kadar güzel açılan kubbeyi seyrederken, eğer biliyorsanız *Yunus*'tan bir deyiş okuyun. Sesiniz çoğalarak kubbe altını dolaşır, oradan avluya çıkar ve dış kapıya kadar gider.

Ama akşam ışığının meydandaki asıl sahibi *Kadınlar Mescidi*'dir. Kubbesindeki çiniler, gün boyu griden yeşile, sarıdan eflatuna, altın parıltısından kızıl ışımalara kadar renkten renge dönmüş, son demlerde pembeye karar kılmıştır.

Bu mescitte minare olmadığı gibi avlu da yok. Dar koridordan geçin, yüksek kubbenin altına gelmeden önceki son kapının eşiğinde durun. Kubbenin ortasında mozaikle işlenmiş tavus kuşu belirdiyse eğer doğru zamanda geldiniz demektir. Şimdi derin bir nefes alıp seyredin. Tavuskuşu, üst pencereden giren son ışıkla birlikte altın yaldızlar saçan kuyruğuyla salınmaktadır.

Kubbesi İmam Camisi'nden daha sanatlı görünen, ancak minaresiz ön cephesiyle daha mütevazı duran bu mescidin esas adı *Şeyh Lütfullah Camisi*. Bu yapının Kadınlar Mescidi diye bilinmesinin sebebi ise hemen karşısındaki *Âli Gapu*'da bir vakitler yaşayan saltanat hareminin ibadetine ayrılmış olmasıdır. Kadınlar meydanda gelişigüzel dolaşmasın halka görünmesinler diye, yeraltından bir tünelle iki yapının birbirine bağlandığı anlatılır. Kadınlar ibadet edecekleri zaman tünelden geçip mescide gelir, sonra aynı yoldan dönerlermiş. Şimdi bu geçitten geçemesek bile biz lafı kaydırıp *Âli Gapu*'ya gidelim.

İsfahan, *Şah Abbas*'ın kenti. *Safavî Hanedanı*'nın hepsi, 1721'deki Afgan işgaline kadar ülkeyi buradan idare etmişler. İdare merkezi de, Nagş'e Cihan Meydanı'ndaki Âli Gapu. İsfahan'ın *Babı-ı Âli'si*. *Yüce Kapısı*. *Devlet kapısı*.

Bina altı katlı ancak meydandan bakınca bütün katlar görünmüyor. Çünkü üçüncü katın önüne ahşap sütunlu çok büyük bir balkon-teras yapılmış. Önce bu teras ve terasın çatısını taşıyan işlentili ahşap sütunlar göze çarpıyor. Vakti zamanında devlet ricali meydanı, meydandaki çeşitli gösterileri, oyunları, hiçbir şey yoksa halkın yayılıp gezinmesini seyrederlermiş buradan.

Şah Abbas'ın çok meraklı olduğu atlı polo oyunu için, meydanın iki ucuna insan boyuna yakın irilikte ikişer taş dikilerek kaleler yapılmış. Bu kaleler yerinde duruyor ancak bugün polo oynayan yok. Gençler akşamüstü minyatür kale futbol maçı yapıyorlar.

Bugün de meydanda dolaşan faytonları, havuzun çevresinde koşturan çoluk çocuğu, çimlerde meclis kurmuş delikanlıları, başbaşa sohbet eden genç çiftleri, ziyarete gelmiş akrabalarıyla gezinen kalabalık aileleri, ortalıkta şaşkın dolaşan turistleri, meydanın ebedi anıtlarını en güzel gören seyir yerlerinden biri Ali Gapu'nun terası. Meydan çok büyük. Her şey ve herkes ahşap oymalı sütunlarla desteklenmiş bu terastan bakınca gayet küçük ve önemsiz görünüyor.

Motosiklet yaygın

Charbag Caddesi'nden Zâyende Nehri'ne doğru yürürken, Siosepol Köprüsü'ne gelmeden hemen önce sol taraftaki kavşağa yerleşmiş bir benzinci vardır. Arı gibi çalışır. Arabalardan çok motosikletler yanaşır buraya. Çata pata dandik motorlardan, en haslarına kadar

Nagş'e Cihan Meydanı, İsfahan

İsfahan'da yaygın kullanılan ulaşım araçlarındandır motosiklet.

Bu benzinciyi gözüme kestirmiştim. Otelden çıkıp İmam Meydanı'na giderken kerterizim burasıydı. Hemen sola dönüp dümdüz yürüyordum, *Chehel Sütun'*un karşısındaki şerbetçiden taze meyve suyu içip biraz daha gidince meydana varıyordum. Bu kez meyve suyu içtikten sonra, kaç gündür niyetlendiğim halde bir türlü açık olduğu zamanı denk getiremediğim *Chehel Sütun'*a girdim.

Bu saray bakımlı, güzel bir parkın içinde. İsfahan'ın orta yeri zaten, birçok parkın birleşmesiyle meydana gelmiş büyük bir yeşil alan gibi. Şehrin meşhur gülleri bu parklarda saltanat sürüyor. Sıcak yaz günlerinde, ana caddede yürürken park girişlerinden serinlik vuruyor insanın yüzüne. Hele gül mevsimiyse, bütün şehre kokular yayılıyor. Bütün şehir derken yanlış olmasın, gül kokuları İsfahan'ın her tarafını kaplayacak belki ama, ilk egzoz dumanına ulaştığı anda, orada kalıyor. Trafiğe boğulmuş kalabalık caddelerden geçip gitmesi pek mümkün değil.

Chehel Sütun, büyük bir gül bahçesinin içinde demiştim. Chehel, Farsça *'kırk'* demek. Sütun da sütun. Kırk Sütun namlı bu saray on yedinci yüzyılda Şah Abbas tarafından konuklar için yaptırılmış. Bazı kaynaklara bakılırsa geçmişi 1614 yılına kadar uzanıyor ancak yeni ulaşılan bilgiler yapının 1647 yılında inşa edildiğini gösteriyor. Altmış yedi bin metrekarelik bahçesinde yüz metre uzunluğunda bir havuz var. Sarayın adı da biraz sütunlardan, biraz da bu havuzdan geliyor.

Bilet parasını bastırıp demir kapıdan bahçeye girdikten sonra, sarayın önündeki havuzun hemen bittiği yerde yükselen zarif sütunları sayarsanız yirmi tane olduğunu görürsünüz. Öbür yirmisi nerede diye boşa aranmaya gerek yok, havuzun karşısına geçmek yeterli. Güneş tepeyi dönmemişse eğer kalan yirmi sütun da sudaki yansımada belirir. Gerçek sütunlar ile sudaki suretlerinin toplamı saraya adını vermiş. Kırk Sütun Sarayı.

Çay molası

İsfahan'da dolaşırken çay molası verecek yerler çıkar karşınıza, girin. İran'da çay bardak bardak değil, demlikle servis yapılır. Bardaklar, bizdeki gibi ince belli değil ama zariftir. Has kehribar rengi İran çayının hem rengini hiç saklamadan gösterir hem de mis kokusunu alabildiğine salar bu bardaklar.

Çaya şeker atılmaz, hele İsfahan'da hiç. Buranın çay şekerleri de çayları gibi has kehribar rengidir. Şeffaf, kırılgan, tavla pulu büyüklüğünde, incecik. *Azade Çayhanesi* kendi şekerlerini özel yaptırır. Her birinin üstüne kabartma bir kuş ya da çiçek motifi işlenmiştir. Sade akide lezzetindeki bu şekerler İran'ın başka yerlerinde bulunmaz. Adı da zaten *İsfahan Pulakisi*.

Bu çayhanede en çok *Ali Rıza Eftehari'*nin şarkıları çalar. *Payavari'*nin santurla icra ettiği besteler de ihmal edilmez. Ortama uyan havalar da zaten bunlardır. Ancak beni günde en az iki kere bu çayhaneye çeken Eftehari'nin şarkıları, ortamın telaşsız tantanası, insanların dingin ve kederli halleri dışında başka şeyler de var.

Duvar diplerine karşılıklı dizilmiş çayhane ahalisinin arasındaki boşluktan iki yana selam sarkıtarak en dibe kadar yürürken, duvarlara yerleştirilmiş halılar, kilimler, tablolar, fotoğraflar, boynuzlar, ibrikler, kirmanlar, çeşmibülbüller, kamalar, kılıçlar, piştovlar, hırkalar, yırtık patikler, pehlivan fotoğrafları, nazar otları, boncuklar, camaltı resimler, yağlıboya tablolar, kesme kristal bardaklar.... Hepsi birlikte hallice bir etnografya müzesini dolduracak kadar çok ve zarif eşyaların altında oturmuş kendi dünyasında demlenen insanların arasından geçilerek girilir çayhaneye. Bu mekânın sükûneti bunca eşyayla birlikte tavandan sarkan onca nesnenin karmaşık görüntüsüyle tezattır aslında. Her biri çok zaman önce terkedilmiş bu eşyalara sinmiş anılar usul bir sonbahar yağmuru gibi içinize damlar. ■

Charbag Caddesi, İsfahan

> Charbag gösterişli bir cadde. Adını yan yana dizilmiş dört sıra ağaçtan almış. "Char" Farsça dört demek, "bag" da bağ-bahçe.

KEHRİBAR GÖZLÜ TAVŞAN

YAZI
ELİF KEY

New York'un en güzel kürasyon edilen sergilerinden biri Edmund De Waal'ın Kehribar Gözlü Tavşan adlı kitabından uyarlanan gerçek bir hayat hikâyesi. Edmund de Waal, Ephrussi ailesine ait sanat koleksiyonlarının 19. yüzyılın sonlarından 21. yüzyıla kadar olan yolculuğunun izini sürüyor. Kitap da sergi de aslında yazarın nesillerdir bu aileyle olan akrabalığı sayesinde kendisine avuç içi boyutunda oyma heykellerden oluşan bir Japon netsuke (minyatür heykel) koleksiyonunun miras kalmasının hikâyesiyle başlıyor.

Sabah 05:45. Sokağın başından gelen sesin kime ait olduğunu, ne yaptığını biliyorum. Çinli kadın sokaktaki çöplerden işine yarayacak şişeleri topluyor. Birazdan el arabasını çeke çeke gözden kaybolacak. Birazdan büyük beyaz köpeği olan kız geçecek, ondan sonra karşı binadakilerin oğlu çıkacak, okula gidiyor. Saat 07.00'ye doğru üç köpekli adam geçecek. En fazla yirmi dakika sonra elinde kahvesi ve köpekleriyle geri yürüyecek. Ondan sonra kar kış yağmur fırtına dinlemeyen kız koşarak geçecek. Sonra bizim evde kaynayan suyun sesi duyulacak. Tiz bir ıslık sesi, iki beyaz fincan, süte de kahveye de zam geldi. Merdivende alt komşumuz çocuklarına bağıracak. Ben birazdan dünyanın en temiz mahallesine gideceğim. Zira burada zenginler yaşıyor, musluklardan her daim sıcak su akıyor, yaprak düşse apartmanın önlerindeki üniformalı görevliler koşup o yaprağı kaldırıyor. New York'taki Jewish Museum da böyle bir mahallede.

Elit bir kesimin üyeliğinin olduğu, üyeliği olmayanların ise burada yapılan her sergiye bağlılıkla koştuğu bir müze burası. Ve müze özellikle ve özenle her daim bir kaybediş, bir kayboluş, sonradan bulma, kavuşma hikâyesine ev sahipliği yapıyor. New York'un en güzel kürasyon edilen sergilerinden biri bu sefer Edmund De Waal'ın *Kehribar Gözlü Tavşan* adlı kitabından uyarlanan bir gerçek hayat hikâyesi. Serginin tamamında Edwund De Waal'ın sesi, cümleleri dönüp duruyor. Zira anlattığı kendi hikâyesi. İnsanın kendi hikâyesini anlatabilmesi, buna böyle bir zemin bulabilmesi çok büyük bir fırsat. De Waal, zaten yıllardır yaptığı seramiklerde de, yazdığı kitaplarda da baştan yazılan geri dönüş hikâyelerine tutunuyor.

Yazar ve seramikçi Edmund de Waal, "Kehribar Gözlü Tavşan"da (Hare with amber eyes) Ephrussi ailesine ait sanat koleksiyonlarının 19. yüzyılın sonlarından 21. yüzyıla kadar olan yolculuğunun izini sürüyor. Kitap da sergi de aslında yazarın nesillerdir bu aileyle olan akrabalığı sayesinde kendisine avuç içi boyutunda oyma heykellerden oluşan bir Japon netsuke (minyatür heykel) koleksiyonunun miras kalmasının hikâyesiyle başlıyor.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca Ephrussi ailesi Avrupa'nın en etkili Yahudi ailelerinden biri. Charles Joachim Ephrussi (1793-1864) servetini tahıl olarak inşa ediyor ve kendisi Odessa'da bir distribütör. Torunları büyümeye devam ederken, bankacılar olarak ailenin serveti ve nüfuzu genişliyor. Viyana'da Charles'ın oğlu Ignace (1829-1899) Ephrussi & Co bankasını kuruyor ve sonunda asil unvanının alıyor. Ephrussi ailesi yüksek sosyal statü elde ederken, aile kalelere ve mülklere sahip oluyor. Ancak, Avrupa'nın önde gelen Yahudi ailelerinden biri olarak, Ephrussi'ler geç dönemde antisemitizm arttıkça büyük bir hedef haline geliyor. 19. ve 20. yüzyılda İkinci Dünya Savaşı sırasında aile sürgüne kaçmak durumunda kalıyor ve tüm servetlerini Nazilere kaptırıyor. Büyük servetleri, paha biçilmez koleksiyonları ve savaşın ardından da mülklerinin çoğunu geri alamayacaklarını da bilmiyorlar. Ancak bir istisna var. O da netsuke koleksiyonu. Aile koleksiyonundan netsukeler dönüp dolaşıp ailenin bir başka üyesi olan yazar, seramik sanatçısı Edmund De Waal'e kalıyor.

Geride bırakılanlara bakmak

De Waal netsukeleri anlatırken ve bunları avucunun içinde tutma hissini anlatırken, *"Kapının koluna uzanıp çevirebilmek ve açıldığını hissetmek istiyorum. Bu nesnenin yaşadığı her odaya girmek, mekanın hacmini hissetmek, duvarlarda hangi resimlerin olduğunu, pencerelerden ışığın nasıl düştüğünü bilmek istiyorum. Ve kimin elinde olduğunu ve bu konuda ne hissettiklerini ve düşündüklerini – eğer düşündülerse – bilmek istiyorum. Neye tanık olduğunu bilmek istiyorum"* diyor.

Sergi ve kitabın takipçileri, bu sürgündeki ailenin sürülmeden önceki yaşamına dair parçaları kurtarmak için ailenin çeşitli üyelerinin gösterdiği çabaları yakından bilse de bu özellikle bugünlerde evlerinden sürülen milyonlarca insan varken çok kıymetli. Geride neler bırakıyoruz? Onlar kimlere kalıyor? Geride bıraktıklarımızı kim, nasıl koruyacak ve bir gün yeniden karşılaşma şansımız var mı?

Jewish Museum'daki enstalasyon aynı zamanda De Waal'ın hikâye anlatımına yakın bir şekilde modellenmiş. Ve aynı kitap gibi sergi de dönüp dolaşıp, kimonoların sağlam durabilmesi için kimonoyo tutturulan netsukelere geri dönüyor. Bu nesnelerin yüzyıllık şiddet, ayrımcılık ve mülksüzleştirmeye rağmen dayanıklılığının altını çizmek için aralıklarla yerleştirilmiş dört farklı cam kasa ile gruplar halinde sergileniyorlar. Enstalasyonda, kitapta olduğu gibi, ailenin koleksiyonunun hikâyesi 19. yüzyılın sonlarından ve en tutkulu sanat tutkunlarıyla hep kesişiyor. Charles Ephrussi, Parisli sanat tarihçisi, eleştirmen, dergi editörü, Degas ve Manet'nin arkadaşı ve aynı zamanda da Edmund de Waal'ın uzak akrabası. Ve hatta Charles Ephrussi'nin Renoir'in ünlü tablosu "Boğa Gezisi Partisinin Öğle Yemeği"nin arka planında koyu renk bir ceket ve silindir şapkayla göründüğü söyleniyor.

Ailenin mal varlığı ve sanata olan düşkünlüğü esnasında ailede her şeyin kıymetini bilen ise evde çalışan hizmetli Anna. Kimilerinin soyunma odasında vitrinde sergilediği netsukelerin ya da çocukların elinde oyuncak olan bu küçük tahtadan oyma ve yüzyıllardan kalma netsukelerin bekçisi Bayan Anna. Zira, gestapo üyeleri Ephrussi ailesinin kaldığı malikaneye girdiğinde bunları saklayan ve tüm netsukeleri yağmadan kurtaran da hizmetli bayan Anna. Onları önlüğünün cebine koyuyor ve daha sonra yatağının altına saklıyor. Gestaponun o gün malikanede tuttuğu envantere göre ne var ne yoksa teslim alınıyor, netsukeler hariç! O malikanede bayan Anna'nın nasıl saklandığının detayları ise verilmiyor.

Edmund'un büyükannesi Elisabeth, sürgünde İngilitere'ye varıyor, kardeşleri ise Amerika, Meksika ve Japonya'ya dağılıyor. Yıpranmış bir aileden geriye kalan netsukeler bir şekilde Edmund'un büyük amcası İggie'ye teslim ediliyor. Ve bir gün tüm bu miras, geride bırakılan ve bir şekilde kurtarılan, Parisli bir satıcıdan satın alınan bu 264 parçalık koleksiyon dönüyor dolaşıyor Edmund de Waal'e ulaşıyor. Galerilerden birinde sergilenen kehribar gözlü tavşanın kalkık patisi, kıvrık kulakları ve uyanık ifadesi sadece uyanıkların hayatta kaldığının işareti gibi! Ancak birbirinin izini kaybeden aile, farklı kıtalara farklı hikâyelerle dağılıp giden Ephrussi ailesi birbirleriyle ve sanatlarıyla, bir zamanlar evlerini süsleyen eserleriyle Jewish Museum'da bir araya geliyor. ■

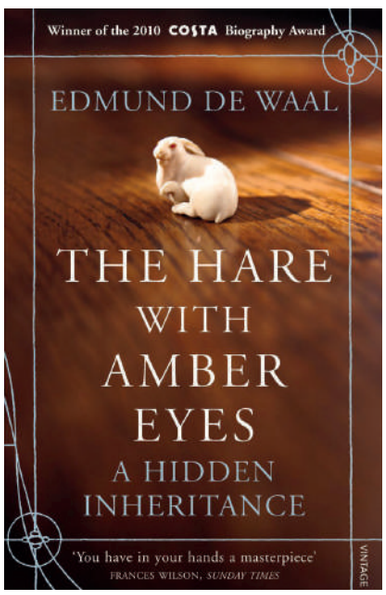

Karikatür: Vâlâ, "Yeşilçam Bitti Beyaz Cam Devri Başladı", Saklambaç, 23.06.1974

BEYAZ CAMIN BÜYÜSÜ!..

"TRT ANKARA TELEVİZYONU'NDA İLK YILLAR"

YAZI
ERKAN OYAL (*)

Ankara, televizyon devrimini 1968'de yaşamaya başlayan ilk kentimizdir. Bu yazı o günlere nasıl gelindiğini, ilk yıllarda olup bitenlerden bazı sahneleri anlatmayı amaçlıyor.

Kızılay'da Olağanüstü Bir Akşam!..

1968 Ocak ayının son akşamı. Günlerden Çarşamba. Hava erken kararmış, soğuk insanın içini acıtıyor. Beyaz eşya satan mağaza vitrinlerinin önünde insanlar birikmiş. Meraklı gözleri, siyah gri noktalarla çizgilerin oynaştığı ışıklı bir aygıtın üstünde; bekliyorlar...

İşinden çıkıp evlerinin yolunu tutan kalabalık, eski bir binanın, 47 no.lu apartmanın önünden kayıtsızca geçip, gidiyor. Oysa binanın içi kaynıyor, bazı insanlar heyecan içinde koşturup duruyor. O apartman; Mithat Paşa, 47; TRT Ankara Televizyonu.

Mithat Paşa Caddesi'nde 47-49 no.lu iki bina kiralanmış, bodrum katları birleştirilerek stüdyoya dönüştürülmüştür. Stüdyonun tasarımı son derece yalın, hatta ilkeldir.

Görüntü kayıt cihazı olmadığından tüm yayınlar canlı yapılacaktır. Kameralar ikinci el olduğundan, verimli çalışmaz. Beş kameradan biri sürekli arızalıdır. Üç ayaklı, tekerlekli kameralar ileri geri gider ama aşağı yukarı hareket etmez. Özetle, profesyonel televizyon yayını için teknik ve altyapı olanakları değil, olanaksızlıkları söz konusudur.

31 Ocak Akşamı, Saat 18.30

Kızılay'daki vitrinlerin önünde bekleşen kalabalık biraz hareketlendi. TRT logolu test slaytı (caption) görünmüştü. Hemen ardından sinyal müziğiyle, ata binmiş Atatürk heykeli ve "Ankara Televizyonu" yazısı belirdi.

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 26 12.05.2022 ÖÖ 9:19

19.25'de saat ayarı verilerek, posta açılış anonsu yapıldı: *"Burası üçüncü bant beşinci kanaldan yayın yapan..."*

İlk Dil Sürçmesi Başkandan!..

Açılış konuşmasını Daire Başkanı Mahmut Tali Öngören yaptı: *"TRT olarak şimdiye kadar size hep 'sayın dinleyicilerimiz' sıfatınızla hitap ettik. Bu akşam görüntülü yayın başlıyor. Ekranlarda size artık 'sayın seyircilerimiz' diye hitap edeceğiz. Şimdi size yeni sıfatınızla hitap ediyorum. İyi akşamlar, sayın dinleyicilerimiz."* Bu, ekrandaki ilk dil sürçmesiydi.

Lütfen Bekleyin!...

Hemen arkasından ilk teknik arıza meydana geldi. Ekrandaki fotoğrafta trafik polisi, trafik ışığı ve 'lütfen bekleyiniz' yazısı... Arıza beş dakika sürdü. Anons yapıldı; "Teknik bir arıza nedeniyle yayınımıza bir süre ara verdik". Teknik ekip bu anonsa tepki gösterdi. Hata kendilerine yükleniyordu. Haklılardı; her arıza teknik olmazdı. Anonstan teknik sözü çıkarıldı; *"Elimizde olmayan nedenlerle yayınımıza bir süre ara verdik, özür dileriz".*

İlk yayın 95 dakika

Haber bültenini Zafer Cilasun sundu. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, Suudi Arabistan'la Libya'yı ziyaret etmişti. Görüntü Esenboğa'daki karşılama töreniydi. İlk haber hep Cumhurbaşkanına aitti; ya bir büyükelçiyi kabul etmiştir ya da bir yeri ziyaret etmiştir. Bültenin neredeyse yüzde 80'i başbakana, ana muhalefet partisi başkanına, siyasi parti sözcülerine, genelkurmay başkanıyla bakanlara ayrılırdı. Haberde adı geçenin fotoğrafı ekrana gelir. Fotoğrafını beğenmeyene fotoğrafçı gönderilip, yeni çekim yapılırdı.

Haber bülteni İnönü'nün Demirel'e cevabı, Adana'ya bilmem kaç yıl sonra yağan kar, İran Prensesi Şahbanu'nun İstanbul'dan transit geçişi ve Vietnam Savaşı görüntüleriyle devam etti. Hepsi on dakika sürmüştü. Hareketli görüntü azdı. Çok laf, az film. Neyse karta basılmış fotoğraflar zevahiri kurtarıyordu.

Hava durumu, çizgi film ve belgesel ekrana geldi. İstiklal Marşı eşliğinde bayrak dalgalanırken saat 20.50'yi gösteriyordu. İlk yayın 95 dakika sürmüştü.

Dakikası 164 Lira 58 kuruş

TRT Televizyonu daha ilk anda ilgi odağı olmuştu. Kuruluş amacı eğitime katkıda bulunmak ve halkı eğlendirmekti. İlk yayınlar canlı olduğundan, doğal olarak yerli yapımlar ağırlıktaydı. Daha ilk hafta Şinasi'nin "Şair Evlenmesi" oyunu ekrandaydı.İki buçuk kamerayla bir oyunu canlı çekip yayınlamak hem bir cesaret örneği, hem de yabana atılamayacak başarıydı.

Ankara Televizyonu, ilk yıl Salı, Perşembe, Cumartesi akşamları ortalama üç saatlik yayınıyla, toplam 311 saat yayın yaptı.. Yayınların dakika maliyeti 164 lira 58 kuruştu.

'Telesafir' Sözü Kimden Çıktı?

Yayın akşamları televizyon olan evlerde misafir sayısı artıyordu. Televizyonun ilk yarışma programı 'Bildiklerimiz, Gördüklerimiz, Duyduklarımız'dı. Halit Kıvanç sunuyordu. Bir yayın sırasında iki kamera birden arıza yaptı. Üçüncü kameraya bakarak, konuşmasına devam etmesi istendi. Kıvanç konuşmayı pek sever; aklına evlerde kendini izleyen insanlar gelmiş. O evlerdeki misafirlerin olağan misafirler değil, televizyon misafirleri olduğunu düşünmüş. İki kelimeyi kırpmış, yan yana getirmiş ve ağzından "telesafir" çıkmış.

Haber... Haber ... Haber...

Seyircilerin ilgilendiği programların başında haberlerin gelmesi doğal. Ankara'da giderek kızışan siyasi polemikler, Paris'te öğrenci ayaklanması, Vietnam'da savaş, Çekoslovakya'da Sovyet tankları, Robert Kennedy'nin vurulması... Dünya da, Türkiye de hop oturup, hop kalkıyor.

Habercilik zamanla yarışan, yüksek maliyetli bir uğraş. Olay yerlerine anında yetişecek muhabirler, ajans bağlantıları, aktüel kameralar, montaj masaları, seslendirme stüdyosu, haber arşivi gerekli. Bunların hemen hiçbiri yok...

Televizyon haber biriminde yalnız beş kişi görevli. Hepsi yazılı basından gelmiş. Haber dili miş'li geçmiş; "gelmiştir, yapmıştır, gitmiştir"... 1970'in sonunda di'li geçmişe dönülecek; "geldi, yaptı, gitti" denilecek. Bu olay televizyon haberciliğinde devrim sayılacak!...

Paylaşılamayan Kamera!..

Ankara'daki olaylar Almanların hibe ettiği 16 mm. Arriflex kamerayla izleniyordu. Kamerayı, haber merkezi program birimiyle ortaklaşa kullanılıyordu.

İstanbul ve yurtdışı görüntüleri ayrı bir sorundu. İstanbul'da imdada kamerası olan bir gazeteci yetişmişti. Yurtdışı için Visnews ve Associated Press'le sözleşme yapıldı. Londra'dan sabah uçağına verilen haber filmi kutusu, öğleden sonra Esenboğa'da olacak ve bekleyen bir taksiyle Haber Merkezi'ne ulaştırılacaktı.

1939 Tarihli Nizamname!..

Londra'dan Esenboğa'ya gelen filmler, orada takılıp kalıyordu!.. Çünkü 1939 tarihli bir Nizamname böyle buyurmuş!... Gümrük görevlisi gelen film kutularını depoya gönderiyor. Birkaç gün bekledikten sonra Emniyet Müdürlüğü'ne gidiyor. 15 günde bir toplanan sansür kurulunu bekliyor. Filmler seyrediliyor. Sakınca görülmezse Esenboğa'ya dönüyor. Bedeli ödenip, teslim alınıyor. Bu serüvenle haber filmi, güncel olmaktan çıkıyor, dosdoğru arşive kalkıyor. O günlerde İçişleri Bakanı Faruk Sükan. Problem ona anlatılıyor. Sükan *"mevzuat böyle, n'apalım"* diyor.

Nazmiye Hanım Sorunu Çözüyor!..

Sorunun çözümüne belki katkısı olur diye, çileyi halka göstermek için bir haber program planlanıyor. Ankara'daki denetim macerasının her aşaması filme çekiliyor. Visnews'tan da Vietnam'da çekilen bir filmin Londra'ya, oradan Ankara'ya gönderilme sürecinin filmini hazırlamaları isteniyor. Haber

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 27 12.05.2022 ÖÖ 9:19

Türkiye'nin ilk televizyon yayını. Zafer Cilasun haberleri sunuyor.

programda iki uygulama birbiri ardına yayınlanıyor. Demirel Başbakan. Evde Nazmiye Hanım'la birlikte programı izliyor. Dedikodu o ki Nazmiye Hanım, program bitince eşine dönüyor "Süleyman Bey, çocuklar da haklı yani" diyor. Bir süre sonra gerekli yasal değişiklik yapılıyor. TRT haber filmleri, gümrük ve sansür uygulamasının dışına çıkarılıyor.

1969. Ekran Yeni Programlarla Renkleniyor...

1969 yılında yine haftada üç gün yayın yapılıyor. İç yapımlar fazla. Alman dizileri, eğitim programlarıyla Fransa'nın müzik yapımları dikkat çekiyor. Abdi İpekçi'nin yönettiği açık oturum ilgiyle izleniyor. Nisan ayında Zeki Müren'in konseri yayınlanıyor. Ertesi gün gazeteler konseri 200 bin kadar Ankaralının izlediğini yazıyor.

"Kanlı Pazar"a Yasak Geliyor!...

1969, iktidarın TRT üzerindeki baskılarının giderek artmaya başladığı bir yıldı.Toplumsal içerikli yapımlar açıkça saldırıya uğruyordu. Siyasi iktidar televizyonun adeta nefesini dinliyordu.

İlk hükûmet yasağının gelmesi o sırada oldu. 16 Şubat'ta İstanbul'da 'Kanlı Pazar' olarak tarihe geçen olaylar meydana geldi. Haber Merkezi olayı objektif olarak verdi. Sorun çıkmadı. Ama Panorama programı için olayın görüntülerinin İstanbul'dan istendiği öğrenilince, hükûmetten "Kanlı Pazar"a yayın yasağı geldi.

Soruşturmalar... Soruşturmalar...

Televizyonun iç yapımları arasında "Şeyh Sait İsyanı", "31 Mart Olayı", "Gençliğin Kavgası", "27 Mayıs Devrimi" adlı tarih ve kültür yapımları vardı. Boraks konusunda dönen dolaplar, gıda emperyalizmi gibi ülke gerçeklerini, hayati güncel sorunları irdeleyen programlar da etkin biçimde yer alıyordu.

TRT'de farklı görüşleri olan genç insanlar çalışıyordu. Kurumun özerkliğinin kendilerini de kapsadığını düşünen bazı genç programcılar, kantarın topuzunu kaçırabiliyordu. Örneğin yoksulluk ve gelir eşitsizliği, klişeleşmiş görüntülerle uzun uzun işlenebiliyordu. Bazı programlar şikayet üzerine yargıya intikal ediyordu. TRT radyo ve televizyon programları hakkında dört yılda iki yüzden fazla soruşturma açıldı. Yalnızca ikisi dava konusu oldu. Diğerleri takipsizlikle sonuçlandı.

TRT'nin devletin temellerini dinamitlediği açıklamaları o denli arttı ki, sonunda TRT Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Suat Sinanoğlu, yanıt vermek zorunda kaldı; "Eleştiri ve saldırıların arkasındaki asıl amaç, TRT'nin anayasacı, Atatürkçü, özerk statüsünün değiştirilmesine zemin yaratmaktır."

Sözleri doğrulanmakta gecikmedi. Bakanlar Kurulu TRT'yi hükumete bağlı bir organ haline dönüştürecek yasa tasarısını Meclis'e sevk etti. Anayasa Mahkemesi ise aynı gün, TRT'nin mali yönden de özerk olduğuna kararı veriyordu! Başbakan Demirel tasarıyı kanunlaştıramadan 12 Mart muhtırası geldi ve TRT'nin özerkliğini kaldırmak 12 Mart yönetimine kaldı.

Ekrandaki Muhabere Teğmeni!..

1969'da yayın günleri artınca, yeni bir spiker arayışı gündeme geldi. Jandarma Subay Okulu'nda muhabere teğmeniyim. Haber Müdürü Doğan Kasaroğlu'ndan bir telefon, şaşırdım... *"Hayrola Doğan abi, böyle telefonla aramanız"* falan diyecek oldum. *"Hemen gel, önemli"* dedi. Akşam gittim. *"Ekrana çıkacaksın, haberlere"* dedi. *"Git hazırlan."* Hem yedek subay, hem televizyon spikeri bu iş nasıl olacak? *"Sen orasına karışma, ben hallederim."*

Mithat Paşa Caddesi, 47'nin giriş katı. Birkaç basamakla inilen makyaj odası. Zafer'le yan yana oturduk. Makyöz Ayşe yüzümüzü pudraladı. Başım asker traşlı, yüzüm sinekkaydı. Kravatı düzeltip çıktık.

Haber stüdyosu...Göz kamaştıran, sıcak bir aydınlık, iki kamera, karşılıklı iki masa. Benim masa nedense biraz yüksekçe bir podyumda, üstü halı kaplı. Arkasında gelişi güzel asılı, kırışık bir perde. Heyecandan kuruyan ağız, damağa yapışan dil. Bir bardak su ne büyük nimetmiş. Ama yok...

Canlı yayının şakası olmaz!..

Zafer ilk iki haberi okudu, üçüncü haberde sıra bende. Ezberlediğim üç cümleyle haberin girişini kameraya okuyacağım. Kameranın kırmızı ışığı yandı. İlk cümleyi söyledim. İkinci cümlenin ortasında sandalyem birden sarsıldı. Geriye doğru hafifçe savruldum. Deprem mi oldu acaba? Görüntüm kim bilir ne kadar komik. Zafer'e bakamıyorum ama karşımda kıs kıs güldüğünü hissediyorum. Neyse, dik durmaya çabalayarak, bir omuz aşağıda, diğeri yukarıda haber bitti. Ben ne okuduğumu, ne söylediğimi hatırlamıyorum.

Sıra Zafer'de. Podyumun tahtaları arasına sıkışan ayağı çıkardık stüdyo

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 28 12.05.2022 ÖÖ 9:19

yönetmeniyle. İki haber sonra sandalye ayağı yine sarsıldı. Bu kez ön ayak kaydı. Pes doğrusu. Acaba dünyada kaç spikerin başına gelmiştir bu?

O akşam hangi kameraya baktım, elim, yüzüm nasıldı hiç bilmiyorum. Her şey puslu, her şey silik. İzleyenler çok eğlendi herhalde!.. 'Acemi işte ne olacak', demişlerdir. O podyum ertesi gün kaldırıldı, Zafer'le daha uzun bir masada yan yana oturarak sunmaya başladık haberleri.

TRT'nin ikinci haber spikeri Erkan Oyal

"Kadife Sesli Spiker" Zafer Cilasun

Her kurumdan yüzlerce binlerce kişi gelir geçer. Ama pek azı çalıştığı yıllara damgasını vurur, arkasında iz bırakır. Zafer Cilasun bunlardan biriydi. Ekrandaki görüntüsü pek ahım şahım değildi. Esmer tenliydi. Kalın camlı, siyah çerçeveli gözlük takardı. Son derece güzel, gür ve kadife sesi vardı. Yetenekli, mükemmel bir spikerdi. Eline aldığı metne şöyle bir göz atar, içeriğinin gerektirdiği tonlamayla, vurguyla okur, değerine değer katardı. Haberleri tek başına sunduğu dönemde bütün projektörler üzerine çevrilmişti. Başını ne yana çevirse kendine hayranlıkla bakan gözler görüyordu.

Televizyon Maskesi!..

Ekrana çıkmanın ön koşulu makyaj. Stüdyo ışıkları yüzde parlama yapıyor, görüntü bozuluyor. Makyajcılar, fondöten ya da pudrayla parlamayı önlüyor.Bir akşam yeni bir makyöz bizi karşıladı. İngiltere'den gelmiş. Adı Nil. Kısa sürede Nil Burak olarak müzik dünyasında kendine yer buldu.

Zamanla kendi makyajımızı yapmayı öğrendik. Bir akşam yayından aceleyle çıkmıştım. Makyajımı silmeyi unutmuşum. Taksiye bindim. Şoför, dikiz aynasından ikide bir bakıp, başını sallıyor. Açıklama yapma ihtiyacı duydum, *"Ben televizyon spikeriyim arkadaş, o yüzümde gördüğün de televizyon maskesi."*

Ay'daki İnsanoğlunun Ayak İzleri...

Avrupa'yla henüz radyo-link bağlantısı kurulmamıştı. Uydu aracılığıyla anında görüntü almak hayaldi. 69 Temmuz'unda Amerikalı iki astronot Neil Armstrong'la Edwin Aldrin, Apollo -11 uzay aracıyla Ay'a ayak bastı. Ay'daki ilk adımlarını onlarca ülke canlı izledi, biz izleyemedik. Bu önemli gelişmenin yayın günü dışında özel bir programla 12 saat sonra banttan verileceği duyuruldu. Yayın 21 Temmuz akşamı 21.00'de başlayacaktı. Ankara ayağa kalkmıştı. İstanbul'dan ve farklı illerden pek çok insan Ankara'ya geldi. Ev, kahve, mağazalar, bütün ekranların önü kalabalıktı.

TV Daire Başkanı Öngören ABD'deki özel bağlantılarıyla görüntüleri sağladı. Amerikalılar Cape Kennedy'den uydu aracılığıyla Londra'ya görüntüleri geçmiş, ilk uçakla Ankara'ya gönderilmişti. Uçak Esenboğa'ya bir saat gecikmeyle indi. Ekran başında kimse yerinden kıpırdamadı. 21.45'de başlayan yayın tam bir buçuk saat sürdü.

Televizyonda İlk Seçim...

12 Ekim tarihe geçecek bir gündü. Saat 17.30'da başlayıp, sabahın ilk ışıklarına kadar süren 'seçim özel yayını' yapıldı. İmkânsızlıklar içinde koşulan bir maratondu. Haber Merkezi seçime hazırlandı. Sonuçlar köyden ilçelere, ilçeden illere, ilden Haber Merkezi'ndeki masalara geçildi. Yayınında öncelik Türkiye Radyolarına

Ankara Televizyonu'nun ilk habercileri mum ışığında çalışıyor.
Zeki Sözer, Örsan Öymen, Ertan Karasu, Haluk Tuncalı, Özden Vardar...

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 29 12.05.2022 ÖÖ 9:19

Ankara Televizyonu'nun ilk yayıncı kadrosu

aitti...Televizyon henüz üvey evlat sayılıyordu!..

Almanya'da görev yapan deneyimli gazeteci Örsan Öymen seçim programı için çağrıldı. Ayağının tozuyla apar topar Ankara'ya geldi. Yayın hazırlığı TRT yanındaki Kalem Meyhanesi'nde yapıldı. Sahibi edebiyatçı Mehmet Kemal'di. Kızı Önce da televizyonda görevliydi. Mehmet Kemal siyasetle de ilgilenirdi, ama ticaretten anlamazdı. Kalem de zaten bu yüzden battı, gitti!..

Muhabirler yurttaşlarla sokak röportajları yaparak bantlar hazırladı. Kameralar, o sabah erkenden liderlerin oy vereceği sandıklara gitti. Dönemin liderleri, konuşma yapacaksa TRT kamerasının gelip gelmediğini sorar, sabırla ışık ve ses düzeninin kurulmasını beklerdi. Çok söylenen bir sözdü; İsmet Paşa ışıksız, Bölükbaşı mikrofonsuz, Demirel de 226'sız (meclisteki çoğunluk sayısı) yapamazdı!..

Örsan Öymen bağlantı anonslarını yapacak, Zafer Cilasun'la ben seçim sonuçlarını sunacaktık. 21.00'e doğru bodruma, rutubetli stüdyoya indik. Set hazır değildi. Yere tebeşirle bir dikdörtgen çizilmiş, içinde 'masa' yazıyor. Dekor Şefi, masanın marangozhaneden çıktığını söyledi!

Stüdyonun hazin durumuna baktı Örsan *"Almanya'daki seçim yayınında, 176 yayıncı, 56 elektronik kamera vardı"* dedi. Bunu duyan dekor Şefi, *"Bizim stüdyomuz da kalabalık görünecek. Dekor-Grafik bölümünün kadın çalışanları arkanızdaki masalara oturacak. Duvarlara karşılıklı aynalar koyduk. Stüdyonun kalabalık görünecek."*

Masa yayına dakikalar kala, ustaların elinde arzı endam etti. Mikrofonlar, kablolar, telefon bağlantıları panik halinde tamamlandı. Ardından yönetmen Zeki Sözer'in anonsu duyuldu: *"Yayına başlıyoruz. 5..4...3...2...1.... Seçim diasını ver... Müzik bandını ver... Bandı versene yahu...Hadi ver..."* Yayını açtık. Yayın planlandığı gibi ilerliyordu. Yönetmen bir ara *"Lafı uzatın... Bir şeyler anlatın, bant yetiştirmeye çalışıyoruz. Elinizi çabuk tutun arkadaşlar"* dedi.

O ara stüdyo kapısında Hüsamettin Çelebi göründü. Hızır gibi yetişmişti. Hemen adını anons edip, yayına aldık. Hüsamettin ağabey Parlamento Haber Müdürüydü. Siyasal gelişmeleri her ayrıntısıyla bilir, saatlerce yorum yapabilirdi. Sandıklardan ilk sonuçlar gelmeye başlamıştı. Zafer'le ikimiz dönüşümlü olarak Okumaya başladık; *" Yer Ankara. İlçesi Bala, Köy Kırcılar. 11 numaralı sandık. Seçmen sayısı 72. Geçerli oy sayısı 46"...*

Spotların yaydığı sıcaklık her geçen dakika artarken gömlekler sırtımıza yapışmaya başlamıştı. Ceket çıkarmak, kravatı gevşetmek, izleyiciye duyulan saygıdan dolayı yasaktı.

Oğlunuz Televizyoncuymuş!...

Sabah yayın ekibi olarak hep birlikte önce çorbacıya gittik, evlere dağıldık. Annem açtı kapıyı. *"Dün gece bir saatte kapı çaldı"* dedi. Açmış, tanımadığı bir kadın. *"Bizim televizyon bozuldu, galiba rüzgar anteni yerinden oynattı"* demiş. Annem de *"Geçmiş olsun, böyle gece vakti zor."* Kadın *"Sizin oğlunuzun televizyoncu olduğunu söylediler, gelip bakabilir mi, parasıyla ?"* demiş. Annem televizyon tamircisi değil, haber spikeri olduğumu söylemiş, ama kadın anlamamış, ne fark eder hepsi televizyoncu değil mi?" diye üstelemiş. *"Artık tamir işlerine de bakarsın oğlum"* dedi. Hiç gülecek halim yoktu hemen yattım.

"Türkiye'nin Kalbi Ankara."

10 Kasım için televizyon yönetimi özel bir anma programı düşündü. Programın en çarpıcı özelliği, Sovyet sinemacıların 1933 yılında Türkiye'de çektiği bir filmin yer almasıydı; *"Türkiye'nin Kalbi Ankara"*.

Filmin çekimini Atatürk istemişti. Devrimleri öncesi ve sonrasında Ankara'da yaşanan değişimin anlatıldığı film Atatürk'ün Onuncu Yıl nutkuyla bitiyordu.

Yayın başladığında, evinde olan Genel Müdür Adnan Öztrak'ın telefonu üst üste çalmaya başladı. Film hakkında şikayetler geliyordu. Genel Müdür dayanamayıp, sonunda kalkıp

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 30 12.05.2022 ÖÖ 9:19

İsmet İnönü konuşmacı olarak geldiği stüdyoda görevli personelle…

televizyona geldi. O akşam Adem Yavuz yayında nöbetçiydi. Genel Müdür filmin durdurulmasını istedi. Yavuz, filmi yayınlanırken kesmenin doğru olmadığını anlattı. Genel müdür üsteledi.İzleyici, devrim öncesi Ankara'dan görüntüleri izlerken program kesildi. Özür bile dilenmedi.

Yayınlanan filmin talimatla kesilmesi dünyada herhalde ilk kez oluyordu. Olay bununla da bitmedi. Daire Başkanı Mahmut T. Öngören görevden alındı. Savcılık dava, kurum da idari soruşturma açtı. Sonuçta o gece yayınlanan programların hiçbirinde suç unsuru bulunamadı.

1970. Kadın Spikerler Ekranda…

1970 yılı siyaset kadar sokakların da hareketlendiği, çalkantılı bir yıldı. Öğrenci olayları, boykotlar, üniversite işgalleri, yurt baskınları örgütlerin silahlı çatışmaları, ODTÜ'de Commer'in arabasının yakılması, Konya'da şeriat talebi, İstanbul'da 6. Filo olayları…

Yargıtay üyeleri başta olmak üzere yargı mensupları Anıtkabir'e yürüdü. Siyasiler birbirini suçluyor, çözüm bulunamıyordu. 15-16 Haziran'daki işçi direnişi hükûmeti ve iş çevresini fazlasıyla rahatsız etti. Haber Merkezi'nin hazırladığı "Olayların İçinden" haber programı yaşanan bütün bu olayların nedenlerine ve sonuçlarına odaklanıyordu.

Yayın günleri ve saatleri arttıkça haberlerde spiker ihtiyacı da arttı. İlk günden beri televizyon haberleri erkeklerin tekelindeydi. Oysa Türkiye radyolarında Haber bültenlerini kadın erkek birlikte sunuyorduk. 1970 Şubatıydı. Haber Müdürü Doğan Kasaroğlu radyo haberlerini sunan kadınların da ekrana çıkacağını açıkladı. İlk çıkan Ülkü Kuranel oldu. Onu Aytaç, Sevinç, Jülide izledi.

"Hay Dilini Eşek Arısı Soksun"!..

Jülide Gülizar'ın sık kullandığı bir sözdü. Kelimeleri yanlış okuyan, vurgu hatası yapan Jülide'nin elinden kurtulamazdı. Dönem spikerleri içinde en büyüğümüzdü; kendine *"bin yıllık spiker"* derdi. Gelmiş geçmiş zamanların en iyi konuşmacı, röportajcı, spikerlerinden biriydi.

Pırıl pırıl bir Türkçesi vardı, sanki gürül gürül akan bir Türkçe çağlayanıydı. Sivri dilliydi; aklına ve vicdanına yatmayan hiçbir şeyi kabul etmez, haksızlık yapan isterse müdür isterse başbakan olsun sözünü budaktan sakınmaz, sonuna kadar direnirdi. Sesini, yüreğini ve beynini hiçbir dönemde kiralamadı, satmadı. Adı 'cesaret ana'ya çıktı.

1981'de TRT'den ayrıldı. Türkiye'nin ilk özel radyosunda yine mikrofon başındaydı.

"Geliyorum" diyen 12 Mart Kabûsu !..

1971'in ilk günü İş Bankası'nın Emek şubesi, bir ay sonra Ziraat Bankası'nın Küçükesat şubesi soyuldu. Emniyet Müdürü Tarzan Mustafa, Deniz Gezmiş'le arkadaşlarını sorumlu tuttu. Ardından Amerikalı askerler kaçırıldı. Seyirci tüm olayları TRT ekranından izliyordu.

12 Mart Cuma günü, öğle saatlerinde üç general, ellerinde sarı bir zarfla TRT'ye geldi. Zarftan bir bildiri çıktı. Bildiriyi Çetin Çeki radyoda 13.00 haberlerinde okudu. Sonra adı 'muhtıra' oldu. Demirel şapkasını alarak başbakanlığı terk etti, kabinesi istifa etti.

12 Mart dönemi başladı.

TRT Haber Merkezi'nin koridorlarını bir sessizlik kapladı. Kimileri bildiriyi olumlu buldu, kimileri umutsuzdu. Umutsuzlar haklı çıktı; ülkede "karanlık" bir dönem başladı. TRT Yönetim Kurulu'nun iki üyesi gözaltına alındı. Haber Merkezi'nden Örsan Öymen, Radyo'dan Sevgi Soysal, Adalet Ağaoğlu, Televizyon'dan Melih Aşık, Varlık Özmenek atıldı. Gerekçe çok komikti. TRT Yangın Yönetmeliği'ndeki güvenlik maddesi… Askere giden Adem Yavuz, dönüşünde kuruma alınmadı.

Televizyonda program üretimi bu yüzden sıkıntıya girdi. Atılanların

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 31 12.05.2022 ÖÖ 9:19

eski programları isimleri silinerek yayınlandı. Haberlerin üslubu da değişti, askeri bir hava geldi.

Seyirciye "hoşça kalın" derken bile tebessüm edemez olduk. "Özerk" TRT fiilen tarihe karışmıştı.

İlk genel müdür, yedi yıldır TRT'yi yöneten Adnan Öztrak, kendisine asılsız ama ağır suçlamalar yönelten, açıkça görevi terk etmesini isteyen yazı üzerine 2 Haziran'da istifa etti.

'TRT Paşası'nın Askeri Düzeni...

TRT Yönetim Kurulu, muhtıracı Tuğgeneral Musa Öğün'ü Genel Müdür olarak atadı. Musa Paşa elektronik uzmanıydı ama yayıncılıkla ilgisi açma kapama düğmesini geçmiyordu!..

Paşa işe hızlı girdi. Personele doldurmaları için kimlik bildirimi formları dağıtıldı. İkinci gün kılık kıyafet genelgesi çıkardı. Kravat, ceket zorunluydu. Kravat, Paşa'nın saplantısıydı. Bir kameraman ampex bandından kravat yaparak yasağı aşmayı denedi!...Orkut Stüdyolarının açılışında da yöneticiler kravatı zorunlu tutunca, kameraman Yüksel Ünsal, sahneye damatlık smokiniyle çıkıp, kendi çapında bir protesto sergiledi.

"Uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru" ile mesaj!

O günlerde bir Sıkıyönetim Komutanı Paşa'yı telefonla aradı. *"Paşam, nedir bu 'uçun kuşlar uçun İzmir'e doğru' şarkısı?" "Ne varmış!"* dedi Musa Paşa. "Daha ne olsun. Şarkıyla anarşistlere mesaj veriyor TRT'ciler. Burada operasyon var, İzmir'e kaçın diyorlar!..."

"Kül yutmaz paşa!"

Paşa, emekli ve muvazzaf askerleri göreve getirmişti. İdari İşler Müdürü emekli albaydı. Bir gün onay için önüne fazla mesai cetveli getirildi. Çizelgeye bakıp sordu; *"Nedir bu resim seçici? Neden buna mesai yazıyorsunuz? Üstelik de 18.00-23.00 arası..." "Albayım o saatler canlı yayın saatleri; o arkadaş da görevli." Kaldırın kardeşim. Resimlerini gündüzün seçsin. Bana kül yutturamazsınız!..."*

Haber Merkezi'nin telefon faturalarını da dikkatle inceliyordu Albay. Harcamaları yüksek bulmuştu. Haber hizmetinin telefonla yürütüldüğünü bilmiyordu. Durum izah edildi ama albay Nuh diyor peygamber demiyordu. Kasaroğlu bunun üzerine cevabı yapıştırdı; *"Olur efendim, bundan sonra güvercinle haberleşiriz!"*...

3 Ekim 1971 Pazar. Alsancak Stadı

Maç izlemeye gelen İzmirli seyirciler giriş kapısının yanında duran, mavi renkli, garip görünümlü, içinden sarı ve siyah kablolar çıkan, üstünde TRT Televizyonu yazan iki araç gördü. TRT'nin yeni naklen yayın araçları. İlk kez bir futbol maçı naklen yayınlanıyordu. Seyirci futboldan çok, kameramanları izledi.

Akdeniz Oyunları da o ay İzmir'den naklen yayınlandı. Nitelikli, yüz ağartan yayınlardı. İzmir Fuarı sırasında paket yayın yapıldı. Haberler her zaman olduğu gibi canlıydı. Güneş Tecelli yönetti, ben sundum.

1972. Özerk TRT'nin Sonu...

12 Mart darbecileri anayasa değişikliğiyle TRT'nin özerkliğini kaldırdı.Televizyon yayınları haftada dörde, sonra beşe çıkarıldı. Teknik açıdan televizyon güçleniyordu. TRT'nin özerk döneminde sağlanmayan parasal ve teknik olanaklar kuruma oluk oluk akıtılıyordu.

Eurovision bağlantısının gerçekleşmesiyle dış haber filmi sorunu çözüldü. Yerli yapımlar da

Karikatür. Galip & Polat, Gırgır Dergisi, 1975, Erkan Oyal ve Aytaç Kardüz.

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 32 12.05.2022 ÖÖ 9:19

çeşitlendi. Yuvarlak Masa, Bildiklerimiz Duyduklarımız, Gördüklerimiz, Bizim Sokak programları ilgi topluyordu. Türk televizyonunun ilk dizisi de o yıl yayınlandı. "Hayattan Yapraklar." Başrollerde Yıldız Kenter ve Şükran Güngör. Ardından yeni oyunlar geldi; Cengiz Han'ın Bisikleti, Yağmur Sıkıntısı, Kaktüs Çiçeği... Yine de yayınların yüzde otuzu dışarıdan alınan yapımlardı. Uzay Yolu, Görevimiz Tehlike izleyicinin ilgi odağıydı.

Mark Spitz, "Kara Eylül" ve Münih Olimpiyatları...

Münih Olimpiyatları Eurovision aracılığıyla ilk kez canlı olarak TRT ekranıyla buluştu. Yedi yarışta yedi şampiyonluk kazanan Mark Spitz, havuz sularını altüst etti. Türkiye sadece bir madalya kazandı; o da gümüştü.

Belleklerden silinmeyecek bir olay da Münih'te Filistinli teröristlerin Olimpiyat Köyü'nü basması ve on bir İsrailli sporcuyu rehin alarak, öldürmesiydi. Olayın ardından Mossad'ın "Tanrının Gazabı" adlı intikam operasyonu şiddeti ve acımasızlığıyla tarihe geçti. Akdeniz Oyunları'nda deneyim kazanan yayıncı kadrosu Olimpiyat Oyunları'nı ve tedhiş olayını da başarıyla izleyerek, Ankara seyircisine anında aktardı.

1973. Kara Bulutlar Dağılıyor mu?

Hem Lozan'ın ve Cumhuriyet'in 50 yılı hem de genel seçim yılıydı ve seçim sonrası demokrasiye dönüleceği umudu artmıştı. 12 Mart'ın korku bulutları dağılmaya başlamıştı. 30 Ağustos'ta Musa Öğün istifa etti. TRT'de sevinç dalgası esti. Yönetim anlamında olmasa da, teknik açıdan gelişmiş bir TRT bıraktı geriye.

14 Ekim'de seçim yapıldı. Tek başına iktidar olacak bir parti çıkmadı. CHP ile MSP hükûmeti kuruldu. 30 Ekim'de İstanbul Boğaz Köprüsü açıldı. İki kıtayı birleştiren tarihi bir olaydı. Ayrıntılı bir açılış töreni hazırlandı. Ne yazık ki, kılıç kalkan oyunu gibi gereksiz gösteriler, halkın köprüyü zangır zangır titreten hücumu, can pazarında yabancı konukların itilip kakılması açılışa gölge düşürdü.

Ankara Televizyonu'nun ilk yapımcı ve yönetmenleri

Tören televizyonda canlı yayınlandı, naklen Avrupa'ya da verildi.Tören bitti; ayaklar suya erdi. Yayın sırasında görüntü kaydı yapmak o kargaşada kimsenin akla gelmemişti. Televizyonun akşam haberlerinde verilecek görüntü yoktu. Eurovision arandı. Görüntülerin kopyası istendi. Hemen linkle ilettiler. Tabii para karşılığında!...

İsmet Paşa'nın Ölümü

1973 bütün Türkiye için acı bir olayla kapandı. İstiklal Harbi'nin cephe komutanı, Lozan'ın mimarı, Atatürk'ün en yakın arkadaşı ve yardımcısı, 2. Cumhurbaşkanı, 2. Dünya Savaşı'ndan ülkeyi burnu kanamadan kurtaran, ardından çok partili demokrasiye geçiren, ülkenin siyasal yaşamında altmış yıl boyunca en etkili ismi İsmet İnönü, 25 Aralık'ta hayata gözlerini yumdu.Vefatını televizyon haberinde okurken üzüntü ve heyecandan nefesimi kontrol etmekte zorlandım. Ölüm haberi üzerine televizyon özel yayına geçti. 28 Aralık'ta cenaze törenini TBMM'nden başlayıp Anıtkabir'e kadar televizyondan naklen yayınladık. Kızılay Meydanı'nı gören yüksek bir binadan gördüklerimi aktardım.

Tören akşamı ana haber bültenini, ardından 23.30'daki gece haberi yine bendeydi. Gün boyu süren naklen yayın gerilimi ve akşam bültenlerinin verdiği yorgunluktan haber masasının üstüne adeta yığılıp kaldım.

Makyajı silmek için koridora çıkınca güvenlik görevlisi, *"Haber Müdürü Doğan Bey sizi arıyor"* dedi. *"Hayrola"* dedim içimden. Acaba teşekkür mü edecek yoksa bir hata mı oldu? Ahizeyi aldım. Doğan ağabey merhaba bile demeden pat diye *"Sen nasıl öyle bir şey söylersin. Ağzından çıkanı kulağın duymuyor mu? Paşa için bir 'iyi ki öldü' demediğin kaldı."* Dondum kaldım... Sesini iyice yükselterek *"Bir hafta ekrandan çekildin. Sana artık haber maber yok"* dedi ve telefonu kapattı.

Gece gözümü kırpmadım. Hep ne söylemiş olabileceğimi düşündüm, bulamadım. Ertesi sabah durum anlaşıldı. Sesçi, haber sona erince, ses düğmesini tam olarak kapatmamış. İstiklal Marşı yayınlanırken benim masa üstüne yığıldığımda kendi kendime söylenişim duyulmuş. *"Offf be ne gündü bu böyle... Neyse bitti, kazasız belasız. Şükürler olsun"* gibi!..

Anlaşıldı ki Doğan Kasaroğlu herhalde "bitti" sözünü "gitti" olarak algılamıştı. Ertesi gün yayının ses bandı dinlendi, kötü anlama çekilecek bir söz yoktu. Zaten olamazdı da.

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 33 12.05.2022 ÖÖ 9:19

Ekrana çıkma yasağı gerektiren bir durum bulunamadı.

İsmail Cem ve "Gurka"ları...

14 Ekim 1974 seçimlerinden sonra kurulan CHP-MSP hükûmeti, Türkiye kadar TRT'de değişim rüzgârı estirdi. Rüzgârın hangi yönden eseceği icraatla ortaya çıkacaktı. MSP meydanlardaki heykelleri kaldırıyor, biraya reklam yasağı getiriyordu. Ecevit de İsmail Cem'i TRT genel müdürlüğüne getirdi.

TRT'ye gelişi sırasında Cem'i güler yüzlü bir kalabalık karşıladı. Herkesin elini sıktı, ekrandan tanıdığı bize ismimizle hâl hatır sordu. Musa Paşa'nın sıkı yönetiminden sonra Cem'in kişiliği, personele olumlu yaklaşımı, rahat çalışılacağı, çağdaş yayıncılık yapılabileceği umudu aşılıyordu.

Cem de hızlı bir giriş yaptı. Üst yönetime kurum dışından güvendiği arkadaşlarını getirdi. TRT'ciler onlara "gurka" adını taktı. İlk iş program jenerikleri değiştirildi. Yapımcılar planlı, daha özgür ortamda çalışmaya başladı. Yayınlar haftada altı sonra yedi güne çıkarılırken, yerli yapımlar arttı.

Sinema ve edebiyat televizyonla iç içe geçti. Halit Refiğ, Metin Erksan, Lütfü Akad, örnek baş yapıtlarıyla öne çıktı. TRT sanki özerk günlerini tekrar yaşamaya başlamıştı. Dış kaynaklı yapımlar; Savaşan Dünya, Büyük Savaş, 20. Yüzyıl Dünyası belgeselleri, Leonardo da Vinci gibi dramatik belgeseller geniş izleyici grubu tarafından beğenilerek, izlendi.

Kıbrıs Barış Harekatında TRT

15 Temmuz sabahı Rum Milli Muhafız Ordusu Kıbrıs'ta darbe yaptı. Makarios'un sarayı tank ateşiyle vuruldu. Makarios İngiltere'ye kaçtı. Faşist N. Samson cumhurbaşkanlığına getirildi. Gözümüz de kulağımız da Başbakan Ecevit'teydi. TRT Haber Merkezi kurulduğu günden beri en hareketli günleri yaşamaya başladı. Cem fazlasıyla telaşlı ve gergin Haber Merkezi'ne geldi. Yanında Haber Müdürü olarak atadığı, bizim "uzun" adını taktığımız Mehmet Barlas'la birlikte. Başbakan Ecevit'le görüşmeden geliyordu. Söyleyecekleri "gizli" tutulacaktı. *"Sabaha karşı Kıbrıs Harekatı başlayacak."* dedi. Herkes birbirinin yüzüne baktı. Şaşırmıştık. *"Önümüzde çok önemli, hayati bir görev var; sizden özverili bir çalışma bekliyorum."* dedi. Sonra birkaç kişiyle birlikte benim adını saydı. *"Hemen gidin yatın. Kimseye bir şey söylemeyin. Sabah 04.00'de burada olun."* dedi.

Ben *"Uyku tutmaz, burada sabahlayalım"* dedim. Kabul etmedi. Evlere dağıldık. Sabah 03.30'da Haber Merkezi'ndeydim. 20 Temmuz saat 06.15'de Türkiye Radyolarından Kıbrıs Barış Harekatı'nın başladığını duyurduk. İlk günler Ada'ya Türk gazeteci alınmadığından oradaki BBC ve UPI muhabirlerinin geçtiği görüntüleri kullandık. Birinci harekatın doyurucu görüntü ve içerikle haber bültenlerine taşındığı söylenemez. Ama ikinci harekata hazırlıklı başladık. Arkadaşlarımız Mersin'le Kıbrıs arasında adeta bir iletişim köprüsü kurdu. Biri geliyor diğeri gidiyordu.

TRT'ye geri dönemeyen sevgili arkadaşım, eski TRT'ci yeni Anka muhabiri Adem Yavuz, 2. Barış Harekatı'nda Rumlar tarafından vurularak, hayatını kaybetti. Ankara'da yurttaşların yoğun katılımıyla, büyük bir cenaze töreniyle uğurladık.

Kadın Spikerler Ekrandan Çekiliyor

Olay 27 Eylül'de oldu. İsmail Cem İngiltere'de yapılan bir araştırmada televizyon izleyicilerinin erkek spikerlerin verdiği haberlere daha fazla güvendiği okumuştu. Bu bulgu, gerekçe olarak kullanıldı ve kadınlar ekrandan çekildi.

Kadınların tepkileri şiddetli oldu. İçlerinden bazı arkadaşlarımız karara karşı çıkmadığımız için bizimle selamı sabahı kesti. Başbakan Ecevit bile duyduğu mahcubiyeti *"ayıp bizim ayıbımız"* diyerek dile getirdi. Jülide Gülizar, olaya Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün el koyduğunu makam otomobiliyle kendisini aldırdığını, olay nedeniyle teselli ettiğini yazdı. Ertesi gün Ecevit köşke çıkmış, toplantıdan sonra yaverlerinden biri Jülide'yi arayıp, *"Olay tamamdır. En kısa zamanda ekrana çıkacaksınız"* demiş.

Cem'in 500 günü

İsmail Cem döneminin tartışmalı uygulamalardan biri dini yayınlardı. Cem bu kararını arkadaşlarına açıkladığında, şaşıranlar ve itiraz edenler oldu. Sonuç değişmedi; Cuma akşamları İnanç Dünyası yayınlanmaya başladı. Onu Mevlit yayını izledi. Laikliğe aykırılık eleştirisi de uzun zaman basının gündeminde kaldı.

TRT kısa zamanda tekrar siyasi çekişmelerin odağı haline geldi. 1975 ilkbaharında kurulan 1. MC. Hükûmeti bir kararnameyle Cem'i görevden aldı. Gerekçe "Milli güvenliği, kamu düzenini ve devletin dış güvenliğini sarsıcı, Yerleşmiş ahlak kural ve geleneklerini yıkıcı eylem ve davranışlarda bulunmak..."tı.

TRT'ciler Cem'in hukuk mücadelesini kazanarak dönmesini umuyordu ama o lehine sonuçlanan savaşa rağmen isteğiyle ayrıldı. Cem 500 gün süren yönetimi hem izleyici hem de personel tarafından uzun yıllar hatırlanacaktı... ■

Kaynakça

Jülide Gülizar, *"TR+Tv=TRT"*, Sinemis Yayını, 2008.
Jülide Gülizar, *"Haberler Bitti Şimdi Oyun Havaları"*, Ümit Yayıncılık, 1994.
Selim Esen, *"Olayların İçinden. Bir TRT Tarihi Denemesi"*. Kanguru Yayınevi, 2012,
Zeki Sözer, *"Halkın Sesinden İktidarın Borazanına, 1927'den Günümüze Radyo Televizyon"*, Doğan Kitap, 2014.
Halit Kıvanç, *"Telesafir. Bizde TV Böyle Başladı"*, Remzi Yayınevi, 2002.
Zeynep Şahin Tutuk, Burak Barutçu, *"Televizyon Diye Bir Şey Varmış"*, İTÜ Vakfı Yayını, 2018.
Can Dündar, *"Ben Böyle Veda Etmeliyim; İsmail Cem Kitabı"*, T.İş Bankası Yayını, 2008.
Özden Cankaya, *"Türk Televizyonunun Program Yapısı"*, (1968-1985), Mozaik Yayıncılık, 1990.

(*)Erkan Oyal 1964-1980 döneminde TRT Haber Merkezi ve Ankara TV'de redaktör spikerdi. Bu yazıda gözlemleri yanında, dönem arkadaşlarının kitaplarıyla, notlarından da yararlandı.

Mesa Yaşam 95 Dergi + Kapak 11 Mayıs çarşamba.indd 34 12.05.2022 ÖÖ 9:19

METAVERSE ÇILGINLIĞI

YAZI
HAKAN KARA

Sanal dünyada şimdi de "Metaverse" çılgınlığı başladı. Önce Metaverse'de yer alan bir mega yatın 650 bin dolara satıldığı haberini okuduk. Bir sanal görüntüye bu kadar para neden ödenir diye düşünürken, dünya üzerinde çeşitli kentlerde arazilerin Metaverse'de pazarlanmaya başlandığını öğrendik. İstanbul'da Galata kulesi ve İstiklal caddesinin bazı bölümleri satılmış bile. Nişantaşı'nda parsellerin değeri 250 liradan Boğaz'daki araziler 500 liradan başlıyor.

"*Biliyor musunuz, burası eskiden tarlaydı. O yıllar, buradan bir arazi almak istemiştim"* diye girdi söze. 70'li yaşlardaydı. Emekliymiş.Gösterdiği alanda bir site var. 20 katlı apartmanlar. Oldukça lüks, milyonluk daireler...Soru sormama fırsat bırakmadan sürdürdü sözlerini:

"O sırada eşim şirin bir daire buldu. Arazi almaktan vazgeçip daireyi aldım. 40 yıl önceydi. Şimdi bizim daireden üç tanesini satsan, buradan tek bir daireyi bile satın almazsın".

Gülümsedim. *"Buna benzer hikâyeleri çok dinledin. Öyle değil mi?"* deyince *"Evet"* demekle yetindim. *"Geçenlerde torunum yanıma geldi. Dede, o senin gençliğinde alamadığın arazi var ya, istersen onu internetten alabiliriz, dedi. Hem de 400 liraya. Metaverse diye bir yer varmış. sanal araziler satılıyormuş. Anlattı bana. Ama aklım hiç almadı. Oysa teknolojiye çok da yabancı değilim."*

Bileğindeki adım sayar saati gösterdi. Her gün 6 bin adım atıyormuş. *"Peki aldınız mı sanal arsayı?" "Yok canım. Torunuma bu yaştan sonra ne yapayım ben arasayı dedim. Sanal arsa mı olurmuş canım. Akıl alır gibi değil. Bu dünya iyice tuhaflaştı. Sizce de öyle değil mi?"* Gülümsedim. Sonra vedalaştık. Bileklerimizdeki adımsayarlı saatlerimize baktık, sağlıklı kalmak için yürüyüşümüzü sürdürdük.

Tuhaf dünya

Birkaç gün sonra, bir dostum, oğlunun İstanbul boğazından 1000 liraya arsa satın aldığını anlatıyordu. *"Çaresiz kaldım, hayır diyemedim"* diye girdi söze:

"Altı yıl kadar önceydi oğlum bana geldi, Bitcoin ya da Ethereum

2008'de icat edilmiş bir kriptopara olan Bitcoin.

alalım baba, dedi. Ben de, oğlum git başımdan böyle saçma sapan şeylerle karşıma gelme, dedim. Ben bitcoin, gitcoin anlamam, dedim."

"Peki sonra ne oldu?"

"Bizimki geçen ay elinde grafiklerle yanıma geldi. Birkaç yıl önce senden istediğim birkaç bin lirayla Bitcoin veya Ethereum alsaydık ne kadar kazanacaktık bak göstereyim, dedi. Her iki kripto paranın fiyat grafiklerini gösterdi. İnanamadım. Ethereum 32 dolardan 4 bin dolara çıkmış. Yani o yıllar bin dolarlık Ethereum alsaydık şimdi 125 bin dolarımız olacaktı."

"Bunun sanal arsa almakla ilgisi ne?" diye sorunca da şöyle karşılık verdi:

"Bizimki geçen ay bu kez Metaverse'den arsa alalım diye tutturdu. Yapma evladım, dedim. Ama baba, Bitcoin ve Etherum için de bana izin vermemiştin sonucunu gördün. Şimdi yine beni engelliyorsun, deyince. Peki evladım, al o zaman, ama öyle çok pahalı şeyler olmasın, dedim. Ne yapayım?"

Bu işin sonu yok

Oğlunun sanal arsa almasına ses çıkaramamış ama hemen konuyu internetten araştırmaya başlamış. *"Bu olacak iş değil"* diyor:

"Bir şirket sanal bir dünya haritası hazırlamış, buradaki arazileri parsellemiş satıyor. Tarihi yerleri de satıyor. Konuyla ilgili hiçbir yasal düzenleme yok. Peki ben de şimdi ortaya çıksam ve o sanal dünyanın aynısını tasarlayıp satsam kim ne diyebilir? Bu işin sonu yok ki? İstediğin kadar sanal evren yarat, arsaları pazarla. İnsanlar da bu arsalar değer kazanacak diye buraları satın alıyorlar. Ne olacak bu işin sonu?"

Haksız değil. Sanal evrenlerin bir sınırı yok. Daha şimdiden pek çok şirket oluşturdukları sanal dünyalarda araziler satmaya başladı. Fiziksel dünyada tek bir İstanbul, İzmir, Ankara var. Tek bir Nişantaşı tek bir İstanbul boğazı var. Ya da İzmir'de tek bir Alsancak, Karşıyaka var. Sanal evrende ise çeşit çeşit. Peki bunlar gerçekten de kimi kripto paralar gibi değer kazanırlar mı?

Ya sanal evrende arazileri pazarlayan şirket bir süre sonra sunucuların fişini çekerse ne olacak? Sanal evren ortadan kaybolacak. Konuyla ilgili yasal düzenlemeler olmadığı gibi, bir sanal evrende yaratılan nesnelerin, bir başka evrene taşınabilmesi konusu da net değil. Aslında Metaverse'in ne olduğuna dair somut bir çerçeve bile çizilebilmiş değil.

Yine de kripto paralarla ilgili öyküler insanları etkiliyor. Gazetelerde metaverse ile ilgili çıkan haberler de etkiliyor insanları. Sanal arazilerde gelecekte ciddi fiyat artışları olacağını düşünenler yatırım amacıyla bu alana yöneliyorlar. Oysa kripto paralar konusunda ne diyordu Sabancı Üniversitesi Finans Kürsü Başkanı Prof. Dr. Özgür Demirtaş:

"Kripto paraların yüzde 90'ı batacak. Kaybetmeyi göze alamayacağınız parayı buraya yatırmayın"

Ama bazı önemli projelerin devrim niteliğinde olduğunu da sözlerine ekliyordu Demirtaş ve şöyle diyordu:

"İnşallah bazı güçlü projeler güçlü kalmaya devam eder ve hem para mekanizmasını hem de dünyayı değiştirir. Blockchain bir devrimdir."

Blockchain sahiden de bir devrim. Fakat Facebook'un patronu Zuckkerberg'in çizdiği Metavers vizyonunun ise ne olacağı belirsiz. Ama bu konuya sonra geleceğiz.

Arsa satışları

İnternet üzerinde "sanal dünyalar" oluşturup arsa satışı gerçekleştiren platformların sayısı hızla artıyor. Bu platformlardan biri OVR. Dünyanın sanal haritasını çıkarıp, parselleyen şirket her yerini dijital olarak satışa sunuyor. OVR platformunda Türkiye'de 20 binden fazla parsel satılmış. Satılan parsellerin 11 bini İstanbul'da. Haberlere göre İstiklal caddesi ve Nişantaşı en çok ilgi gören yerlerden. Bağcılar'da 125 liraya satılan arsalar Nişantaşı'nda 250-300 liraya, Ortaköy sahilinde 500 liraya, Boğaz hattında bin liraya yükseliyormuş. Çok ilgi gören ve açık arttırmayla satılan arsaların fiyatları birkaç daha pahalı.İstanbul'da Anadolu yakasında Kadıköy ve Üsküdar çok ilgi çekiyormuş.

Lüleburgaz Belediyesi Satıldı!

Sadece araziler değil, aynı zamanda tarihi ve turistik yerler de satışa çıkıyor. Galata kulesi gibi. Son olarak Lüleburgaz Belediye binasının da bir kişi tarafından 10 dolara satın alındığı ortaya çıktı.

Lüleburgaz Belediyesi tarafından Twitter'da *"Trakya'nın en şirin belediyesini 10 dolara satmışlar"* paylaşımı sosyal medyada espri konusu oldu. Biri Twitter üzerinden şöyle yanıt vermiş:

"Seni satın alacak para birimi henüz satılmadı. Sen her halinle özelsin."

Bir başkası belediyenin yaptığı paylaşıma yanıt olarak şöyle bir tweet atmış:

"Ya binayı satın alan kendini başkan ilan ederse ne yapacağız?"

Herkesin her şeyi yapabildiği bu sanal ortam insanların da doğal olarak kafasını karıştırıyor.

İnternette "Metaverse'den nasıl arsa alınır" sayfaları açıldı. Hangi şirketlerin arsa satışı yaptığı listeleniyor. Fiyat listeleri de var. Konuya ilgi giderek artıyor. Fiyatlar değişken.Örneğin İstanbul'da ortalama fiyatlar 100 ile 500 lira arasında değişirken, bu alandaki popüler platformlar arasında yer alan The Sandbox ve Decentralland platformlarında arsa fiyatları 150 bin liradan başlıyor.

Facebook'tan Meta'ya

Metaverse konusu özellikle sosyal medya devi Facebook'un adını "Meta" olarak değiştirmesiyle kamuoyunun gündemine geldi. Mark Zuckerberg'in sunumu bazı yayın organlarında "tarihin en heyecanlı sunumu" diye haberleştirildi. Aslında ne "yeni" ne de "heyecanlıydı". Zuckererg'in sunumu eleştiri konusu da oldu. Teknoloji girişimcisi Phil Libin, anlatılanlar için "Yaratıcı olmayan, kişi ve şirketlerin esasen iyi fikir eksikliğini örtbas ettikleri bir cila" yorumunu yaptı. Fakat Zuckerberg'in bu alana milyarlarca dolarlık yatırım yapacaklarını açıklaması piyasayı hareketlendi.

Örneğin 2015 yılında kurulan Decentraland platformunda 2021'in son aylarında kullanıcı sayısının 16 binden 384 bine yükseldiği açıkladı.

Decentraland'de son olarak Fashion Street semtinde 116 parselin yaklaşık 2,5 milyon dolara satıldığı haberi de medyada geniş yer aldı.

Şirketlerin ilgisi

Şirketlerin Metaverse'e ilgisi de yüksek. Çünkü bu yeni sanal evrenlerde ciddi bir ekonominin oluşması bekleniyor. Danışmanlık şirketi Gartner'a göre dört yıl içerisinde dünya nüfusunun yaklaşık dörtte biri metaverse'te en az bir saat zaman geçirecek.JPMorgan ise Metaverse'ün iş dünyasına trilyon dolarlık bir gelir kapısı olacağı görüşünde. Medyada, Adidas, Nike, Gucci, Prada, Puma, Louis Vuitton, Burberry gibi şirketlerin konuyla ilgilendiklerini okuduk.

Adidas elini çabuk tutanlardan. "The Sandbox" platformunda mağaza açtı bile. Adidas'ın amacı sadece bu platformda yer almak, mağaza açmak ve ürünleri pazarlamak değil. Aynı zamanda "yeni bir iş modeli" de geliştermeye çalışıyorlar.Adidas "üç boyutlu model tasarımcıları" işe almaya başlamış bile. Söylendiğine göre Adidas mağazada sattığı ürünün aynını müşterilerine sanal olarak da sunacakmış. Böylece sanal alemdeki "avatarımız" da bu ürünü kullanabilecekmiş.

650 bin dolara yat

Sanal dünyada sadece arsa satışı yok elbette. Örneğin "The Sandbox" platformunda yer alan bir mega yatın 650 bin dolara satıldığı haberi de sosyal medyada çok ilgi çekti. 4 katlı bir yatmış, jakuzisi varmış, dans pisti varmış. Haberlerde yatın özellikleri sıralanıyordu.

Sosyal medyada yatın görüntüleri paylaşıldı. Ama aynı zamanda "İnsan, içine binip gezemedikten ve keyfini çıkaramadıktan sonra neden böyle bir şey alsın? Neden dijital bir yat için bu kadar para ödenir" konusu tartışıldı uzun uzun.

The Sandbox, sanal bir oyun platformu. 2011 yılında oyun şirketi Pixowl tarafından yaratıldı.

İnsanlar burada sanal karakterleriyle çeşitli oyunlar oynayabiliyorlar. Aynı zamanda çeşitli oyun içi sanal ürünler satın alabiliyorlar.

Oyun içi ürünler üretip para da kazanabiliyorlar. Alım satımlar için Sandbox'un kripto parası SAND kullanılıyor.Anlaşılan o ki, önümüzdeki yıllarda üç boyutlu modelleme aranılan meslekler arasına girecek.

Sanal karakterlere para harcanır mı?

Metaverse karamı ilk kez Bilim kurgu yazarı Neal Stephenson tarafından ortaya atıldı. Stephenson kavramı 1992'de yayınlanan *Snow Crash* (Kar Çöküşü) romanında kullandı. Universe ve meta sözcüklerinden türetmiş bu kavramı. Meta Evren...Metaversle bugün sanal evrenler, sanal dünyalar kastediliyor.Yani internette sanal dünyalar yaratılacak. Biz de sanal gerçeklik gözlüklerimizi takacağız, sanal karakterimizle (Avatar) bu sanal dünyada yer alacağız. Eğleneceğiz, konserlere katılacağız, iş toplantıları yapacağız, sosyalleşeceğiz. Belki de eğitim göreceğiz.

650 bin dolara satılan sanal yat.

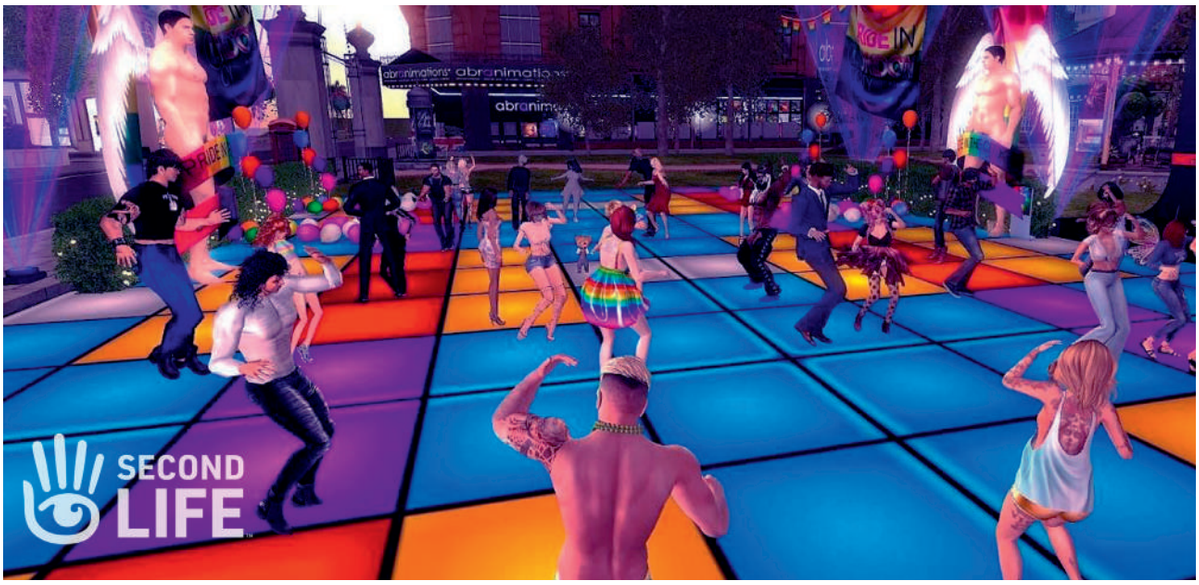

Metaverse'ün atası sayılabilecek olan Second Life adlı oyun

Metaverse yeni bir "yaşam alanı" olacak. İnsanlar yeni sanal topluluklar oluşturacaklar ve gerçek dünyadaymışçasına yeni yaşam tarzlarını deneyimleyecekler. Ama "ekonomi" açısından en önemlisi bu ortamda alış-veriş yapacağız. Üstelik alış verişi sadece gerçek hayatlarımızdaki ihtiyaçlarımız için yapmayacağız. Aynı zamanda "sanal karakterimiz" için yapacağız. Yani evdeki sofraya bir anlamda "sanal karakterler" de oturacak. Sizin, eşinizin, çocuklarınızın sanal karakterleri.

Bu anlattıklarım ilk anda inanılır gibi görünmüyor olabilir. Ama öyle. Aslına bakarsanız "olacak" diye yazdığım şeyler çoktan oldu bile. Sadece bazılarımız farkında değil. Ama yaygınlaştıkça farkındalığımız da artacak.

Doğrusu çocuklarımız oynadıkları bilgisayar oyunlarında sanal karakterleri için para harcamaya başladılar bile. Cem Yılmaz, Netflix'te yayınlanan stand-up gösterisinde bunu harika bir şekilde anlatıyor. Hepimizi kahkahalara boğuyor. Ama bu konuda ciddi faturalar ödeyenler oldu. Aman dikkat. Konunun aile bütçesini ciddi şekilde etkileyebilir.

Metaverse'ün atası Second Life

Aslında sanal dünyalara yabancı değiliz. Zuckerberg'in anlattığı pek çok şeyi insanlar özellikle "dijital oyunlarda" yıllardır zaten deneyimliyorlar. Daha da ötesi. Karşımızda bir "Second Life" deneyimi var. Yani Metaverse'ün atası. 2003 yılında Philip Rosedale tarafından kurulan Second Life o yıllar ciddi bir etki yaratmıştı. O yıllar Second Life o kadar ilgi çekti ki, buradaki yaşam ile ilgili gazetelerde pek çok haber okuduk. Bilimsel makaleler bile kaleme alındı.İlginç olan, insanların "özgürleşmek" farklı "deneyimler yaşamak" için girdiği bu ortamda, gerçek yaşamının aynını, hem de tüm olumsuz yönleriyle yeniden yaratmaları oldu.

Sadece eğlence değil, ekonomi de vardı Second Life'da. Arsa satarak zengin olanlar, sattığı arsanın gerçek dünyada parasını alamadığı için mahkemeye gidenler oldu. Arsalar çok değerlendiğinde bunları satanlar mutlu oldular. Sonra birden değer kaybedince insanların parası battı.

İnsanlar sanal nesneler, eşyalar, karakterler, saç şekileri yaratarak ve bunları satarak para kazandılar. Paralar harcadılar. Kumar oynadılar. Sonra kumarhaneler kapatıldı.Bazıları "gerçek hayatta" bulamadığı mutluluğu bu sanal alemde aradı. Sanal aldatmalar yüzünden boşananlar oldu. Sanal dünyada aşık olup, ilişkisini yıllarca sürdüren bir kadın anlattıklarını anımsıyorum. "Peki sevgilinizle neden gerçek dünyada buluşup tanışmadınız" diye soran gazeteciye şöyle yanıt veriyordu:

"Buluşmayı düşündük. Ama sanal dünyadaki ilişkimiz bizi çok mutlu ediyordu. Ya tanışınca birbirimizden hoşlanmazsak diye endişe ettik. Bu yüzden bu fikirden vazgeçtik."

Sanal dünyada tanıştığı insanlara derdini döküp bunu "terapi" olarak tanımlayanlar oldu.Kendini bu sanal dünyaya kaptırıp, psikolojik sorunlar yaşayan, gerçek dünyadan kopan insanlara ilişkin haberler de okuduk. Second Life ile "sanal alemin" insanlar üzerindeki etkilerini görme fırsatımız oldu. Sanal dünyaların asla küçümsenmemesi gerektiğini öğrendik. Şaşırdık.O dönemde Reuters Haber Ajansı buradaki gelişmeleri aktarmak için sanal büro bile açmıştı.

"Second Life", 2006 yılında 1 milyon kayıtlı kullanıcıya ulaştı. 2013 yılında 36 milyon rakamı açıklandı. Sonucu ne oldu peki? Bir süre sonra kullanıcı sayılarında ciddi düşüşler görülmeye başlandı. İnsanların bir kısmı bu ortamdan sıkılmaya başladılar. 2009 yılında Second Life'in kurucusu Philip Rosedale şirketten ayrıldı. 2017 yılında Second Life'in aktif kullanıcı sayısı 800 bine gerilemişti.

Fakat Facebook'un Metaverse çıkışıyla birlikte Second Life da yeniden canlandı.

Şirketten ayrılan Philip Rosedale, 2022 başında "stratejik danışman" olarak yeniden şirkete döndü. Hedef yeni metaverse yarışında ön sıralara çıkmak. 2022 ocak ayında aktif kullanıcı sayısı 900 bine yükseldi. Bugün Metaverse konusuyla ilgilenenler

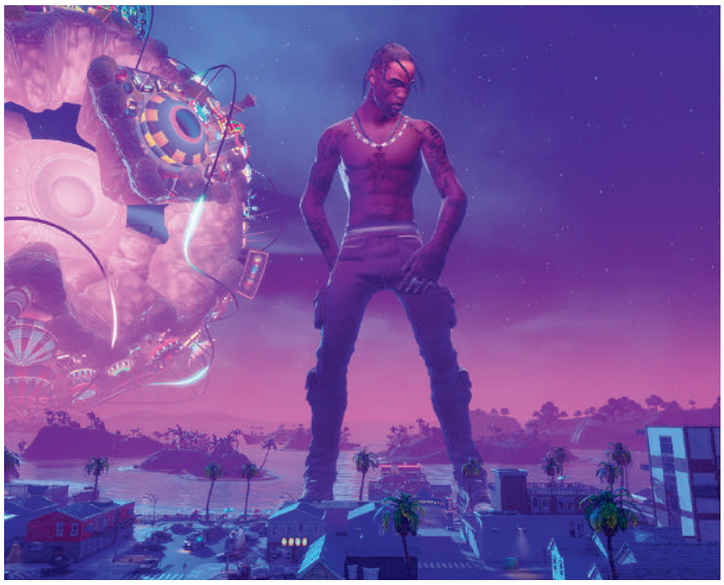

İlk Metaverse konserlerinden biri olan Travis Scott konseri.

Second Life'i daha dikkatli bir şekilde incelemeye başladılar. Bu projeden dersler çıkarmaya çalışıyorlar. Elbette Second Life gibi Metaverse'e örnek olacak çok örnek var. Özellikle de oyun alanında. Lineage, World of Warcraft, EverQuest, Active World, Minecraft...

Yeni olan ne?

Zuckerberg, "yeni bir dönemden" söz ederken, ister istemez "Peki yeni olan ne?" diye düşünüyorsunuz. Eski sanal dünyalar bilgisayar ekranı için tasarlanmıştı. Daha çok yazı yazarak sohbet ediyorduk. Buna rağmen etkileyiciydiler. Zuckerberg'in anlattığı üç boyutlu görüntülerin yer aldığı, insanların klavye kullanmaksızın birbirleriyle konuştuğu bir "Metaverse" büyük bir etki yaratabilir. Ne diyor Zuckerberg:

"Gelecek hayal edebileceğimizin ötesinde olacak."

Fakat fark sadece bu değil. Bugün artık kendini kanıtlamış bir Blockchain teknolojisi var. Kripto paralar bu teknolojinin üzerine inşa edildi. NFT var. Yani akıllı sözleşmeler var. Bunlar Metaverse için ciddi bir altyapı oluşturuyorlar. Zaten Metaverse'de bugün satın alınan her şey aslında bir NFT.

Bu teknolojilerle, sanal ortamlarda ticaret çok daha rahat olacak. Sanal gerçeklik gözlükleriyle bağlanacağız bu dünyaya.

Fakat bugün var olan sanal gerçeklik gözlükleri kullanmak isteyecek miyiz? Bazı anketler insanların bu gözlüklerle pek de rahat edemediğini ortaya koyuyor. Sahip olduğumuz bilgisayarların işlemci gücü yeni yazılımları çalıştırmaya yetecek mi? Üç boyutlu görüntüler dolayısıyla internet üzerinden veri iletimi inanılmaz boyuta ulaşacak. Hele milyarlarca insan bu aleme girmeye başladığında. Sahip olduğumuz data hatları da bunun için henüz yeterli değil. Zuckerberg'in anlattığı dünyayı yaşama geçirmek çok kolay olmayacak.

Hikâyelerin gücü

Teknoloji dünyası aslında sürekli yeni bir "hikâye" peşinde. Bu yılın hikâyesi "Metaverse". Peki bu hikâye tutacak mı? *Hayvanlardan Tanrılara: Sapiens* kitabıyla satış rekorları kıran Yuval Noah Harrari'nin yaklaşımı bu konuda bize bir fikir veriyor. "İnsanlık, dünyada nasıl bu kadar başat bir tür haline geldi" sorusuna yanıt verirken pek çok faktör sıralıyor Harari. Ama özellikle "İnsanların büyük gruplar halinde işbirliği yapabilme yeteneklerine" vurgu yapıyor. "Peki insanlar bu yeteneği nasıl elde etti?" "Hayal gücüyle" diyor Harari:

"Bizler işbirliği yapabiliyoruz, çünkü sadece hayal gücümüzde var olan şeyler hakkında hikâye uydurma ve uydurduğumuz bu hikâyelere inanma yeteneğine sahibiz. Başka hiçbir tür bu yeteneğe sahip değil."

Harari neyi anlatmak istediğini şöyle açıklıyor:

"Hayvanlar, haberleşirken sadece gerçeği tanımlarlar. Örneğin şempanze 'Bak bir muz ağacı, hadi gidip muzları yiyelim' diyebilir. Ama insanlar, sadece gerçeği anlatmak için konuşmazlar. Aynı zamanda yeni gerçeklikler ve uydurma gerçeklikler yaratırlar."

Harari tüm insanlığı etkileyen büyük hikâyelerden söz ediyor. Millet, tanrı, para ve insan haklarından söz ediyor. Bunları "büyük hikâyeler" olarak adlandırıyor. Sonra da bu hikâyelerin ne kadar "gerçek" olduğunu sorguluyor. Örneğin para konusunda şöyle diyor Harari:

"Nedir para? O yeşil kağıt parçasını dolar banknotunu elinize alın. Ona bakın. Nesnel hiçbir değeri yok. Onu yiyemez, içemezsiniz. Fakat büyük hikâye anlatıcılar ortaya çıktılar ve bize oldukça ikna edici bir hikâye anlattılar. Bak bu yeşil kağıdı görüyor musun, bu kağıt tam 10 muz değerinde dediler. Eğer buna ben inanırsam, siz inanırsanız, herkes inanırsa bu gerçekten işe yarar. O zaman ne olur? Bu değersiz kağıdı alıp, markete gidip, onu hiç karşılaşmadığım bir yabancıya verip, karşılığında yiyebileceğim gerçek muzlar alabilirim. Ve bu şaşırtıcı bir şeydir."

"Fakat bunu şempanzelerle yapamazsınız" diyor Harari ve şöyle sürdürüyor sözlerini:

"Tabii ki, şempanzeler takas ederler: Evet, bana hindistan cevizi ver, ben de sana muz vereyim. Olur. Ancak, bana değersiz bir parça kağıt ver ve sana muz vermemi bekle? Asla! Beni ne sandın, insan mı?"

Harari, benzetmesini şu tümceyle sonlandırıyor:

"İşte bizim dünyayı yönetme sebebimiz olan, şempanzelerin de hayvanat bahçeleri ve laboratuvarlara kilitlenmesine sebep olan şey işte budur."

Bugün karşımızda yeni bir "hikâye" var: "Metaverse". Bu hikâyenin hayatlarımızı ne ölçüde etkileyeceği insanların bu hikâyeye ne kadar inandıklarıyla ilgili. Sahiden böylesi bir sanal dünyada yaşamak istiyor muyuz? ■

“DON’T LOOK UP”
VE “UYGUNSUZ GERÇEKLER”!

YAZI
DENİZ DOĞALI

Sadece izlenme rekoru kırmakla kalmadı “Don’t Look Up” (Yukarı bakma) filmi. Sosyal medyada yoğun tartışmalara neden oldu. Kimi çok beğendi. “Müthiş bir sistem eleştirisi” dediler. Beğenmeyenler, filmi “abartılı” bulanlar da var. Peki küresel ısınma sorunu nasıl bir iklim krizine dönüştü? Dünyada “altıncı büyük yok oluş” sürecine nasıl gelebildik? Plastik ve kimyasal kirlilik nasıl bu seviyelere ulaşabildi? İşte size son 30 yılın kısa bir özeti. “Don’t Look Up” ne kadar abartılı siz karar verin.

"*Don't Look Up*" (Yukarı Bakma) filmi sosyal medyada tartışma yarattı. Kimine göre film "olağanüstü bir sistem" eleştirisi. Bazılarına göre de "dağ fare doğurdu". "Bu kadroyla böyle bir film mi çekilir" diyenler var. Kadro sahiden de etkileyici:

"Leonardo DiCaprio, Jennifer Lawrence, Meryl Streep, Cate Blanchett, Ariana Grande, Rob Morgan, Jonah Hill, Mark Rylance, Tyler Perry, Timothée Chalamet, Ron Perlman..."

Leonardo Dicaprio aynı zamanda bir iklim aktivisti.Filmde politikacı, televizyoncu karakterleri ve aralarındaki diyaloglar harika. Meğer yönetmen Adam McKay hikâyeyi David Sirota ile birlikte kaleme almış.David Sirota, ABD'de başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti'den aday adayı olan ve kendini "demokratik sosyalist" olarak tanımlayan Bernie Sanders'ın konuşma metinlerini yazan ekipten. Yani siyaset dünyasına hiç yabancı değil. Üstelik gazeteci.

Film Netflix'te tüm zamanların en çok izlenen filmler listesine girdi. IMBD'de 7.2 puan aldı.

Dünyaya bir kuyruklu yıldız çarparsa

Kara komedi tarzında bir bilim kurgu filmi. İki astronom (Leonardo DiCaprio ve Jennifer Lawrence) gökyüzünde dev bir kuyruklu yıldız keşfediyorlar. Yörüngesini hesaplayınca kuyruklu yıldızın dünyaya düşeceğini anlıyorlar. Dünyadaki canlıların büyük bölümü yok olacak. Belki de insanlık türünün sonu gelecek. Hemen durumu yetkililere bildiriyorlar. Fakat inanılmaz bir duyarsızlıkla karşılaşıyorlar. Görüştükleri ABD Başkanının (Meryl Streep) derdi yaklaşan seçimler ve oy oranlarında yaşanan düşüş. Göktaşıyla ilgilenmiyor bile.

İki bilim insanı dünyayı uyarmak için çok izlenen bir televizyon programına çıkmaya karar veriyorlar. Fakat televizyon programındaki gazeteciler de ciddi konularla çok ilgili değiller. Eğlenceli konular daha çok reyting yapıyor. "Gerçek ötesi" dünyada, bilgi toplumu dezenformasyon toplumuna dönüşmüş. Bilim insanlarımız şaşkın. Miting düzenliyorlar. İnsanlara "gökyüzüne bakın" diyorlar. Hükümet anında karşı bir kampanya başlatıyor. Onların da sloganı "Yukarı Bakmayın". Böylece toplum ikiye bölünüyor.

Bilim insanlarının çaresizliğini izliyoruz filmde. Politikacıların, medyanın duyarsızlığını, bilim inkarcılığını görüyoruz. Yaşamsal bir tehdit karşısında politikacıların, gazetecilerin, iş insanlarının ve toplumun verdiği tepkiler izleyenleri bir yandan güldürüyor. Diğer yandan da düşündürüyor. Çünkü bazılarını bir yerlerden hatırlıyorlar.

Sosyal medyadaki tartışmalar sırasında biri şöyle demiş:

"Anlatılanlar çok abartılı. Dünyaya bir kuyruklu yıldız düşecek de politikacılar, medya hatta toplumun büyük kesimi konuya bu kadar duyarsız kalacak. Olur şey değil!"

"Sahiden öyle mi?" diye geçiriyorum içimden.

Gerçek ötesi dünya

Bugün dünyada bir ekolojik kriz yaşıyoruz. Bu duruma nasıl geldik? Küresel ısınma sorunu nasıl oldu da bir "iklim krizine" dönüştü? Herşey birdenbire mi oldu? Bugün bilim insanları neden "Altıncı yok oluş"tan söz ediyorlar. Evet yok oluş. Çünkü dünyadaki canlı türleri hızla yok oluyor. Bunun bir felaket olduğunu söylüyor bilim insanları.Dünyada son büyük yok oluş, yani beşincisi bundan 65 milyon yıl önce yaşandı. Yaklaşık 10 km çapında bir göktaşı Meksika'da Yukatan yarımadası açıklarına çarptı. Bu olay öylesine büyük bir yıkım yarattı ki, dünyada yaşayan canlıların yüzde 76'sı yok oldu.

Bugün dünyaya düşen bir göktaşı yok. Bu yok oluşu yaratan biziz. Yani insanlar. Elizabeth Kolbert'in "New York Times Bestseller"i olan Altıncı Yok Oluş kitabının kapağındaki tümce geliyor aklıma:

"İnsan kendi yarattığı yok oluşun kurbanı mı olacak?"

Plastik kirliliği sadece bizim gözle görebildiğimiz plastiklerle sınırlı değil. Mikroplastikler hatta nano plastikler her yerde.

Ormanlar yok oluyor. Ağaç kesimleriyle, yapılaşmayla, orman yangınlarıyla. Milyonlarca hektar. 2019 yılında 12 milyon hektar orman nasıl yok oldu? İklim kriziyle birlikte okyanuslar da ısınıyor. Isındıkça asitleniyor, denizlerin yaşam kaynağı mercanlar yok oluyor. Deniz yaşamı tehlikede. Buzullar eriyor, deniz seviyesi giderek yükseliyor. Bazı bölgelerde kıyı kesimleri sular altında kalacak. Milyarlarca insan etkilenecek. Ada ülkeleri sulara gömülecek. Nasıl oldu da okyanuslarda kilometrelerce uzunluktaki alanlar plastiklerle kaplandı?

Plastik kirliliği sadece bizim gözle görebildiğimiz plastiklerle sınırlı değil. Mikroplastikler hatta nano plastikler her yerde. Dünya üzerinde bilinen en derin noktada bile plastik çıktı. Yaklaşık 11 bin metre derinlikte. Ne diyor uzmanlar, 2050'de denizler balıktan çok plastik olacak.Sadece plastik kirliliği mi? Kimyasal kirlilik ne olacak? Fabrika atıkları, tarımsal ilaçlar, hormon kullanımı? Var mı kendinizi serin sularına bırakabileceğiniz hatta suyunu içebileceğiniz temiz bir nehir? Kaldı mı?

Bütün bunlar bir anda olmadı ki.

Üstelik bütün bunlar olurken filmdeki gibi sadece iki bilim insanı değil, binlerce bilim insanı, çevreciler, sanatçılar, aktivistler yetkilileri, toplumu uyardılar.

Nereden nereye?

Atmosferdeki CO_2 birikiminin iklim değişimine yol açabileceği ilk kez 1906 yılında Nobel ödüllü İsveçli bilim insanı Svante Arrhenius tarafından ortaya atıldı. 1958 yılında ABD'li bilim insanı Charles David Keeling atmosferde artan CO_2 emisyonları ve bunların küresel ısınmaya etkisi konusunda somut veriler ortaya koydu. Bilimsel çalışmaların sayısı hızla arttı.

Fakat uluslararası düzeyde ciddi adım ancak 1979 yılında atılabildi. Bu tarihte Birinci Dünya İklim Konferansı yapıldı. Konunun önemi tüm dünyaya duyuruldu.

Türkiye'de 80'ler ve küresel ısınma

Türkiye'de bile 1980'li yıllarda çevre sorunlarıyla ilgilenen herkes, "küresel ısınma" sorunun ne denli büyük bir sorun olduğunu biliyordu. 80'lerde bilim insanları "küresel sıcaklıklar eğer fosil yakıtları bu şekilde tüketmeye devam edersek, 2040 yılında 2.4 dereceye kadar ulaşabilir" diye uyarıyorlardı.

Aklıma Türkiye Çevre Sorunları Vakfı tarafından 1985 yılında yayınlanan John Gribbin'in *İklim ve İnsan* kitabı geliyor. Sonra Mine Kışlalıoglu ve Fikret Berkes'in *Çevre ve Ekoloji* kitabı... Daha o tarihlerde Dokuz Eylül Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümü'nden Prof. Dr. Orhan Uslu küresel ısınmanın Türkiye'yi ciddi şekilde etkileyebileceğini anlatıyordu. Dünya ülkelerinin liderlerinin konuyu bilmemesi mümkün mü?

Sonraki dönemde ünlü "Ortak Geleceğimiz" Raporu (1987), Rio zirvesi (1992), Kyoto Protokolü (1997), BM Binyıl Zirvesi (2000), Paris anlaşması (2015). Toplantılar, kitaplar, raporlar, filmler, belgeseller yayınlandı. 2006 yılında ABD eski başkan yardımcısı Al Gore'un "Uygunsuz Gerçek" belgeseli çok ses getirdi. Sonuç?

"İnsan acılarının atlası"

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli 1987 yılında oluşturuldu. 35 yıl önce. İlk raporunu 1990 yılı Ağustos ayında yayınladı. Üzerinden 30 yıl geçmiş. Geçen yıl yayınladıkları rapor basında "kırmızı alarm" başlığıyla duyurulmuştu. Rapor 66 ülkeden 234 bilim insanının katkısıyla hazırlanmıştı. Bu yıl Şubat ayında yayınlanan son raporu 67 ülkeden 270 bilim insanı kaleme aldı. Rapor başlı başına bir uyarı niteliğinde. Ne diyor raporda:

- Bir milyardan fazla insanın kıyıya özgü iklim tehlikelerinden kaynaklı risk altında.
- Sıcaklıkların 1,7 ila 1,8 derecenin üzerine çıkması insan nüfusunun yarısının yaşamını tehdit edecek.

- Dünya nüfusunun yüzde 40'ından fazlasının iklim değişikliğine karşı yüksek derecede savunmasız.
- 2050'ye kadar 1 milyardan fazla insanın sel tehlikesi altında olacak.

BM Genel Sekreteri Antonio Guterres açıklanan BM iklim krizi raporunu, "insan acılarının atlası" olarak nitelendirirken *"Hayatım boyunca birçok bilimsel rapor okudum, ancak böylesini hiç görmedim"* diyordu.

15 bin bilim insanı uyardı

Daha 1992 yılında "Don't Look Up" filmindeki gibi iki değil, 1700 bilim insanı bir uyarı metni yayınladılar ve dünyada yaşanan çevresel felaketlere dikkat çektiler. Hazırladıkları metin muhtemelen "Don't look up" filmi kadar bile etki yaratmadı. 2017 yılında bu kez 184 ülkeden 15 bin 373 bilim insanının imzasıyla bir "uyarı metni" yayımlandı. Başta küresel ısınma olmak üzere dünyadaki çevre sorunlarının giderek arttığına dikkat çekerek "Dönülmez noktaya yaklaşıyoruz" dediler. Sonuç?

"Yukarı Bakma" filmi ile ilgili sosyal medyada bir başka yorum dikkatimi çekiyor. Şöyle diyor:

"Korkunç olan ne biliyor musunuz? Hayır bu kadar da değil diyebileceğim hiç bir şey yok. Dünyada bir akıl tutulması yaşanıyor."

Çevreciler, bilim insanları, sanatçılar 30 yılı aşkın süredir bu sorunlara dikkat çekerken çekerken, politikacılar, yöneticiler, iş dünyası ve bizler "nereye bakıyorduk?"

Tükenmiş bir dünya bırakamazsın

Aklıma Marvin Gaye'in ünlü "Mercy, Mercy Me" şarkısı geliyor. Şarkısında zehir esen rüzgarlardan, kaybolan mavi gökyüzünden, radyasyondan, canlıların ölümünden söz ediyor. Albüm 1971 yılında piyasaya çıkmış. Yani 50 yıl önce. R&B Singles listelerinde iki hafta boyunca bir numarada yer almış.

Peki Nil Karaibrahimgil'in son şarkısını dinlediniz mi? Şarkının adı "Uyan anne":

"Ya hiç ısıramazsam
Bi' elmayı ortasından
Dünyaya bakamazsam
Ağacın dallarından

Bi' sabah uyanamazsam
Şarkısıyla kuşların
Kokusunu hiç alamazsam
Yağmur yağmış toprağın

Uyan anne, uyan baba
Sadece senin değil dünya
Bugün doyurup da
Yarınımı aç bırakamazsın"

Harika bir şarkı. Youtube'dan dinleyebilirsiniz. Borusan İstanbul Filarmoni Orkestrası'nı Gürer Aykal yönetiyor. Şu sözlerle eriyor parça:

"Yeter anne, yeter baba
Artık iyi gel dünyaya
Elmayı bana bi' tek masallarla
Anlatamazsın

Küçük kollarıma tükenmiş bi' dünya
Bırakamazsın."

Parçayı 11 yaşındaki kızım dinlemiş. Tabletiyle yanıma geldi. "Dinle bak. Çok güzel bir müzik buldum" dedi. Eskiden ben ona müzikler dinletirdim. Artık o bana dinletiyor. Önce bana o popüler "Güney Kore" müziklerinden birini dinleteceğini düşündüm. Malum zamane çocukları şu sıra Güney Kore şarkılarını çok seviyorlar. Meğer Nil Karaibrahimgil'in parçasıymış. "Çok güzel" dedim: "Harika bir şarkı seçmişsin." Hemen sordum elbet: "Sen de bana uyanmamı mı söylüyorsun?" "Hayır" dedi, "Sen yıllardır bu konuları yazıyorsun biliyorum. Ama bize çok kötü bir dünya bırakıyorsunuz" dedi. Utandım.

BM Genel Sekreteri Antonio Guterre'in, son IPCC raporunun açıklandığı gün yaptığı açıklamayı okudum tekrar. "Gecikme ölüm demek" diyor Guterre ve şöyle sürdürüyor:

"Her yerde insanların endişeli ve kızgın olduğunu biliyorum. Ben de öyleyim. Şimdi öfkeyi eyleme dönüştürme zamanı. Ve her saniyenin önemi var." ■

Küresel sıcaklıklar eğer fosil yakıtları bu şekilde tüketmeye devam edersek, 2040 yılında 2.4 dereceye kadar ulaşabilir.

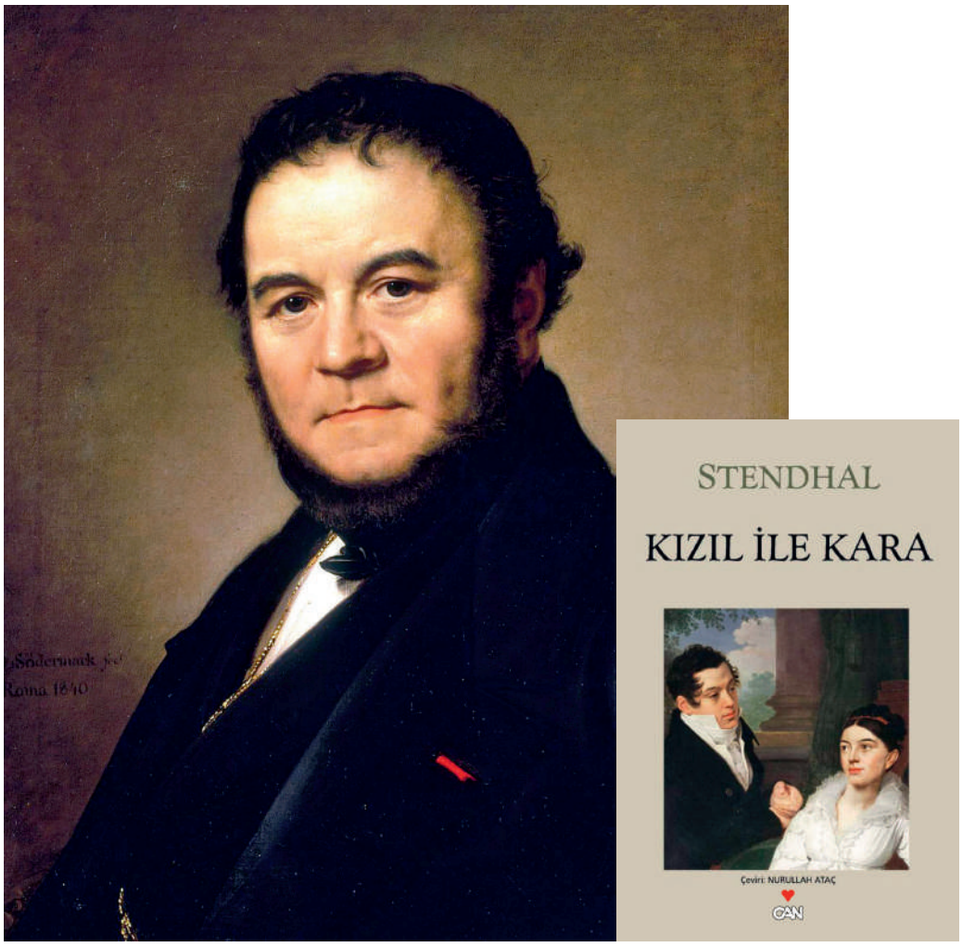

BİR ÇAĞIN GÖZLEMCİSİ STENDHAL

YAZI
ASUMAN KAFAOĞLU BÜKE

Fransa'da yaşanan restorasyon döneminin son yıllarını anlatan *Kızıl ile Kara*, çizdiği toplumsal tabloyla gerçekçi edebiyatın, karakterleriyle de romantizmin unutulmaz örneklerinden biri olagelmiştir.

Yaşar Kemal'e en sevdiği roman sorulduğunda hiç düşünmeden Stendhal'in *Kızıl ile Kara*'sı derdi. Ben de Yaşar Kemal'in en sevdiği ve her romanını yazmadan önce tekrar okuduğunu söylediği *Kızıl ile Kara*'yı, Yaşar Kemal'i etkileyen ruhun peşinden giderek okumaya karar verdim. Neydi Kemal'i etkileyen bu romanda diye kendime sorduğumda, toplumsal değişimlerin yaşandığı bir çağı anlatıyor olması ilk aklıma gelen yanıt oldu. Stendhal'in romantik dili, bir kahramanı yüceltmeden anlatıyor olması ve tabii yönetici sınıfın değişiyor olması da Yaşar Kemal'i etkileyen unsurlardı.

Bugün romantizmin ve 19. Yüzyıl Fransız edebiyatının önemli yazarlarından biri sayılmasına rağmen Stendhal, çağdaşı Victor Hugo ve Honoré de Balzac denli okunan bir yazar olmadı hiç; yaşadığı yıllarda da ülkesi dışında adı pek duyulmamıştı, eserleri başka dillere çevrilmemişti.

Biraz da bu yüzden bazı biyografi yazarları "başarısız" sözcüğünü kullanmışlar Stendhal için: sevgili olarak, asker olarak, hatta yazar olarak... Pierre Laforgue *Kızıl ile Kara*'nın yayımlandığı yıl "Stendhal kötü yazıyor; kötü yazıyor çünkü üslubu yok ya da üslubuna önem vermiyor" diye eleştirmiş yazarı. Bugün Stendhal'i incelediğimizde Laforgue'nin aksine kendine has üslubuna hayranlık duyuyoruz. Kişiliğine sadık kalemiyle etki altında kalmamış olması onu bize yakın kılıyor.

Kızıl ile Kara (çeviri: Nurullah Ataç, Can Yayınları, 2021) dilimize çok kereler çevrilmiş ve farklı yayınevleri tarafından basılmış fakat nedense bu baskılarda romanın alt başlığı kullanılmamış. Neden bilmiyorum önemli olan bu alt başlık, "Chronicle du 1830" (1830 Yılının Olayları), yok sayılmış; halbuki tam olarak 1830'da yayımlanmış bir kitap olduğu için, yazıldığı yılı anlatıyor, başka deyişle Stendhal yaşadığı günlerin kaydını tutuyor bu romanda. Bir dönemi anlamak, değerlendirmek, tarihin zamanında nasıl gözlemlendiğini görmek açısından bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Restorasyon Dönemi

Kızıl ile Kara'yı anlamak için Fransa'da 1815-1830 yılları arasında yaşanan Restorasyon dönemini anlamamız gerekiyor. Bu dönemin kronolojik akışı şöyleydi: 1814'te Napoleon tahttan çekildi, yerine 1791'den beri sürgünde bulunan kralın kardeşi Paris'e dönerek Bourbon monarşisinin devamı olan hükümeti kurdu. Yeni kral XVIII. Louis güç sahibi olmaya çalışıyordu ama Fransız devrimi ile kazanılan toplumsal gelişmeleri de kabul etmesi gerekiyordu.

"Yenilenme" ya da "iyileşme" anlamına gelen restorasyon dönemi on beş yıl sürdü. Bu kısa dönem içinde ülkenin yeniden uluslararası itibarını sağlamak, Napoleon savaşlarıyla girilen borçları ödemek, genç nüfusu canlandırmak gibi görevleri vardı yeni hükümetin. Üstelik tüm bunları devrimde yazılan liberal anayasa ile yapmalıydı. Bu durum kralcılarla devrimcileri karşı karşıya getiriyordu. Kralcılar devrimden önceki güçlerine dönmek istiyordu, liberaller ise devrimde kazandıkları gücü yeniden soylulara kaptırmak istemiyorlardı. Siyasi olarak çok gerilimli bir ortam yaratıyordu bu çekişme. Sonuçta ne soylular ne de yeni zenginleşen burjuvalar kendini güvende hissediyordu, her an ellerindeki gücü yitirebilecekleri korkusuyla yaşıyorlardı.

Stendhal *Kızıl ile Kara*'da Restorasyon döneminin son beş yılını anlatıyor, ki bu yıllarda siyasi gerilim hiç olmadığı kadar çoktu. Romanın başlığındaki Kızıl ve Kara da iki karşıt gücü temsil ediyor. Stendhal tarihin tekrarladığını düşünürdü. Romanın merkezine de bu temayı yerleştirdi. Napoleon'un fikirlerinin yeniden zemin bulacağına ve devrim ideallerinin geri geleceğine inanıyordu. Ve bu gerçekleşti. Tam da romanın alt başlığında dile getirdiği 1830 yılında krallık bir daha geri gelmemek üzere devrildi ve Fransa'da cumhuriyet kuruldu.

Kızıl ile Kara'yı bir restorasyon eleştirisi olarak okumak mümkün. Özellikle soyluların hep sıkıntıdan söz etmeleri, boş geçen hayatları, her şeye sahip oldukları halde hiçbir şeyden zevk almamaları, hayatlarının anlamsızlığını ortaya koyuyor. Halbuki devrim sırasında Paris'te büyük heyecanlar yaşanmıştı, Napoleon zaferleriyle Fransa güçlenmiş ve zenginleşmişti, şimdi bütün bu kazanımlar yok edilmeye çalışılıyordu.

Romanın arka planında Napoleon, Jacques Danton, Jakobenler, Voltaire, Robespierre gibi o çağı belirleyen kişiler yer alıyor fakat romanın konusu onlardan bağımsız olarak on sekiz yaşında bir gencin toplumsal yükselme sürecini anlatıyor. Genç Julien Sorel toplumun en alt tabakasından geliyor. Annesi yok, eğitimi olmayan babası ise işçi sınıfından bir keresteci. Julien'in özel bir yeteneği var, okuduğu şeyi çabuk ezberliyor ve bu sayede ona hayatı boyunca destek olacak bir din adamından Latince öğreniyor. Zengin ve soylu Mösyö de Renal çocuklarına Latince öğretmeni aradığında da rahibin önerisiyle işe başlıyor.

Roman iki bölümden oluşuyor: ilk bölümde Julien, varlıklı ailenin çocuklarına ders verirken evin hanımı Madam de Renal ile aşk yaşıyor. Kendinden yaşça büyük, evli ve yüksek sınıfa ait kadını elde etmek için çabalarken aslında Julien'in derdinin aşk olmadığı görülüyor, onun asıl istediği yükselmek. O yıllarda yoksul geçmişi olan bir delikanlının yükselmesi için iki seçenek var önünde, ya Katolik kilisesinde rahip olarak yükselecek ya da orduda. Romanın adındaki kırmızı Fransız ordusunun üniformasının rengi, siyah ise Katolik rahiplerin giysisi. Yani bir gencin önündeki seçenekler ya kırmızı ya da siyah, ancak bu iki yoldan birini seçtiğinde toplumda yükselme şansına sahip.

Julien'in annesinden hiç söz edilmiyor roman boyunca ama Julien'in Madam de Renal'da bir anne figürü bulduğunu tahmin etmek zor değil. Üç oğlu olan kadın, tanıştıkları günden itibaren Julien şefkatle yaklaşıyor; Julien de onda hiç sahip olmadığı annesinin koşulsuz sevgisini buluyor.

Stendhal toplumsal farklılıkları belirginleştiren bir şekilde aktarıyor. Kerestecinin de üç oğlu var ama onları sevgisiz bir ortamda, sık sık döverek büyütüyor. Mösyö de Renal'in üç oğlu ise şımararak, sevgi içinde, geleceğe güvenle bakarak büyüyorlar. Sevgi dolu bir ortam değil tabii Julien için bu evde çalışmak, evin efendisi tarafından sürekli aşağılanıyor. Aslında soyluların hepsi yanlarında çalışan alt sınıf yardımcılarından korkuyorlar ve korkularını onları aşağılayarak, giyimleriyle dalga geçerek gösteriyorlar. Alt sınıflar da intikam alacakları günü bekliyor gibiler.

İkinci bölümde Julien soylu bir diplomatın özel sekreteri olarak işe giriyor. Bu bölümde Stendhal Restorasyon döneminin arka planında dönen entrikaları, siyasetçilerin ve din adamlarının ne denli yozlaşmış, ahlaksız ve rüşvetçi olduklarını anlatma fırsatı buluyor. Julien bu sefer de evin genç kızı, Paris'in en gözde güzellerinden Mathilde ile ilişkiye giriyor. Mathilde, Madam de Renal'den çok farklı. Şımarık, sık sık fikir değiştiren, oyuncu, snop bir genç kız. Etrafında ona kur yapan erkeklerle oynamayı seviyor, çabuk sıkılıyor. Ancak Julien farklı bir çevreden geldiği için ona ilginç geliyor.

Julien ile Mathilde'in ilişkisini çok ilginç bir şekilde aktarıyor Stendhal. İçtenliğin olmadığı, sadece elde etme hamleleri yaptıkları bir tür ilişkileri var. Örneğin Julien çok sık şu düşüncelere kapılıyor: "kendisini sevdiğimi sezerse, onu yitirdiğim gündür." Gerçek duyguların gösterilmesi bir zaaf olarak algılanıyor, güçlü olanlar ise duygularını bastırabilen, onları belli etmeden yaşayanlar. Aşık erkek, ilgisiz görünmek zorunda hissediyor kendini, hoşlandığı kadının ilgisini çekmek için başka kadınlara kur yaparak onu kıskandırmaya çalışıyor.

Aslında toplumun her kesimi benzer şekilde düşünüyor. Kralcılar liberal görünmeye çalışıyorlar, liberaller ise kitaplarını gizleyip kralcı gibi davranıyorlar. Sonuçta çürümüş bir sosyal yapıyı anlatıyor Stendhal. Chélan ve Pirard gibi saygın din adamları da var romanda ama genel yozlaşmayı engelleyemiyorlar.

Stendhal zamanının ötesinde bir roman yazmış *Kızıl ile Kara*'da. Romantizm kalıplarını çağının romancıları gibi çok yerinde kullanmış: tutku, bireysellik, mutluluk arayışı, kimlik arayışı... bunlar hep Stendhal'in merkeze aldığı temalar. Romanın daha en başlarında türünün özelliğini ilginç bir sahneyle ortaya koyuyor. Julien dua etmek için kiliseye gittiğinde eski bir gazeteden kupür buluyor yerde ve gördüğü haberde Louis Jenrel adında bir adamın idam edileceği yazıyor. Louis Jenrel, Julien Sorel'in anagramı olarak bize romanın sonu hakkında ipucu veriyor da denilebilir. Stendhal böyle gizli kelime oyunlarıyla mini ipuçları koymayı seviyor romana. Aynı rulet masasında kırmızı ve siyahın iki seçenek olması ile hayatı bir kumar ile simgelendirmesi gibi... İşte tam da bu nedenle sadece Yaşar Kemal'in değil, çağdaşı Balzac'ın, sonraki yıllarda André Gide'in de en sevdiği romanlardan biri olmuş *Kızıl ile Kara*. ■

İLHAN KOMAN VE 'HULDA'SI

YAZI
MELİH ERDOĞAN

İlhan Koman 1958 yılında İsveç'e yerleşmiş ve 1965 yılında aldığı Hulda adlı tekne yirmi yıl hem evi hem de atölyesi olmuştu. Hulda, 2010 yılı Mart ayında, Drottningholm Kraliyet Limanı'ndan ayrılır.
Anıtkabir'in rölyeflerini yapan, İsveç'i heykelleriyle donatan, dünyanın önemli müzelerinde eserleri olan dahası, sanat dünyasına matematiğin heykelini armağan eden,"asil" bir Anadolu şövalyesinin, İlhan Koman'ın kalıtını vatanına getirmektedir...

2010 yılının Mart ayıydı; 26 metrelik iki direkli gemi, yaşlı ahşap gövdesini Stokholm'ün serin sularında son defa esneterek, belki de bir daha hiç geri dönmeyeceği Drottningholm Kraliyet Limanı'ndan süzülerek ayrıldı. 16 ay sürecek uzun ve heyecanlı bir yolculuğa yelken açıyordu. Varacağı son liman ise hiç gitmediği ama nedense hiç de yabancı olmadığı İstanbul'du. Kendisini o son limanda dostlar ve geride bırakılamamış bir geçmiş bekliyordu.

1905'te yelkenli bir yük gemisi olarak İsveç'te üretilmiş ve kültür mirası olarak kabul edilmiş Hulda'yı bu denli özel kılan ve anavatanını terk ederek yeni bir vatana yol almasını gerektiren acaba neydi?

Hulda'nın kaderi, 1965 yılında onu bir "kara kafalı"nın satın almasıyla değişiverdi. 'Kara kafalı', İsveç Parlamentosu'nun amblemini yaptıktan sonra Avrupalıların yabancıları aşağılamak için kullandıkları "kara kafa" tanımına gönderme yapmak için *'Hayatın cilvesi, sizin devletin alamet-i farikasını da bir kara kafalı yaptı.'* notunu bırakarak ırkçılık eleştirisi yapan İlhan Koman'dı. Koman, 1921'de Edirne'de doğan, İstanbul'da Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Heykel Bölümü'nden 1946 yılında mezun olan bir heykeltıraştı. Devlet bursuyla Paris'e gönderilmiş, orada üç yıl kaldıktan sonra Akademiye dönerek asistanlık yapmış, daha sonra1958 yılında İsveç'e yerleşmiş ve 1986 yılında ölünceye dek tüm yaşamını burada geçirmişti; Hulda, işte bu heykeltıraş ve ailesiyle yirmi yıl boyunca birlikte yaşamış ve aynı zamanda da onun evi ve atölyesi olmuştu.

Anlaşılacağı gibi Hulda'nın yükü ağır ve çok değerlidir, çünkü Koman'ın seçilmiş yapıtlarıyla birlikte geçmişin yükünü de taşımaktadır. Hulda'nın yükünü bu kadar değerli kılan nedir? Bunu anlayabilmek için heykel sanatının önermeleri çerçevesinde, Koman'ın sanatının nasıl bir özgünlüğe sahip olduğuna bakmak gerekir. Geleneksel anlamda heykel; kütle, hacim, mekân ve madde gibi ortak özelliklere sahip bir yapıdır. Geleneksel heykel, temel bir konstrüksiyona sahiptir; etrafında dönebilir ona sonsuz noktadan bakabilir, hacmini ve kütlesini kavrayabilir, mekanla ilişkisini kurabilirsiniz.

Heykelin değişimi

Parçanın bütünle ilişkisine dayanan heykel kavramı,19. Yüzyılın sonlarından başlayarak "bu şey (!) heykelden başka bir şey olabilir mi?" denecek kadar kavrama alanını genişletti. Merak ederseniz, Makoto Tojiki'nin led iplikçiklerden oluşan ışıklı kinetik heykellerine bir göz atmalısınız. Tojiki'nin heykellerinin tanımda olduğu gibi bir kütlesi ve hacmi yoktur (ya da yok denecek kadar azdır), kinetikliği ise hareketli oluşundan ileri gelmektedir.
Hele holografik heykelleri elle de tutamaz ancak görebilirsiniz. Yani bunlara ya başka bir ad vermek ya da heykel tanımını değiştirmek gerekmektedir. Bu noktaya gelişte Rodin'in, heykeli anıtsallıktan kurtarmasıyla ivme kazanan heykeldeki dönüşüm süreci, daha çok ressam olarak tanıdığımız, Matisse ve Picasso'nun heykelleriyle yeni bir yola girmiş, Dubuffet'nin malzeme çeşitliliği ve renk anlayışıyla da farklı bir boyut kazanmıştır. Elbette bu süreçte daha pek çok heykeltraşı sürecin kritik eşiklerine yerleştirebiliriz ama konumuzla ilgili olarak tam burada, heykele sıra dışı bir görev(!) yükleyen Alexander Calder'in Kinetik heykellerini anımsıyoruz.

"Konstrüktivistler tarafından ortaya atılan ve Dadaizmin de ana kaynaklarından biri olan kinetik heykelde görsel ya da gerçek hareket şeklinde belirlenebilen "hareket" temel öğedir. Bu heykel türünün sanatçıları sadece nesnel görüntü ile yetinmemiş, hareketi eserlerinin ana nüvesi olarak tasarlamışlardır." [1] Kinetik heykel; Optik yanılsama yoluyla; hava akımı, rüzgâr, yağmur, su gibi doğal yollarla; izleyici katılımıyla; ışıktan yararlanarak ya da bir makine aracılığıyla hareket kazandırılarak oluşturulabilir.
Görüldüğü gibi heykel sanatı açısından bu çok devrimci bir anlayıştır ve geleneksel heykel anlayışını tümden dönüştürür. Umberto Eco, kinetik heykelleri; *"geçerli kültürel bağlamda hareketli yapıtlar olgusunun bugün özellikle plastik sanatlar alanında kendine özgü hareketliliği olan ve izleyicinin gözünde daima yeni kalacak, bir kaleydoskop gibi biçimden biçime giren ilginç uygulamalar"* olarak nitelemektedir. [2]

Yürüyen Adam/Derviş, 1970

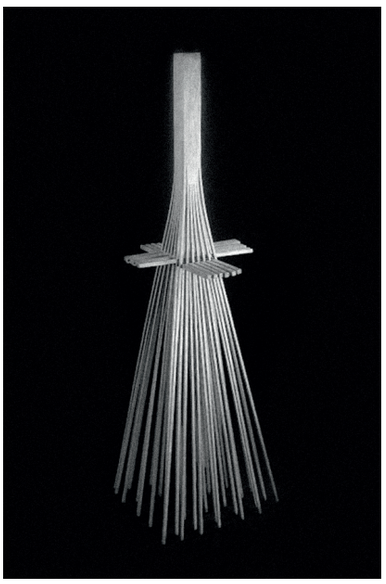

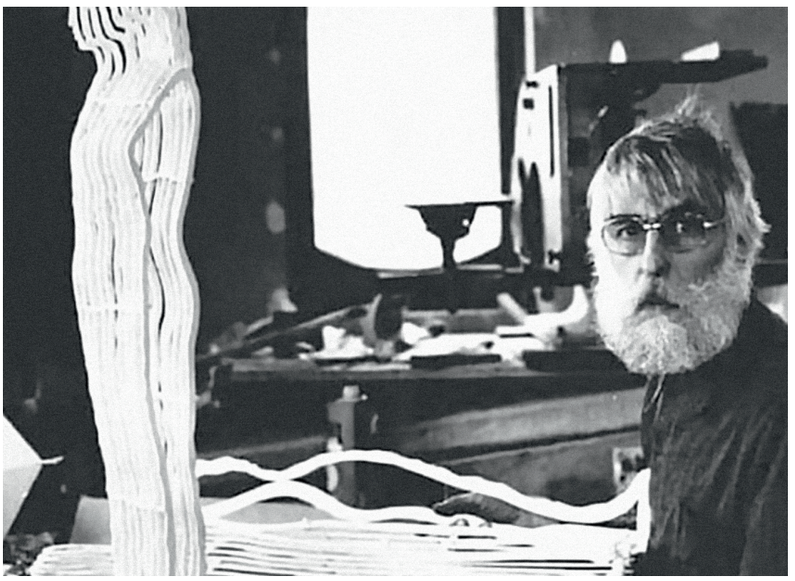

Akdeniz, 1980, İlhan Koman

> Koman'ın ünlü Akdeniz heykeli de baktığınız yere göre değişen katmanlı yapısıyla bir tür hareket oluşturur, devinir, titreşir.

Sonsuzluğa, 2006 (ölümünden sonra), İlhan Koman

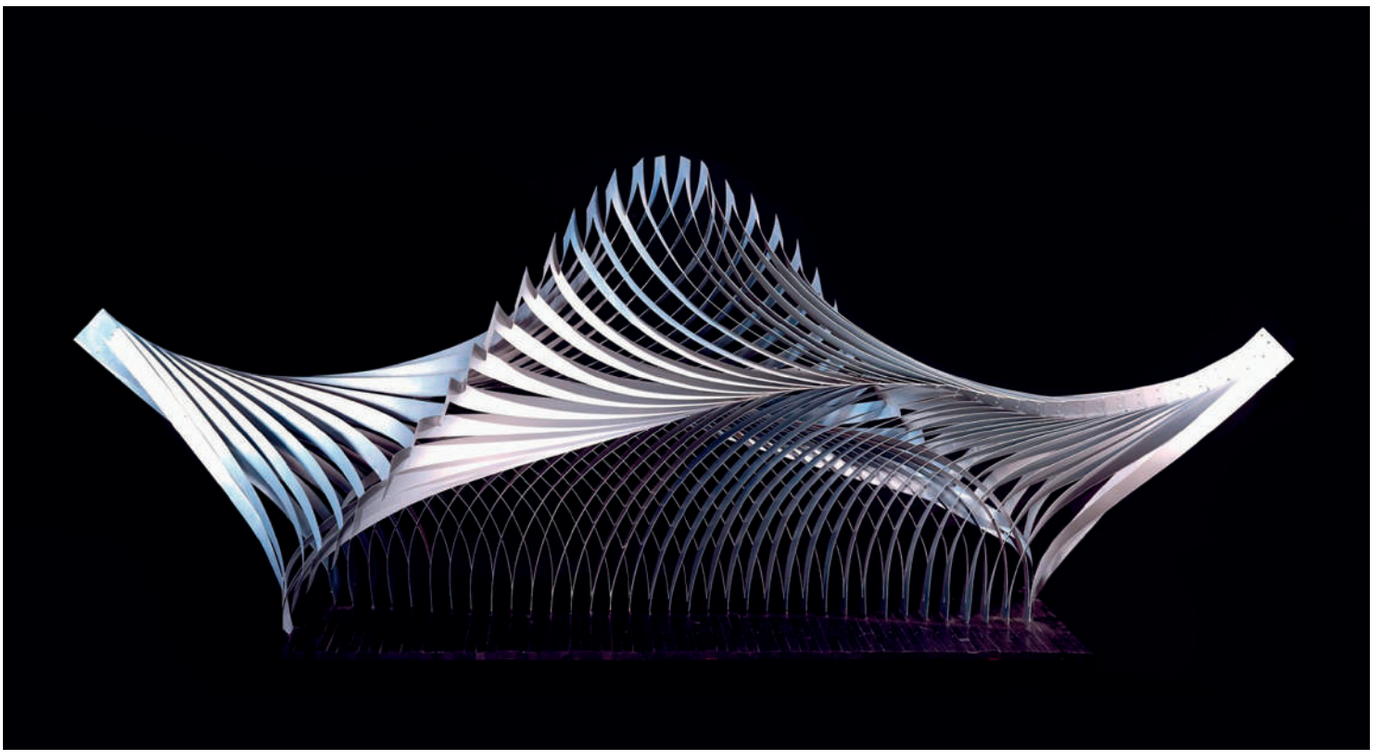

Koman'ın kinetik heykelleri

Koman da kinetik sanatın en önemli temsilcilerinden biridir. Sanat yaşamı boyunca, mekanik ve geometrik problemlerle ilgilenmiş, bükülebilir, sert olmayan polihedra (çok yüzlü) yapıları oluşturmaya çalışmıştır. Koman, her biri dört eklemli parçadan oluşan tek sayılı tahta kanatlardan üretilen rotor isimli bir parçanın da mucididir. 1970 yılında yarattığı, Vandrande Gubben (yürüyen adam/derviş) adını verdiği heykelleri, yürümeyi andırır biçimde hareket edebilen kinetik heykellerdir. [3]

Bazı kinetik heykelleri, hareket için izleyicinin müdahalesini bekler. Böylelikle Koman, izleyiciyi edilgenlikten kurtarır, sanatına dahil eder. Koman'ın ünlü Akdeniz heykeli de baktığınız yere göre değişen katmanlı yapısıyla bir tür hareket oluşturur, devinir, titreşir. -Bu arada; kendine nihayet YK Sanat Merkezinde yer bulan Akdeniz, oraya sıkışmış bir şekilde adeta özgürlüğünü beklemektedir. Zaten Koman da bir Akdeniz kentinin liman girişinde, gelen geçen gemilerin ona düdük çalmasını,onu selâmlamasını hayal edermiş.-Koman'ı daha önemli ve ilginç kılan, gerek kinetik heykellerinin gerekse diğer heykellerinin sağlam bir matematiğe dayanmasıdır. Öyle ki; eserleri giderek bilimsel bir çalışmaya dönüşür. -Yoksa bilimsel çalışmaları sanata dönüşür mü demeliyiz? -

Developable Forms" kategorisi içinde sayılan π+π+π+π+π+ çalışması, bu bilim-sanat ilişkisi için önemli bir örnektir. "Bu çalışma, Koman üretimini mimari ve mekân ile birçok açıdan ilişkilendirmesi bakımından oldukça önemlidir. Daireden küreye, iki boyuttan üç boyuta doğru bir geçişin gerçekleştiği, kağıt düzlemindeki izdüşümün hacim kazandığı, temsil edenin, temsil ettiğine dönüştüğü bu uygulamada, mimari söylem içinde geçmişten günümüze yer bulmuş birçok konunun izine rastlamak mümkündür" [4]

Koman'ın heykellerinin de çevresinde dönebilir, her noktadan bakabilirsiniz ama matematiğinin oluşturduğu kendi içine dönen ve sonsuzlaşan ritmik sarmalın içinde döndüğünüzü de hissedersiniz. Çözülmüş bir problemin karşısında şaşkınlıkla durup çözüm yolunun nasıl oluşturulduğunu ve nasıl bir sanatsal mükemmelliğe dönüştüğünü anlamaya çalışırsınız.

İlhan Koman'ın kalıtı

Hulda; Stockholm-Amsterdam-Antwerp- Selanik limanlarını ziyaret edip, yelkenli son limana; İstanbul'a yöneldi. Boğaz'dan geçerek, sahibinin mezun olduğu ve çalıştığı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'ne yanaşacak, kendisini karmaşık duygularla ve heyecanla bekleyen dostlara kavuşacaktı. Bu muhteşem bir andır. Hulda, Cumhuriyet Türkiye'sinin yetiştirdiği eşsiz bir adamın; Anıtkabir'in rölyeflerini yapan, İsveç'i ve Stockholm'ü heykelleriyle donatan, dünyanın önemli müzelerinde eserleri olan dahası, sanat dünyasına matematiğin heykelini armağan eden,"asil" bir Anadolu şövalyesinin kalıtını vatanına getirmektedir. Ve Hulda, görevini tamamlamış bir edayla, mağrur bir reverans yaparak yavaşça kıyıya yanaştı.

'Hulda Festivali' adı altında iki temel etkinlik gerçekleştirdi; biri İlhan Koman'ın eserlerinden oluşan sergi, diğeri gençlere yönelik atölye çalışmaları... Bu etkinlik, Hulda'nın Koman'ın sanatına son katkısıdır. Evet! Hulda 20 yıl boyunca Koman'ın sanatına deyim yerindeyse, "yataklık" etmiştir. Koman bedeniyle, yaşamıyla Hulda'yla simbiyotik bir ilişki kurmuş, onun uzamının bir parçası haline gelmiş, onun formuna, sudaki salınımına, kokusuna uyarak yaşamış dahası ona müdahale etmiş ve kaçınılmaz olarak Hulda, Koman'ın zihnine ve sanatına sızmıştır. ■

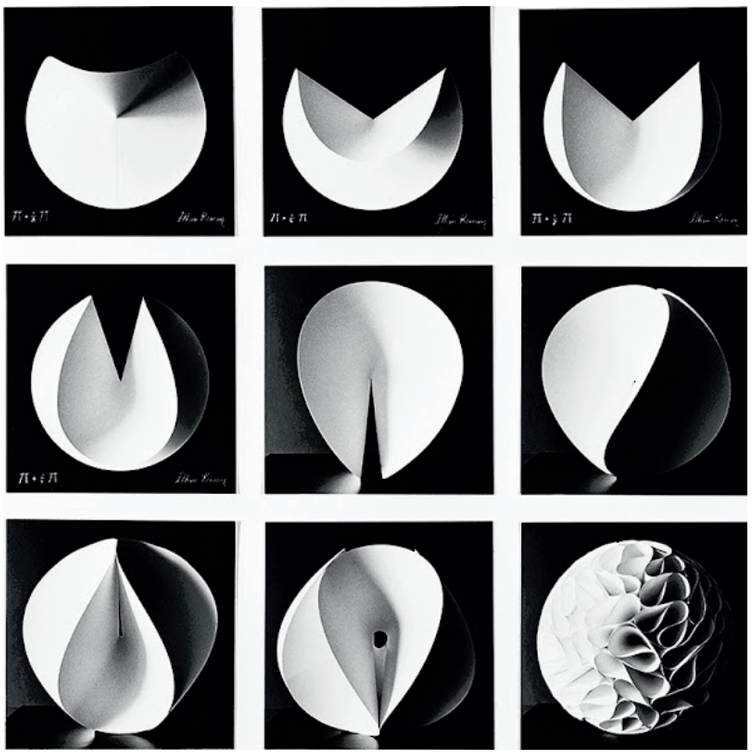

«
Pi serisi, İlhan Koman

[1]Ahmet ÖZER- Uğurcan AKYÜZ, Kinetik Heykel Türleri'idil, 2017, Cilt 6, Sayı 29, Volume 6, Issue 29

[2]Mustafa BULAT; Serap BULAT; Barış AYDIN; Alexander Calder'in Açık Yapıtları

[3] A.ÖZER- U. AKYÜZ,agk.

[4]Ali Derya Dostoğlu, Neslihan Türkün Dostoğlu, Koman Heykellerinin Mimarlık ve Mekân ile Etkileşimi ve M/S Hulda Üzerine.

HAYATİ MİSMAN'IN RESİMLERİ; KADINLARIN GİZEMLİ DÜŞLERİ

YAZI
İBRAHİM KARAOĞLU

Hayati Misman kadın izleğini sanatının odağında tutan, çok çalışkan ve kendini yeni biçem arayışlarıyla çoğaltan özgün bir sanatçı. "Kadın" izleği her resminde şaşırtıcı bir aura oluşturuyor.

İçinde gün ışığı eksik olmayan, yeni, büyük atölyesine taşındı ressam Hayati Misman. Merdanelerini, özgün baskı düzeneklerini, şövalelerini, bugüne kadar oluşturduğu kişisel koleksiyonunu, kariyeri boyunca yaratmış olduğu yapıtlardan seçerek derlediği ne varsa hepsini taşıdı yeni mekânına. Hem retrospektif bir sergi yeri gibi hem de yaratı alanı atölyesi. Girişte, sol duvarda ödül plaketlerini koyduğu bir övünç dolabı var; ulusal ve uluslararası ödüllerle dolu içi. Duvarlarda desenler, gravürler, gravür plakalarını yeni bir sanatsal dile dönüştürdüğü yapıtlar, değişik boyutlarda yağlıboya tablolar, bronz heykeller... Kendi imgelemiyle oluşturduğu her şeyle özel bir aura oluşturmuş. Sanatsal tasarım algısıyla şekillenmiş bir mekân yeni atölyesi.

Yıllar önce, 90'lı yılların performans sanatçısı Marina Abramovic'in öğrencisi olan ve Madonna'nın büyük bir konserinde sahnede onunla birlikte performans gerçekleştiren ressam ve performans sanatçısı Hannes Malte Mahler'in atölyesini ziyaret ettiğimde çok imrenmiştim; muhteşem bir mekândı. Bizim sanatçılarımızın da böyle mekânlarının olmasını gerektiğini düşünmüştüm. Son yıllarda bizim de pek çok sanatçımız özel atölyeler oluşturuyor artık. Ve Misman'ın görkemli atölyesi de eklendi bunlara. Ne zaman atölyesine gitsem, izleği kadın olan; yeni imgelerle dolu, yepyeni bir kadın resmi vardır şövalesinde. Kadınların gizemli dünyalarını sorgulayan, yansıtan resimlerle sürdürür sanat yolculuğunu.

Yaklaşık 40 yıldır sanatsal uğraşını yakından izlediğim, kadın izleğini sanatının odağında tutan, çok çalışkan ve kendini yeni biçem arayışlarıyla çoğaltan özgün bir sanatçı Hayati Misman. Atölyesindeki her bir yapıt farklı duyguları yaşatır insana. Düş evrenini olabildiğince özgürleştirerek, imgelerini varsıllaştırarak sürdürdüğü "Kadın" izleği her bir resminde şaşırtıcı bir aura oluşturuyor.

Değişik görme biçimleri sunuyor izleyicisine. Yıllarca, "figüratif ve soyut motiflerle" özgün baskılar yapan, kendi alanında yetkin bir sanatçı duruşu sergileyen Misman, yaratıcı duyarlılığını bu alanda etkinleştirmişti. Gravür tekniğinin olanaklarını, sınırlarını zorlayan, varsıllaştırarak çoğaltan yüzlerce özgün baskı resim yapmıştı.

Resminin teknik olanaklarını, baskının rastlantısal olanaklarıyla bütünleştirerek deneysel estetik tadlarla sundu/sunuyor. Yaşama tanıklığını, görsel okumalarını kendi ifade biçimlerine ve görme biçimlerine çeviriyor. Belki de bundandır, *"Ben resimlerimde objelerin optik görüntüsünü değil,oradan hareketle kendi formumu yaratma çabasındayım."* demesi. Son yapıtlarını izlediğimde; aynı bakışla, değişik boyutlarda ve çok çeşitli yeni yaratılar oluşturuyor. Tuval resimleri, gravürler, tunçtan yontular ve bugüne kadar yaptığı gravürlerin metallerinden oluşan dekupaj ve kaplamalarla bezenmiş rölyef tadında yapıtlarla sürdürüyor uğraşını.

Gravür ve litografinin olanaklarıyla yakaladığı yetkin tavrı tuval resimlerinde, yontularında ve rölyeflerinde de yansıtıyor. Her bir yapıtı, görsel bir düşünürün yeni manifestoları gibiydi.

Son yıllarda, daha büyük bir ilgiyle, yakından izledim yapıtlarını. Çoğu zaman saatlerce söyleştik bu yapıtlar üzerine. Doludizgin üreterek sürdürdüğü sanat dolu yaşamına tanık oldum hep. *"Yaşantım yapıtlarımdır."* diyen bir anlayışla sürdürüyor sanatını.

Esinini, görselleştirerek sunuyor hep. Misman'ın yapıtlarının bir bölümüyle küçük ölçekli retrospektif tavırlı bir sergi açmıştım Antalya'da. Çok beğenilmişti o sergi. Şimdi daha büyük bir sergi düşünüyorum; onun yaratı evreninin dönüşüm ve gelişim aşamalarını ve kendine yolculuğunu yansıtan bir büyük sergi.

> Misman, resminin teknik olanaklarını, baskının rastlantısal olanaklarıyla bütünleştirerek deneysel estetik tadlarla sunuyor

Yaratıcılığının vazgeçilmez tutkusu olan "Kadın" izleğinde yıllarca, inatla sürdürdüğü tavrın sanatsal yansılarını görsel bir şölene dönüştüren ender sanatçılardan biri Misman. Yıllar önce onun resimlerini okuduğumda; "Çıkışsız Bir Labirentin İçinden" başlıklı bir yazı yazmıştım ve Batıbirlik Sanat Galerisi'nin sergi katoloğunda yayınlanmıştı. O yazıyı anımsadım:

"Dilsiz kadınlar ağıtının partisyonları geçiyor bu resimlerin içinden.Sessizce geçip gidiyorlar ve düşleri bulaşıyor düşlerimize. Bir sis perdesinin ardında çoğu; bölünmüş, parçalanmış, kuşatılmış, 'kimliksiz' kadınlar. İçlerine çekilmiş her biri. İçsel boşlukları puslu, kocaman bir uçurum. Her biri kaygılı ve mutsuz. 'Uçurumları sevenin kanatları olmalı.' der ya Nietzsche, kanatları uçurumlara düşmüş Misman'ın kadınlarının. En buruk duruşları, kaskatı donup kalmış yüzlerinde. Yitip giden tenlerini arıyorlar; kırılgan, yönsüz ve yalnız. Yaşamları ve düşleri çalınmış kadınlar. Eksik yaşanmış bir hayatın aşılmaz sınırlarında, korkularını çoğaltıyorlar durmadan. Sessizliğin diliyle sesleniyorlar bize;çıkışsız bir labirentin içinden."

Yaratıcılığını çarpıcı bir biçemle sunan yetkin bir sanatçı Misman. İzleyicisini, kendi düş evrenine çağırır; kadınların gizemli dünyasına. ■

RÖPORTAJ TARİH OLURKEN, “USTA” RÖPORTAJCIYA SAYGI!

YAZI
TÜREY KÖSE

Artık gazete sayfalarında röportaj görmüyoruz. Oysa, Fikret Otyam’ın bazı röportajları bir ay tam sayfa yayınlanırmış gazetesinde. Sağlam bir vicdan ve sorgulayıcı bir gazetecilik anlayışıyla yazılan, has bir edebiyatçının kaleminden çıkma röportajları döneminde büyük yankı yarattı. Bugün röportaj türü neredeyse tarihe karışırken; “Anadolu halkı unutuldu.”

Fikret Otyam çok yönlü bir yaratıcı insandı. Gazeteci, yazar, fotoğrafçı, gezgin, ressam, halkbilimci...Birkaç kuşağa röportajı tanıtan, sevdiren gazetecidir. Artık gazetelerde “röportaj” geleneği tarihe karışırken; Fikret Otyam’ın röportajları ülkenin “resmi” olmayan yakın tarihini okuyacağımız en değerli kaynaklardan biri olarak hem edebiyat hem de basın tarihinde yerini koruyor.

Fikret Otyam, 1926 yılında Aksaray’da doğdu. Babası önceleri asker daha sonraları da eczacı olan Vasıf Efendi annesi ise Naciye Hanım’dır. *“Halkımı o yaşlarda eczanede tanıdım. İnanılmaz bir fakirlik vardı. İkinci Dünya Savaşı yılları daha felaketti. Sıtma, uyuz, trahom halkı kırıp geçiriyordu. Dürüstlüğü, insan sevgisini babamdan öğrendim.”* diyecektir yıllar sonra. İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Orta Resim Bölümü’nde Bedri Rahmi Eyüboğlu’nun atölyesinde eğitim gören Fikret Otyam, 1950 yılında Bab-ı Ali’ye adım atarak gazeteciliğe başladı. Son Saat gazetesinde başladığı gazeteciliği *Dünya, Ulus* ve *Cumhuriyet Gazetesi*’nde sürdürdü, hayatının son döneminde de *Aydınlık* gazetesinde köşe yazdı. Aktif gazeteciliği bıraktıktan sonra eşi dokuma sanatçısı, fotoğrafçı Filiz Otyam ile birlikte Gazipaşa’ya yerleşti ve resme ağırlık verdi. Böbrek yetmezliği nedeniyle tedavi gören Fikret Otyam, 9 Ağustos 2015’te yaşamını yitirdi.

Belgesel edebiyat

Röportaj 20. yüzyılda, gazetenin ortaya çıkmasından sonra gelişmiş bir tür. Dünyada Jack London, Hemingway,

Sartre gibi pek çok ünlü edebiyatçı röportaj türünde yazılar kaleme aldı. Türkiye'de özellikle 1960'tan sonra edebiyatçılar basına girince röportaj türünün çok değerli örnekleri gazete sayfalarında yer almaya başladı. Yaşar Kemal ve Fikret Otyam'ın röportajları yayımlandıkları dönemde ses getirdi, gündem yarattı.

Röportaj bir "öyküleştirme"dir. Basit bir aktarıcılık değil. Röportajda sorular, cevaplar, tarafların röportaj anında bir araya gelmesine kadarki süreç hatta sonrası hikâyeleştirilerek anlatılır. Söyleşide ise sorular ve cevaplar düz bir şekilde verilir. Röportajda konuştuğunuz insanların sesini, sözünü, zamanın ruhunu, tozunu, toprağını yansıtırken; dönemin iktidarına teslim olup adalet duygusu ve vicdanını kaybetmemek de önemlidir. Bu yönüyle röportaj elbette has gazetecilerin, edebiyatçıların işidir. Ne yazık ki bugün birçok kişi - hatta gazeteciler bile- "söyleşi" ile "röportaj"ı karıştırıyor!

Fikret Otyam, Anadolu ve Güneydoğu Anadolu ile ilgili yazdığı röportajlarla tanınmış, bu röportajlarını çok sayıda kitapta toplamıştır. Eleştirmen Adnan Berk, onun gazeteciliğinin hakkını ne güzel teslim eder: *"Röportaj derken hikâye, hikâye derken senaryo, senaryo derken şiir, fakat hepsinde de, ortak unsur olarak Fikret Otyam."* Tam da Adnan Berk'in dediği gibi hikâyeli, senaryolu, şiirlidir röportajları. Fikret Otyam'ın Karasevdam Anadolum kitabı *"belgesel edebiyatın en sağlam örneklerinden biri"* diye tanıtılır. Çok yerinde bir saptamadır bu. Otyam, gazeteciliği basit, kuru bir aktarıcılıktan edebiyat düzeyine yükseltmiştir.

Fikret Otyam göçebelerin, topraksızların hikâyesini anlatırken Ahmet Arif'in dizeleri girer araya sık sık: *"Kirvem hallarını aynı böyle yaz/ rivayet sanılır belki"*. Rivayet sanılmasın diye, kayda geçsin diye o insanların hikâyesini yazar. Topraksızlar röportajlarında Dadaloğlu, Serdari, Karacaoğlan dizeleri eşlik eder. Bir hikâye, bir senaryo, lirik bir destan, bazen bir ağıt gibidir röportajları. Araya giren dilekçeler, devlet büyüklerinin açıklamaları, meclisteki tartışmalar bile kuru bir üslupla aktarılmaz. Çukurova'daki Hürü'nün, Şehmuz'un hikâyesini Meksika'daki pamuk işçilerinin türküsüyle, John Steinbeck'in *Gazap Üzümleri*'ndeki pamuk toplayıcıların mücadelesiyle buluşturur. Edebiyat da, resim de hep referansları içindedir. Çukurova röportajlarında fotoğrafları Ara Güler çeker, çizimler Orhan Peker'indir.

"İnsanların derdi, öz derdi oldu!"

Fikret Otyam röportajlarında insanlara ses olmuştur, umut olmuştur, çare olmuştur. Ferit Edgü, 1968'de Otyam'ın Gide Gide dizisiyle ilgili olarak yazdığı bir yazıda şöyle diyor:

"Otyam hiçbir zaman dıştan bir insan olarak eğilmiyor ele aldığı sorunlara, tam tersine aynı yargıyı ister istemez paylaştığını bunların kendini doğrudan doğruya ilgilendiren sorunlar olduğunun bilincinde bir yazar olarak çıkıyor karşımıza. Gide gide bitmeyen Anadolu, söyleye söyleye tükenmeyen bu toprağın insanının dertleri, Fikret'in kendi öz derdi olarak yansımaktadır bu röportajlarda. "

İşsizliği anlatır, işsizlik rakamlarını verir ama kuru kuru rakamlarla yetinmez. Kendisi iş arayan biri olarak sırtında dengiyle işçilerin arasına karışır, günlerce iş arar. Sözünü esirgemez, Çukurova'da pamuk işçilerini anlattığı röportajın başına girizgâh olarak anayasanın 52. maddesini koyar: *"Devlet halkın gereği gibi beslenmesini, tarımsal üretimin toplumun yararına uygun olarak arttırılmasını sağlamak, toprağın kaybolmasını önlemek, tarım ürünlerini ve tarımla uğraşanların emeğini değerlendirmek için gereken tedbirleri alır."* Arkasından devlete bu anayasal görevini anımsatır röportajıyla.

Röportaj gözlem, araştırma, aktarma işidir ama orada bitmez, tanıklıklar için dürüst bir yorum ve değerlendirme de ister. Örneğin bir röportajı şöyle biter:

"Yargıçlar Kurul 'Suçlu ayağa kalk' dedi. 'Kötü düzen' yavaş yavaş ayağa kalktı. Gereği düşünüldü; ...Bu bozuk düzenin daha fazla sürmemesine... kısa çöpün uzun çöpten hakkını almasına...Devlet'in kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzurunu, sosyal adaleti, hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan, siyasi iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırmasına.....toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek için ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amacıyla gereken tedbirleri almasına...Tüm eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına..."

"Her jandarmanın başında bir Fikret Otyam yok ki!"

Fikret Otyam röportajlarıyla okuru sarsmıştır, aynı zamanda sonuç da almıştır. Örneğin 1964'te Diyarbakır'ın Çermik ilçesine bağlı iki köyün toprak

kavgası sırasında bir köyü basan jandarmanın dipçiğini tüm ülkeye duyurur:

"Komutan hırsını alamamış, bu kez tekmeyle girişmişti köylüye! Köylü, yerlerde yuvarlanıyor, 'Allah var mısın? Varsan, neredesin' diye bağırıyordu. Komutan 'Sus ulan, şimdi gebertirim' dedikçe köylü de 'Öldür...Öldür, böyle yaşamaktansa ölmek iyidir..' diyordu. Kadınlar ellerinde taşlar göğüslerine vura vura ağıda başlamışlardı."

Fotoğrafların da yer aldığı bu röportaj olay yaratır. Diyarbakır Jandarma Komutanı görevden alınır. Birçok yazar bu röportajı konu alan yazılar yazar. Aziz Nesin de onlardan biridir. *"Bir tesadüf olarak, Fikret Otyam orada bulunuyordu da, bu korkunç olayı resimleriyle birlikte gönderdi gazetesine. Ama her jandarmanın başında bir Fikret Otyam, bir gazeteci yok ki..."*

Fikret Otyam insanların hayatlarına uzaktan bakmaz, insanların içine karışır, onlarla yer içer, yatar kalkar, onlardan yana taraf olur. İnsanların çilelerini, dertlerini sahiplenir. Onun röportaj tanımı gazetecilik anlayışını da özetliyor:

"Yüreğinde katıksız insan sevgisi taşıyan, yalandan dolandan, laf edebiliğinden kendini yüzde yüz ırak tutan; renk, dil, din, mezhep, cinsiyet, ırk farkı kollamadan sorunlarına eğilen, salt onların çıkarını gözeten; olaylara, konulara bu açıdan, bu anlayış ve tanımla yaklaşan eli kalem tutanların yaptığı bir anlatım biçimidir röportaj da, özetle."

Bir başka yerde de *"Röportaj eşitsizliğe karşı durma, başkaldırmadır."* diye ekliyor. Fikret Otyam'ın beraber röportajlara gittiği, çağdaşı, arkadaşı Yaşar Kemal de röportaj edebiyat ilişkisini şu sözlerle özetler:

"Röportaj bal gibi edebiyattır. Onu haberden ayıran nitelik onun edebiyat gücüdür. Haber bir yaratma değildir, bir taşımadır. Aslında röportaj, taşıma anlamına geliyor ya, yanlış, o taşıma olan haberdir, hem de en gerçek anlamıyla. Röportaj bir yaratmadır."

Röportaj yok olurken

Artık gazete sayfalarında röportaj görmüyoruz. Oysa, Fikret Otyam'ın bazı röportajları bir ay tam sayfa yayınlanırmış gazetesinde. Röportaj türü neredeyse tarihe karışırken; bu ülkenin Doğu ve Güneydoğu'su, köylüsü, yoksulu, göçmeni sesini kaybetti sanki. Televizyondan sonra giderek görselleşen dünyada sözün hükmü kalmadı demeyelim hadi, ama çok azaldı! Fikret Otyam röportajın günümüzdeki konumuyla ilgili olarak şunları söylüyordu:

"Silah icat oldu mertlik bozuldu; televizyon icat oldu röportaj bozuldu. Bizim yaptığımız röportajcılık, bugün gazetelerde yok. (...) Benim röportajlarım tam bir sayfa olurdu. Şimdi bir sayfa, 'Ajda Pekkan burnunu nasıl yaptırdı?' onun röportajı var... Anadolu halkı unutuldu..."

Anadolu halkı unutuldu, gazete sayfalarında röportaj neredeyse hiç yok artık. Röportajın yerini bir tür halkla ilişkiler faaliyeti olarak "söyleşi" aldı. Fikret Otyam, insanların ekmek kavgasını anlattığı bir röportajda *"En adisinden bir film makinası alamadığım dünyaya basıyordum küfürü!..Bunun acısı, inandıramamak acısı yüreğimi eziyordu..Ahh bir film makinası, en adisinden; inanmayanların , akılları almayanların, 'Olmaz böyle şey, olmaz' diyeceklerin gözüne, gözüne beynine sokmak için..."* diyordu. Sevgili Fikret Otyam şimdi herkesin elinde bir film makinası var, ama senin kelimelerinin kudreti yok. Vicdanı yok...■

Marmaray Tren Hattı, İstanbul

MARMARAY HATTINDA
NOSTALJİK BİR GEZİNTİ

YAZI
VECDİ SEVİĞ

Nâzım Hikmet'in *"Beton villalar./Bunlar devam eder ta Pendik'e kadar./ Henüz fidan halinde ağaçları/ve üzüm kütükleri henüz yeşermede./Geçti çığlıklarla 15:45 katarı."* diye andığı tren hattında şimdi Marmaray adlı ardı ardına sıralanmış vagonlar soluksuz yolcu taşıyor. O tren hattının 150 yıllık geçmişini ne yolcular ne görevliler anımsıyor.

Osmanlı Borçları Kurumu, Düyun-u Umumi'den emekli Ahmet Cudi Bey, tren istasyonuna geldiği sırada Hıfzı Mazlum Bey ile karşılaştı. Ahmet Cudi Bey banliyö treninin kırmızı kadife koltuklu birinci mevki yolcusuydu. Hıfzı Mazlum Bey ikinci mevkide seyahat ederdi ama o sabahki rastlantı nedeniyle birinci mevki bilet aldı.

1922 yılının güneşli sonbahar sabahı Erenköy tren istasyonunun arkasındaki sokakta olağanüstü hareketli bir kalabalık vardı. Ahmet Cudi Bey, yanlarına saygıyla gelen kahveci Ali Efendi'ye, *"Ne bekliyor bu herifler?"* diye sordu. Aldığı, *"Ankara Meclisini temsilen Refet Paşa İstanbul'a geliyor"* yanıtından memnun olmamıştı.

Yukarıdaki sahne Türk Sinematek Derneği kurucularından Semih Tuğrul'un, *Alçak Basınç* romanından özetlendi. Tuğrul'un kızı sanatçı Serra Yılmaz'ın ifadesiyle *"Kendi yaşamından esinlenen çok şey"* de bulunabilecek roman, yazarının 1977'deki ölümünden sonra yayımlandı.

Erenköy istasyon binası günümüzde terk edilmişliğin hüznünü yaşıyor. Orhan Pamuk'un, *"Erenköy istasyon meydanındaki ışıkları hâlâ yanan çörek fırını, manavın meyve sandıkları, el arabaları, Hayat Pastanesi"* betimlemesini aktardığı *Yeni Hayat* romanı da son baskısını yapalı neredeyse on yıl olacak.

İstanbul'un kent içi yolcu taşımacılığında önemli görev üstlenen Marmaray'ın vagonları, Asya kıtasında, 150 yıllık geçmişe sahip eski banliyö güzergahında yenilenen hat üzerinden gidip geliyor. Zaman, çevredeki yerleşim ve yaşam koşulları gibi trenleri ve yolcularının özelliklerini de değiştirdi.

Geçen yüz yılın başlarından itibaren çift hat taşımacılığı bölgede yerleşimi özendirmiş, Cumhuriyetle hızlanan çağdaşlaşma eğilimi yolcuların giyimlerine kadar yansımış, ardından çok katlı yapılar çevreyi sarmaya başlamıştı. Son önemli değişim de hattın iki kıtayı kesintisiz

Haydarpaşa Garı, İstanbul

birleştirmesiyle Anadolu yakasının başlangıç noktası Haydarpaşa Garı'nın devreden çıkarılması oldu.

Hızla akıp giden yıllar, trenlerde, istasyonlarda yaşananların kitap, eski dergi ve gazete sayfaları arasına gizlenmesine ya da sayıları gün geçtikçe azalan canlı tanıkların belleklerinde unutulmasına neden oldu. İstasyon binaları da bu anıların sergilendiği, kent belleğinin sığınma yuvalarına dönüştürülemedi. Oysa tren hattının çevresi nice öyküye tanıklık etmişti.

Nazım Hikmet'in dizelerinde

Nâzım Hikmet'in *Memleketimden İnsan Manzaraları*'nda "Haydarpaşa garından/1941 baharında" hareket eden 15:45 katarının penceresinden bakınca *"Kızıltoprak istasyonuna yakın/bahçesinde bir ahşap köşkün/ çok büyük bir fıstık ağacı vardır. Yana yatmıştır biraz."* Ahşap köşkün bahçesindeki *"Bu fıstığın altında bir kadın/yeldirmesi sarı/çamaşır asıyordu."*

Tren, Kızıltoprak istasyonunu geride bırakırken geçmişte kalan bir aşk öyküsü yolcuları düşler dünyasına götürebilir.

6 Ağustos 1929 Atatürk'ün Pendik İstasyonu'nda karşılanması

> Başbakan İsmet Bey ile Pendik Muhtarı Abdullah Bey'in 1929 yılı Ağustos ayında Atatürk'ü karşıladığı "Pendik Köyü", günümüzde 726 bin kişinin yaşadığı bir ilçe. Tren hattının Haydarpaşa'da biten ucu da çoktan Avrupa yakasına taşınmış bile.

Sabah saatlerinde istasyonda bekleşenler arasında Nazım Hikmet'in ilk şiirlerini yazdığı yılların Matbuat Cemiyeti'nin başkanı Mahmut Sadık Bey ile Darülfünun hocalarından emekli vali Mehmet Ali Bey de vardır. İki Mülkiye Mektebi mezunu treni beklerken sohbeti koyulaştırmışlardır.

Daha genç olan Mahmut Sadık Bey, okul arkadaşlarından Ahmet İhsan Bey'in kurduğu *Servet-i Fünun* dergisinin vazgeçilmez kalemidir. Mehmet Ali Bey ise Trabzon valiliğinden İstanbul'a dönmüş, üniversitede ders vermeye başlamıştır. Giritli Sırrı Paşa'nın küçük kızı olan eşinin isteğine uymuş Hüseyin Paşa çıkmazındaki köşkü satın almıştır. Yaz aylarında şair, bestekar Leyla Saz Hanım da damadının köşkünde oturmakta, sanatçı dostlarını misafir etmektedir.

Nezihe Hanım, babasının valiliği dönemimde anneannesiyle birlikte İstanbul'da kalmış, İngiliz Lisesi'ni bitirmiş, Avrupa yakasında bir kız okulunda öğretmenliğe başlamıştı. Devrin usulüne uygun biçimde babasıyla birlikte her sabah görevine giden genç öğretmen, komşu ziyaretinde tanıştığı Muzaffer Bey ile "tesadüfen" aynı treni kaçırınca bu istasyonun bir köşesinde konuşmuşlar, yuva kurmaya karar vermişlerdi. O günlerde işgal güçleri henüz İstanbul'u terk etmemişti.

15:45 katarının buharlı lokomotifi çıkarttığı gürültüyle çevreye haber vererek küçük rampayı aşmış yeni yapılan bir köşkün önünde soluklanacak gibi yavaşlamıştı. Şair, *"Böyle bir ikindi vakti/Göztepe istasyonunda çıt olmaz. Ve ekser zaman/oturur hep aynı sırada tek başına/bir harem ağası"* dizeleri ile anlattığı Göztepe'de ne çok unutulmuş öykü gün yüzüne çıkmayı beklemektedir.

Onlardan biri vardır ki, derin devlet öykülerine girmeye adaydır.

II. Abdülhamid döneminde yolların düzenlenmesi ve parke döşenmesi işlerine önem veren belediye başkanı Rıdvan Paşa 1906 yılının 23 Mart günü her zamanki gibi Göztepe istasyonunda trenden inmişti. Az ileride kendisini bekleyen faytonuna bineceği yere doğru henüz birkaç adım atmıştı ki, piştov sesi duyuldu, paşa yere düşmüştü. Üsküdar Muhafızı Ali Şamil Paşa adamlarına, bir türlü yıldızları barışmamış olan Rıdvan Paşa'yı vurdurmuştu.

Rıdvan Paşa'nın oturduğu konak, devlet tarafından satın alındı. Meşrutiyeti izleyen yıllarda Erenköy Kız Lisesi olarak hizmet vermeye başladı. Reşat Nuri Güntekin'in öğretmenlik yapıp evleneceği genç Hidayet Hanım ile tanıştığı bu konak 1945 yılında çıkan yangında kül oldu, yerine yeni bina yapıldı.

Lise Binası, Nâzım Hikmet'in Piraye Hanımla birlikte yaşayacakları *"Büyük bahçesi, çamlıkları, yemişliği, bağı, sebzeliği, kümesi, ahırı bulunan"* köşkün olduğu Erenköy ile Göztepe arasındaydı. Şairin sürekli kullandığı ulaşım aracı tren ve vapurdu. *"Bizim Erenköy, gerçek yaşanacak yerdir. Buram buram reçine kokan, yaz kış yemyeşil çamları vardır. Suyumuzun tadına doyulmaz"* övgüsü, *"Erenköy'den 9,23'te geçen ve Haydarpaşa'da bekleyen vapura yolcu götüren tren bir saat rötar yaptı"* yergisi de şairin o yıllardaki yazılarından alıntıdır.

Tren yoluna devam ederken *Memleketimden İnsan Manzaraları*'ndan *"oturur hep aynı sırada tek başına/bir harem ağası"* dizesinin anımsattıklarını bir önceki durakta unuttuk sanılmasın. Abdülhamid'in son harem ağlarından Nadir Ağa, Göztepe'de istasyona yakın bir bölgede kendi adıyla anılan köşkte oturuyordu. O nedenle Nâzım Hikmet'in dizelerinde kendine yer bulmuştu.

Saltanatın kaldırılmasından sonra çoğunluğu Anadolu yakasına yerleşen harem ağları aralarındaki saray geleneklerini sürdürdüler. Nadir Ağa, kimi günler Göztepe İstasyonundan bindiği trenle Haydarpaşa'ya gidip, Numune Hastanesi'nin kapısında görev yapan Yaver Ağa ile buluşurdu. Bu hastanenin dahiliye uzmanlarından ve ilerleyen yıllarda başhekimliğini

Göztepe Tren İstasyonu, İstanbul

Erenköy Tren İstasyonu, İstanbul

yapan Dr. Müfid Ekdal, *"Nadir Ağa çok şık ve pahalı kumaşlardan yapılmış elbiseler giyer, davranış ve konuşmalarıyla başkalarının hemen dikkatini çekerdi"* diye o günleri anlatır.

Nâzım Hikmet'in *"Çok uzun boylu./ Çok zayıf./Son kalanlardan. En ihtiyarı."* dizeleriyle tanıttığı Nadir Ağa'nın adı günümüzde Göztepe tren istasyonunun deniz tarafındaki sokağın tabelasında ve evlerin arasındaki minik ağaçlık alanda yaşıyor. Bu ağaç ve çiçeklerin bulunduğu yer yüz yıl öncesinin Nadir Ağa Çayırı'ndan kalan son yeşillik.

Anadolu yakasının 1900'lü yıllardaki sakinleri, Hıfzı Topuz'un *Meyyale* romanından Hayrettin Ağa'yı da anımsarlar. Topuz, *"Kıvırcık saçları ağırmış, beli iki büklüm olmuş harem ağalarından"* söz ederken lafı Sultan Mehmet Reşat'ın hareminden ayrılma Hayrettin Efendiye getirip şöyle yazar:

"Bu son haremağasının boyu iki metreye yakındı. Çok sevilen, sayılan, zarif, iyi kalpli, duygulu ve efendi bir insandı. Bostancı tren yolu üzerinde bahçeli evde bir saraylı hanımla yaşıyordu. Saraylı hanım da uzun boylu, elmacık kemikleri çıkık, zarif ve eskiden çok güzel olduğu belli olan Çerkez kökenli bir hanımefendiydi. Gözlerinde hep bir zamanlar Saray'da yaşanmış gizli bir aşkın izleri vardı."

Hayrettin Efendi'yi Mimar Kemalettin'in eseri olan eski Bostancı İlkokulu'nda okuduğum yıllardan anımsıyorum. Büyükelçi

Kızıltoprak Tren İstasyonu, İstanbul

> Banliyö Hattı; kadife kaplı vagonları, tarihi istasyon binaları ve buharlı lokomotifleriyle uzun yıllar İstanbulların önemli taşıtlarından biriydi.

Özcan Davaz'ın *Bostancı Masalları* manzum kitabında aktardığı gibi, *"Gün görmüş terbiyeli harem ağası"* tren istasyonunun hemen arkasında Selanik göçmeni Hasanaki'nin oğulları Hakkı, Rıfkı ve Hayati kardeşlerin çay bahçesine sık gelirdi. Çerkez Hanımefendiyi de babaannemin anlattıklarından tanımıştım.

Babaannem, eşi ve kucaktaki küçük çocuğuyla 1918 yılında büyük Fatih yangınının ardından Bağdat Caddesi 524 numaralı binanın bahçesindeki tek odaya yerleşmiş. Babam, ağabeyim ve ben ilk eğitimimizi tren istasyonun arkasındaki okulda aldık. Okul binamız, Erenköy'deki Rıdvan Paşa Köşkü'nün akıbetine 1958 yılında uğradı. Onarıldı, iki yıl içinde yeniden açılan binada okumaya devam ettik. Kuloğlu camisinin yanındaki bina günümüzde Halk Eğitim Merkezi olarak hizmet veriyor.

Müzik tarihçisi Ahmet Say'ın *Ağaçlar Çiçekteyken* adını verdiği anılarında *"Bostancı tren istasyonuna gelenlerin karşılaştığı ilk ortam, istasyonla bütünleşmiş olan çay bahçesiydi"* diye aktardığı yer halen görkemli ağaçların altında konuklarını ağırlıyor. 20. yüzyılın son çeyreğinde Vedat Günyol, Cemal Süreya, Muzaffer Buyrukçu, Salah Birsel, Sabahattin Kudret Aksal, Behzat Ay, Asım Bezirci, Melisa Gürpınar'ı burada görme olanağı vardı. Bir dönem "Perşembecilerin Bostancı Yakası" diye anılan yazın dünyası topluluğuna da bu bahçe ev sahipliği yapmıştı.

Pendik Tren İstasyonu, İstanbul

Bostancı tren istasyonu tarihinde 7 Kasım 1922 önemli bir gündü. Mudanya Mütarekesi'nden sonra Dışişleri Bakanı olan İsmet Paşa, Lozan görüşmelerine katılmak üzere Ankara'dan İstanbul'a geliyordu. Pendik tren istasyonunda kalabalık bir topluluk tarafından karşılandı. Sonra her istasyonda biriken halkı selamladı. Bostancı'da ise tren durdu, *"Memleketi kurtardınız Allah sizden razı olsun!"* sesleri ortalığı çınlatıyordu. Gazeteci Ali Naci Bey, o anı, *"İsmet Paşa burada halka, 'İstiklal şehitleri için dua okuyalım' dedi ve dua edildi"* diye anlatacaktı.

Bostancı Tren İstasyonu, İstanbul

Aradan henüz altı yıl geçmemişti. Bu kez Başbakan İsmet Bey Pendik tren istasyonunda büyük bir kalabalığın içindeydi. Günlerden 6 Ağustos 1929 Salı idi. Gazi Mustafa Kemal, trenle İstanbul'a geliyordu.

İsmet Bey, Meclis Başkanı Kazım Paşayla sohbet ediyordu. Dokuz vagonlu tren istasyona geldiğinde karşılayanlar arasında en heyecanlı kişi Pendik Muhtarı Abdullah Bey olmalıydı. Gaziye yaklaşıp, *"Hoş geldiniz, köyümüze şeref verdiniz"* derken heyecandan sessi titriyordu.

Düyun-u Umumi'den emekli Ahmet Cudi Bey'in yolculuk ettiği birinci mevki vagonlardaki "kırmızı kadife koltuklar" sonraki yıllarda yerini, deri kaplı oturma yerlerine bıraktı. Yaşamının bir bölümünü yurt dışında geçirmek zorunda kalan yazar Demir Özlü, *"O maroken koltuklu banliyö treniyle yolculuk yapmış olsaydınız, İstanbul'u sonsuzca sever ya da benim niçin bu kadar derinden sevdiğimi anlardınız"* diye yazacaktı.

Ben Lise yıllarımda Pendik'teki okuluma Bostancı'dan 06.55 treninin koltukları kırmızı kadife kaplı ya da maroken olmayan son vagonunda ders çalışarak giderdim. O yılları ve daha öncesini 2021 yılının sonlarında Ayrılık Çeşmesi'nden Pendik'e yolculuk ederken okuduklarım ve yaşadıklarımla belleğimde canlandırmaya çalıştım. ■

HAYAL PERDESİ'NİN ARDINDAKİ KAHRAMAN

YAZI
YASEMİN SAYAR

Gölge oyunu hayvan derilerinden kesilerek hazırlanmış figürlerin bir ışık kaynağı önünde oynatılarak, gölgelerinin gerdirilmiş beyaz bir perdeye düşürüldüğü gösteri sanatıdır. Kökenleri üzerine çeşitli görüşler olmakla birlikte; Asya'nın zengin gölge oyunu geleneğinin Cava (Endonezya), Hindistan veya Çin kültürlerinden 10. yüzyıldan itibaren yayıldığı genellikle kabul gören bir görüştür.

Karagöz sanatının ustası Cengiz Özek

Gölge oyunu, ortaoyunu ve meddah gibi geleneksel kültürümüzün önemli öğelerinden biridir. Tarihi binlerce yıl öncesine dayanan gölge oyunları izleyicilerini eğlendirirken düşündürmüş, toplumsal bilinç oluşmasında öncü bir rol üstlenmiştir. Gölge oyunu denilince aklımıza Karagöz gelir. Karagöz denince ise, günümüz Karagöz sanatının ustası Cengiz Özek...

1964 yılında İstanbul'da doğan Cengiz Özek, kendi deyimiyle sanata yatkın bir çocukmuş. *"Hayatımı resim öğretmenim değiştirdi. Farklı giyinen, çağdaşlarının ötesinde bir öğretmendi. Karagöz eğitimi almıştı. Okuldan üç kişi seçip bu sanatı öğretmek istemiş. Beni de seçti. Yani aslında bu iş beni seçti, ben bu işi değil."* diyor. Karagöz üstadı Ragıp Tuğtekin'in öğrencisi resim öğretmeni Ali Kıyak'tan deve derisinden Karagöz figürlerinin yapımını öğrendi. Kendi çabalarıyla, ustası olmadan, Karagöz oynatmaya başlayan Özek, İstanbul Atatürk Kitaplığı açılışında oynattığı klasik Karagöz oyunu *"Abtal Bekçi"*yle profesyonel hayata adım attı. Geleneksel Türk kuklası Karagöz üzerine ilk sergisini 17 yaşında İstiklal Caddesi'nde Kazım Taşkent Sanat Galerisi'nde açtı. Gördüğü ilgi üzerine *"Karagöz Sanatımız"* başlıklı Karagöz figürlerinden oluşan sergisini Topkapı Sarayı Müzesi, Ayasofya Müzesi ve özel galerilere taşıdı. Yurt dışında açtığı sergilerle Karagöz'ü dünyaya tanıttı. Deve derisinden imal ettiği Karagöz figürleri Hollanda Ulusal Müze, Pakistan Lahor Kukla Müzesi, Tayvan Kukla Müzesi kukla koleksiyonlarında yer almaktadır.

Geleneksel Türk süsleme sanatlarına da ilgi duyan Özek; Ord. Prof. Süheyl Ünver, Cahide Keskiner, Melek Antel ve Semih İrteş'ten tezhip, minyatür ve kalem işi üzerine dersler aldı. Hocası Semih İrteş denetiminde Topkapı Sarayı-Hırka-i Saadet dairesi, Sultanahmet Camii, Yeni Cami, Kapalı Çarşı-Sandal Bedesteni, Aya İrini Kilisesi gibi önemli tarihi eserlerin süsleme restorasyonlarında kalemkar olarak çalıştı.

Geleneksel Türk tiyatrosu Karagöz ile modern tiyatroyu sentezlemek isteyen Özek, 1986 yılında İstanbul Belediye Konservatuarı Tiyatro bölümüne girdi. Devlet Tiyatroları, İstanbul Şehir Tiyatrosu, Bakırköy Belediye Tiyatrosu, Dormen Tiyatrosu ve Kenter Tiyatrosu'nda oyuncu, yönetmen ve yönetici olarak görev yaptı.

Hacivat

Beklan Algan, Tunç Yalman, Haldun Dormen, Ali Taygun, Macit Koper gibi yönetmenlere asistanlık yaptı. Müşfik Kenter, Haluk Kurdoğlu, Erol Keskin, Şükran Güngör gibi ünlü oyuncularla aynı sahneyi paylaştı. Birçok oyunun dekor, afiş ve kostüm tasarımlarını gerçekleştirdi. Müşfik Kenter'in oynadığı *"Bir Garip Orhan Veli"* adlı oyunu için tasarladığı afiş unutulmazlar arasındadır.

Festival Serüveni

Yurt dışı turnelerinde kukla tiyatrolarını izleme şansı yakalayan Özek; *"Yurt dışında kukla tiyatrosu çok yaygın, bir sürü festival var ben de onlara mektup göndermeye başladım"* diyor ve bu serüveni şöyle anlatıyor:

"İlk katıldığım festival, Polonya'da Lodz kentinde 'Arlekin' adlı tek kişilik oyunlar festivaliydi. Burada bir patlama yaşadık. 'Büyülü Ağaç' adlı oyunumuzu oynamıştık. Türkçe söze dayalı olmasına rağmen dakikalarca ayakta alkışlandı. Sonra bütün dünya festivallerinden davet yağmaya başladı. Böylece dünya festivallerine adımımızı atmış olduk. Sonra İstanbul'da bir kukla festivali yapmaya karar verdik."

1998'de geleneksel Türk kukla tiyatrosunu Türkiye ve dünyada tanıtmak amacıyla, *'İstanbul Uluslararası Kukla Festivali'*ni başlattı ve günümüze kadar getirdi. Festival, bugüne kadar 200'ün üzerinde uluslararası kukla grubuna ev sahipliği yaptı, 2500'ün üzerinde kukla sanatçısını ağırladı..

Karagöz'ün tarihsel yolculuğu

Gölge oyunu hayvan derilerinden kesilerek hazırlanmış figürlerin bir ışık kaynağı önünde oynatılarak, gölgelerinin gerdirilmiş beyaz bir perdeye düşürüldüğü gösteri sanatıdır. Kökenleri üzerine çeşitli görüşler olmakla birlikte; Asya'nın zengin gölge oyunu geleneğinin Cava (Endonezya), Hindistan veya Çin kültürlerinden 10. yüzyıldan itibaren yayıldığı genellikle kabul gören bir görüştür. İslam ülkelerinde görülen gölge oyununun, benzerlikleri göz önüne alınarak, Cava'dan geldiği tahmin edilmektedir. Anadolu'ya ise, 16. yüzyılda Mısır'dan gelmiş olma ihtimali büyüktür.

Karagöz'ün yazılı tarihinin 1517'ye kadar gittiğini belirten Özek, *"Karagöz'ün ülkemize nasıl ve ne zaman geldiğine dair bir çok farklı kaynak var ama, bunlardan benim için en ilginç olanı Prof. Metin And'ın da belirttiği ve bugün Türkçeye de çevrilen İbn-i İlyas'ın 'Yavuz'un Mısır Seferi' kitabında, Yavuz Sultan Selim'in Memlük Sultanı II. Tumanbay'ı yenmesini ve ardından astırmasını anlatan hikayeyi Memlük gölge oyunu sanatçılarının (o dönemde Memlük'te gölge oyunu oldukça gelişmişti, bugün o figürlerin tamamı Almanya'da bulunuyor) canlandırmasını izlediği ve çok beğenerek sanatçıları İstanbul'a getirdiği anlatılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki edebi eserlere baktığımızda 16. yüzyıldan itibaren şiirlerde, seyahatnamelerde ve şenliknamelerde gölge oyunu ile ilgili bilgilere rastlıyoruz. 16. yüzyılda gölge oyunu hızlı bir şekilde ülkemizde yayılmaya başlıyor. Evliya Çelebi'nin kitabından da 17. yüzyılda Karagöz adının verildiğini anlıyoruz. Ve sonrasında Kuzey Afrika bugünkü Orta Doğu, Balkanlar, Yunanistan ve Kıbrıs'taki her iki kesimde de oynayan gölge oyunlarının Karagöz sanatından türediğini söylemek mümkündür."* diyor.

Karagöz

Perdeye yansıyanlar

İstanbul'da yaşayan değişik toplulukların temsilcileri Karagöz

perdesine yansımıştır. Farklı etnik kökenlere sahip tiplemeler kendi toplumlarının kültürel ve sosyal öğeleri ile Karagöz perdesine yansıtılmıştır. *"Eskiden Karagöz İstanbul'un kozmopolit yapısından çok beslenirdi. Oyunların %70'i bu kozmopolit yapı içerisinde yer alan insanları, Ermeni, Rum, Laz, Kayserili, Arnavut, Arap, Çerkez, Avrupalı, Kastamonuluyu anlatır. İstanbul'da yaşayan kadınlar da her zaman bu perdenin konuğu olmuştur. Bunların arasındaki dil problemleri, yanlış anlamalar Karagöz'de komediyi sağlayan ana unsur olmuştur. Karagöz'de gerçeküstü oyunlara da yer veriliyor. Burada daha çok cinler, periler ve ejderhalar var. Onun dışında da halk hikayeleri bazlı oyunlar var 'Kerem ile Aslı', 'Ferhat ile Şirin' gibi."*

Tartışmaya açık bir başka konu da, Karagöz ve Hacivat'ın gerçek kişiler olup olmadığıdır. Özek bu konuda şunları söylüyor:

"Gölge oyununun bu iki kahramanı halkın gönlünde yüzyıllarca öyle yerleşmişlerdir ki, halk onları gerçekten yaşamış kişiler olarak görmek istemiştir. Bu bakımdan, birtakım söylentilerde onların yaşadıkları ileri sürülmüştür. Bu söylentilerden birine göre, Sultan Orhan çağında Hacivat'ın duvarcı, Karagöz'ün demirci olduğu, Bursa'da inşa edilen bir camide çalıştıkları, söyleşmeleriyle öteki işçileri oyaladıkları, bu yüzden de cami yapımının gecikmesi üzerine Sultan'ın ölümlerini buyurduğu yolundadır. Gerek Bursalılar gerek Kırklarelilileri, bunun kendi illerinden çıktığını ileri sürerler. Söylence doğru olsa bile bu Karagöz ile Hacivat'ın gerçek, yaşamış kişiler olduğunu kanıtlar, ama gölge oyunu ve tekniğinin Türkiye'de doğduğunu kanıtlamaz."

Geleneksel oyunların yanı sıra, Karagöz oyunlarını günümüze de taşıyan sanatçıya göre, *"Karagöz şimdi yaşasaydı, almış başını giden döviz kurları onun ana söylemlerinden biri olurdu ya da maske taktın takmadın gibi konular olurdu..."*

Karagöz'e güncel dokunuşlar

Karagöz'e kazandırdığı yeni figürler ve günümüzün sorunlarına ilişkin konular içeren *'Büyülü Ağaç'*, *'Çöp Canavarı'* ve *'Sihirli Lamba'* oyunlarında geleneksel ile moderni ustaca harmanlayarak hem büyüklere hem de çocuklara bu sanatı tanıtıp, sevdiriyor Özek. *'Büyülü Ağaç'* oyununda 18. ve 19. yüzyıl klasik Karagöz oyunu perspektifinden günümüzün en büyük problemi çevre kirliliği ve diğer güncel sorunlara değiniyor. Oyun bugüne kadar 500'den fazla gösteri yapmış. *'Çöp Canavarı'*nda kirletilen denizlerin temizliğinden sorumlu balık karakterinin çok çöp yemekten bir canavara dönüşmesi ve Karagöz ile olan atışmaları, *'Parmak Kız'* ile *'Alaaddin'in Sihirli Lambası'* hikâyelerinden yola çıkılarak hazırlanan *'Sihirli Lamba'*da ise Hacivat ve Karagöz'ün cinler ve devlerle maceralarını anlatıyor.

Cengiz Özek'in *'siyah tiyatro'* tekniğinde sahneye koyduğu *'Damlaların Dansı'* adlı oyunda, doğadaki en güzel canlılardan biri olan *'Nadide Çiçek'* solmak üzeredir. *'Su Damlaları'* ona yardım edebilmek için yeraltından yola çıkarlar. Ancak Nadide Çiçek'e ulaşmak hiç de kolay olmayacaktır. Suyun oluşum evrelerinin bir serüven çerçevesinde canlandırıldığı oyunda yardımlaşma, dayanışma ve ortaklık duygusu vurgulanıyor.

Damlaların Dansı

Geçmişten geleceğe

Modern tiyatro, sinema ve televizyonun hayatımıza girmesinin etkileriyle bir dönemin en önemli kültür ve eğlence unsuru olan gölge oyunları zamanla yok olmanın eşiğine geldi.

Önceleri Ramazan aylarında televizyonda yayınlanan bir eğlenceliğe dönüştü; sonrasında artık o da yayınlanmaz oldu. Günümüzde gölge oyunları bu işe gönül vermiş birkaç değerli sanatçının çabaları ile yaşatılmaya ve geleceğe aktarılmaya çalışılıyor.

'İstanbul Karagöz Kukla Vakfı' ve *'İstanbul Uluslararası Kukla Festivali'*nin kurucularından Cengiz Özek'in en büyük hayali bir Karagöz Müzesi kurmak. Dünyada çok sayıda kukla müzesi olduğunu belirten Özek, şunları söylüyor:

"Karagöz'ün neden bir müzesi olmadığını ya da çeşitli koleksiyonlara sahip Türk müzelerinin neden bunları sergilemediğini düşünmüşümdür. Kendim yapabilir miyim diye düşledim. Uluslararası İstanbul Kukla Festivali'ni oluşturduğum gibi, böyle bir müze de yapabilirim diye düşündüm. Bunun için İstanbul Karagöz Kukla Vakfı'nı kurdum. Hâlâ kaynak yaratmaya çalışıyoruz; umuyorum birkaç yıl içinde o düşümdeki müzeyi gerçekleştirebilirim. Seyirciyi bir Karagöz perdesinin arkasına alıp, bir oyunun nasıl oynadığını gösterip, daha sonra içeriye alarak gölgenin oluşumunu anlatmak istiyorum. Onları uygun bir konuma getirdiğinizde, üzerlerine yanan tek bir ışıkla gölgelerinin nasıl yansıdığını, yanan ikinci ışıkla diğer bir noktaya da bir gölgesinin düştüğünü görecekler. Gezen kişinin kendini bir kukla gibi hissettiği bir müze hayal ediyorum." ■

YILDIZLAR ÖLÜMSÜZDÜR

YAZI
VECDİ SAYAR

Sinemamız 2022'nin başlarında 'dört yapraklı yonca'dan biri olan Fatma Girik'i yitirdi. Fatma Girik hangi rolü üstlenirse üstlensin, seyircisiyle özel bir bağ kurmayı başaran bir oyuncuydu.
Yaklaşık 180'i aşkın yapıt içeren müthiş bir filmografiye sahip.

"*Biz bu Yeşilçam'ın nesini özlüyoruz?... Bugün yapılan filmler eskilerden daha üstün, daha nitelikli. Ama biz o Yeşilçam'ı arıyoruz..."* diyordu Ülkü Tamer. Gerçekten de, artıları ve eksileriyle Türkiye insanının gönlünde özel bir yeri vardır Yeşilçam'ın; özellikle de yıldızlarının... Sinemamız 2022'nin başlarında bu büyük yıldızlardan birini, Fatma Girik'i yitirdi. 'Dört yapraklı yonca' olarak nitelendirilen dört kadın oyuncudan biriydi Girik, Türkan Şoray, Filiz Akın ve Hülya Koçyiğit'le birlikte. Bu yoncanın yapraklarına daha sonra değinmek vaadiyle, dilerseniz öncelikle bu büyük oyuncunun sinema serüvenine bir göz atalım.

1942 yılının Aralık ayında İstanbul'da, Sultanahmet semtinde dünyaya geldi. İstanbul Kız Lisesi'nde okuduğu yıllarda bir gün ünlü bir yıldız olacağı aklından geçiyor muydu bilinmez, ama sinemayla tanışmak için çok beklemesi gerekmedi. Annesi Münevver Girik ile birlikte birkaç filmde figüran olarak çalıştı. 15 yaşında Seyfi Havaeri'nin yönettiği *"Leke"* filminde ilk başrolünü oynayan (böylelikle, 'dört yapraklı' yoncanın sinemayla en erken tanışan yaprağı olan) Girik, yaklaşık 180'i aşkın yapıt içeren müthiş bir filmografiye sahip. *"Leke"*nin ardından Nejat Saydam, Nuri Akıncı, Aydın Arakon, Çetin Karamanbey gibi yönetmenlerin birkaç filminde çalışan Girik'in Memduh Ün ile tanışması da o yıllarda...

Vadullah Taş'ın *"Memduh Ün Filmlerini Anlatıyor"* kitabında, Fatma Girik'le çektikleri ilk film olan *"Murada Ereceğiz"*in oyuncu seçimi çalışması sırasında, Girik'le tanışmalarını şöyle anlatıyor Memduh Ün:

"Filmde baş kız oyuncuyu seçerken zorlanmıştık. Parada hafif birini arıyorduk. Fatma, daha evvel köy filmlerinde, ikinci üçüncü sınıf filmlerde oynuyordu. Ucuza oynatırız diye düşünmüş ve davet etmiştik, Yeşilçam sokağındaki yazıhanemize. İçeri girdiğinde balık filesi tutuyordu elinde"...

O tanışmanın, yaşam boyu sürecek bir aşka evrileceğini nereden bilecekti?

Bir yılda on iki film

1960 yılında Memduh Ün'ün *"Ölüm Peşimizde"* filmiyle dikkatleri üzerine çekiyor Fatma Girik ve aynı yıl dokuz filmde daha önemli roller üstleniyor. Ertem Göreç, Bülent Oran, Halit Refiğ'in senaryosunu yazdıkları *"Ölüm Peşimizde"* filminde bir fabrika işçisini oynayan Girik, ard arda çalıştığı filmlerde yeteneğini geliştirme şansını yakalar; Halit Refiğ'in yönettiği *"Seviştiğimiz Günler"*de 'beyaz atlı prens'ini arayan bir genç kızı, Osman F. Seden'in *"Sokak Kızı"*nda özgür bir genç kadını, Nejat Saydam'ın *"Bir Hizmetçi Kızın Hatıra*

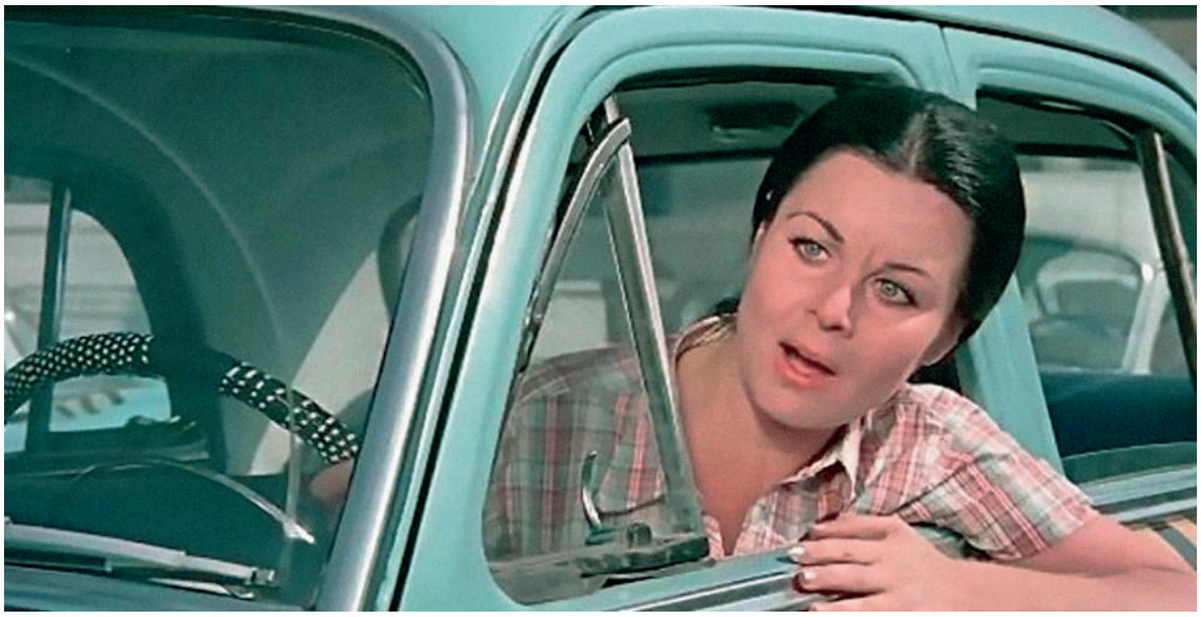

1970 yılında vizyona giren ve yönetmenliğini Süreyya Duru'nun gerçekleştirdiği "Şoför Nebahat" Fatma Girik'in en bilinen filmlerindendir.

*Defteri"*nde hizmetçi bir kızı canlandırır. Yeşilçam'ın sıradan yapımlarıdır bunlar, ama Fatma Girik, hangi rolü üstlenirse üstlensin, seyircisiyle özel bir bağ kurmayı başarır.

Yapımcılar da bunun farkında olmalılar ki, bir yıl içinde tamı tamına 12 filmde başrol oynatırlar Girik'e. Tabi, Memduh Ün'den izin alarak. Fatma Girik, *"Ölüm Peşimizde"*den bir yıl sonra Ün'le *"Avare Mustafa"*yı çeker. Orhan Kemal'in *"Devlet Kuşu"* romanının –pek de başarılı olmayan– bir uyarlaması olan filmde Girik, kendi sesiyle konuşur. Darülbedayi sanatçılarının ağdalı konuşmalarına alışan Yeşilçam erbabı yadırgar bu sesi. Ama, Ün memnundur: *"Belki birkaç yerde vurgu hatası vardı, ama zaten bir mahalle kızını oynuyordu. Mahalle kızları da vurgu hatası yapar."* (Vadullah Taş'ın kitabından). Ama, herhalde çevresinin etkisiyle vazgeçer Girik'i kendi sesiyle konuşturmaktan. Yaşar Kemal'in aynı adlı romanından Duygu Sağıroğlu ve Lütfi Akad'la birlikte uyarladığı *"Ağrı Dağı Efsanesi"*nde seslendirmeyi kim yapmıştı anımsamıyorum doğrusu.

Girik, *"Erkeklik Öldü mü Atıf Bey?"* (Osman F. Seden'in Atıf Yılmaz'la atışması), *"Yavaş Gel Güzelim"* (Memduh Ün imzasını taşıyan bir *'Hırçın Kız'* uyarlaması), (Kemal Sunal'la birlikte oynadığı) *"Postacı"* gibi komedilerde olduğu kadar, *"Toprak Ana"* gibi köy filmlerinde de çok başarılı işler çıkartır. Agah Özgüç, *"Yılların İzinde Türk Sineması..."* kitabında Fatma Girik'i *"kanunları kuralları olmayan bir yıldız"* olarak tanımlayarak, *"Ben Bir Sokak Kadınıyım"*da (Ertem Eğilmez) striptiz yapmaktan, *"Beş Şeker Kız"*da (Osman F. Seden) jartiyerle sahneye çıkmaktan kaçınmadığını, çünkü kendinden emin olduğunu yazar. Süreyya Duru ile *"Şoför Nebahat"*, Duygu Sağıroğlu ile *"Leyla ile Mecnun"*, Feyzi Tuna ile *"Ezo Gelin"*, Atıf Yılmaz'la *"Kambur"*, Yılmaz Güney'le *"Yarın Son Gündür"*ü çeken Girik'in sinemaya bakışının değişiminde, birlikte yaşayıp, filmlerinde oynadığı Memduh Ün kadar onların da katkısı vardır.

Yaşam boyu aşk

Memduh Ün'le birlikteliği hiçbir zaman evliliğe dönüşmez, çocuk da yapmazlar. Çünkü Ün evlidir ve iki çocuğu vardır. Ama Ün'le Girik'in ilişkisi her zaman saygı ve sevgi dolu olmuş, Fatma Girik Ün'ün son yıllarında bir an bile onu yalnız bırakmamıştır. Atilla Dorsay'ın *"Hayatımızı Aydınlatan Muhteşem Kadın Dostlarım"* adlı kitabında Memduh Ün'ün ağzından şöyle anlatılıyor bu ilişki: *"Hep rampalar, yokuşlar geliyor. Eğer anlaşabiliyorlarsa, her şeye rağmen diyalog kurabiliyorlarsa, hayata bakışları aynıysa ve hele aynı mesleği yapıyor, aynı şeylere ilgi duyuyorlarsa, o rampalar aşılıyor."*

Devam ediyor Memduh Ün: *"Fatma'yı tanıdığımda 16 yaşındaydı, ben 40. Uzun süre, belki 20 yıldan fazla onu ben yönlendirdim. Çok zekidir, sünger gibi her şeyi emer. Benim çevremde hep eğitimli, sanatçı insanlar vardı. Onlardan da çok şey kaptı, hepsini depoladı. O artık üniversiteler bitirmiş insanlardan çok daha iyi düşünebilen biri"*. Artık hayatta olmayan bir ustanın ardından konuşmak gibi olmasın ama –Yeşilçam için çok doğal olan– 'erkek' bakışının tipik bir yansıması değil mi bu sözler?

Sinemadan siyasete

Fatma Girik'in kariyeri boyunca çevirdiği –son yıllarda yaptığı TV filmlerini de sayarsak– 195 film arasında, Ülkü Erakalın'ın *"Erkek Fatma"*sı gibi sanatçıya yaşamı boyunca taşıyacağı bir 'lakap' kazandıran da vardır, Atif Yılmaz'ın *"Keşanlı Ali Destanı"* (1964) ve *"Kuma"* (1974), Feyzi Tuna'nın *"Kızgın Toprak"* (1973), (ben sevemesem de, ilginçliği tartışma götürmeyen) Metin Erksan'ın *"İntikam Meleği – Kadın Hamlet"* (1976), Şerif Gören'in *"Yılanların Öcü"* (1985) ve Yılmaz Güney'in *"Acı"* (1971) filmleri gibi sinema tarihimizde kalıcı izler bırakanlar da...

Sanatçı, 1965 (Keşanlı Ali Destanı) ve 1967 (Sürtüğün Kızı) Antalya Altın Portakal Film Festivalleri ile 1969 (Ezo Gelin), 1970 (Boş Beşik) ve 1971 (Acı) Adana Altın Koza Film Festivallerinde *'En İyi Kadın Oyuncu'* ödüllerini kazandı. Kısa bir dönem sahneye de çıkan Girik, 1978'de Kemal Sunal ile birlikte *'Can Film'* adıyla bir yapım şirketi kurarak, *"Kanlı Nigar"*, *"İnek Şaban"*, *"Bekçiler Kralı"*, *"Yüz Numaralı Adam"* ve *"Dokunmayın Şabanıma"* filmlerinin yapımcılığını üstlendi. 1998'de Altın

Portakal'ın, 2006'da Altın Koza'nın Onur Ödüllerini aldı.

Fatma Girik'le tanışmam epey eskilere uzanıyor. 1976 Moskova Film Festivali'nde, *"Kadın Hamlet"* filminin gösterimi sırasında olmalı... 1977 yılında, SİNE-SEN'in öncülüğünde sinema emekçilerinin gerçekleştirdiği 'İstanbul – Ankara Yürüyüşü'nde onun iyi kalpli ve cesur yüreğinin tanığı oldum. O yıllarda başlayan dostluğumuz, son yıllarına dek sürdü. Ne yazık ki, Bodrum'daki evlerinde ziyaretlerine gidememiştim... 70'li yılların siyasal atmosferinin etkisiyle sosyal demokrat bir çizgiyi benimseyen Girik'in bir de belediye başkanlığı macerası vardır. 1988 yılında Erdal İnönü'nün çağrısı üzerine Sosyal Demokrat Halkçı Parti'ye (SHP) katılan sanatçı, 1989 seçimlerinde bu partiden Şişli Belediye Başkanlığı'na aday gösterildi ve kazandı. 1994 yılındaki seçimlere dek süren Belediye Başkanlığı döneminde izlediği yoksulları kollayan halkçı politika ile Şişli sakinlerince çok sevilen bir Başkan oldu. Sinemamızda aktif siyaset yaşamına giren az sayıdaki kadın sanatçıdan biri olan Fatma Girik, kendisini bir feminist olarak tanımlamasa da, kadın hakları alanındaki eylemlere destek veriyor, toplumsal olaylara tepkisini açıklamaktan geri durmuyordu.

Yeşilçam'ın dört yapraklı yoncası: Filiz Akın, Türkan Şoray Hülya Koçyiğit ve Fatma Girik

Yoncanın yaprakları

Medyada, 'Dört Yapraklı Yonca' artık üç yapraklı diye yer aldı, sanatçının ölümü. Fatma Girik, hiç şüphesiz sinemamızın en başarılı kadın oyuncularından biriydi, tıpkı yoncanın diğer yaprakları gibi. Ama, sinemamızda 'star' (yıdız) olarak benimsenmiş nice sanatçı arasından dördünü ayırarak, yalnızca onlara 'diva' yakıştırması yapılmasına gönlüm elvermiyor. İlle de 'yonca' analojisi yapılacaksa, yaprak sayısının kesinlikle artması gerekir diye düşünüyorum. İlk büyük yıldızımız Cahide Sonku'nun çevirdiği film sayısı, Fatma Girik, Türkan Şoray, Hülya Koçyiğit ve Filiz Akın'ın oynadığı filmler kadar olmayabilir, ama sinemamızın ilk döneminin tartışmasız 'Diva'sı olduğunu nasıl inkar ederiz.

Sinemamızın ilk dönemlerinde öne çıkan Bedia Muvahhit, Neyyire Neyir, Feriha Tevfik, Gülistan Güzey, Sezer Sezin, Nevin Aypar, Nezihe Becerikli, Nedret Güvenç gibi değerli sanatçılar arasında 'Diva' mertebesini hak edeni Cahide Sonku'dur. Hiç kuşkusuz. 50'li yıllardan 60'lara uzanan süreçte, Neriman Köksal, Muhterem Nur, 60'larda Leyla Sayar, Belgin Doruk, Selda Alkor, Selma Güneri, Pervin Par, Nilüfer Aydan, Nebahat Çehre, 70'lerde Gülşen Bubikoğlu, Meral Orhonsay, Serpil Çakmaklı, Perihan Savaş gibi oyuncular başroller üstlenmiştir, ama 60'lardan başlayarak, 70'lere damgasını vuranların Fatma Girik, Türkan Şoray, Filiz Akın ve Hülya Koçyiğit olduğu inkar edilemez.

Buraya kadar, dört yapraklı yoncanın yanına yerleştirebileceğimiz tek 'yıldız' Belgin Doruk'tur, ama sinemada üstlendiği roller tartışılabilir elbette. Oysa, 80'lere geldiğimizde, bu listede rahatlıkla yer alabilecek oyuncular görüyoruz. Müjde Ar, Zuhal Olcay, Nur Sürer, Hülya Avşar gibi oyuncular gerek halk nezdinde kazandıkları sevgi, gerekse oynadıkları filmlerin elde ettiği başarı açısından 80'lerden 90'lara uzanan sürecin önde gelen 'yıldız'larıdır. 90'larda bu listeye Hale Soygazi, Serap Aksoy, Lale Mansur, Şahika Tekand da katılır. İçlerinden, yoncanın yaprağı olabilecek isimse Müjde Ar'dır kanımca. *"Adı Vasfiye"*, *"Ah Belinda"*, *"Asiye Nasıl Kurtulur?"*, *"Fahriye Abla"*, *"Kupa Kızı"*, *"Asılacak Kadın"*, *"Arabesk"* gibi filmleriyle 80'ler sinemasına damgasını vurmuş, Yeşilçam'ın kadın algısında önemli bir dönemecin alınmasına katkı vermiştir. Benim için, illa bir yonca olacaksa, yoncanın beşinci yaprağıdır Müjde Ar.

21. yüzyılın kadınları

2000'lere geldiğimizde, eski yıldızların artık tabloda olmadığını görüyoruz. Yaratıcı sinema (ya da 'Auteur sineması') çizgisinde filmler yapan genç kuşak yönetmenler dünyada ses getiren çalışmalarında çoğunlukla eğitimli genç oyunculara yer veriyor. Bunların önemli bir kısmı tiyatro sahnelerinden sinemaya geçmiş oyuncular. Ticari yapımlar ise, televizyon dizilerinden sanatçı devşirmekte. Onları ve sinemamızda yardımcı rollerde önemli başarılar kazanan ustaları bir yana bırakırsak, sinemamızın son yıllarındaki yüz akı filmlerde izlediğimiz oyunculardan söz etmek isterim.

Başak Köklükaya, Derya Alabora, Demet Akbağ, Meltem Cumbul, Nurgül Yeşilçay, Zerrin Tekindor, Hatice Aslan, Özgü Namal, Tülin Özen, Selen Uçer, Damla Sönmez, Demet Evgar, Farah Zeynep Abdullah, Bennu Yıldırımlar, Saadet Işıl Aksoy, Burcu Biricik, Bergüzar Korel, Nazan Kesal, Esra Bezen Bilgin, Merve Dizdar, Şenay Gürler, Özge Özpirinççi, Özge Borak, Hazar Ergüçlü, Ece Dizdar, Nergis Öztürk, Jale Arıkan, Nihal Yalçın... saymakla bitmez, en iyisi burada keseyim.

Bu oyuncuların başarıları, sinemamızda 'star' sisteminin sona erdiğinin göstergesi mi, yoksa aralarından birinin ya da birkaçının 'sanat filmleri' seyircisinin yanı sıra geniş kitlelerle da bağ kurarak 'Diva' mertebesine ulaşmasına mı tanık olacağız? Farah Zeynep'in *"Bergen"*le kazandığı sevgi seli bunun ihtimal dahilinde olduğunu gösteriyor.■

ZEYTİNLİKLER ARASINDA BİR ŞEF RESTORANI
OD URLA

Zeytinlikler arasında, odun ateşinde pişirilen birbirinden lezzetli yemeklerin servis edildiği bir gurme lezzetler adresi. Ödüllü şef Osman Sezener'in hayallerini hayata geçirdiği bu mekanın arkasında kuşaktan kuşağa aktarılan zengin bir yemek kültürü var.

»
Şef Osman Sezener

Osman Sezener'in hayatı, kuşaktan kuşağa aktarılan bir lezzet hikâyesi. Babannesinin annesi Alman, anneanne Giritli, baba İzmir'de ünlü Ristorante Pizzeria Venedik'i kuran Ahmet Günter Sezener. İtalyan filmlerindeki gibi herkesin bir arada konuştuğu, muhabbetli, kalabalık, lezzetli sofralarda büyümüş. Sabah kahvaltıyla başlayıp, öğle yemeği, akşam üzeri Alman pastası ve kahve ile sürüp şahane akşam yemekleriyle noktalanan 20, 25 kişilik aile sofralarında.

Aile, 43 yıldır bu sektörde. Ailenin damak tadı kuvvetli, yemek kültürü zengin olunca Osman Sezener'in eğitime ilişkin seçimleri de bu doğrultuda biçimlenmiş. Almanya'da bilgisayar mühendisliği okumasına karşın mühendislik yapmayıp Alsancak Gül Sokak'taki bir dönerciyi devralıp üç ayda Ristorante Pizzeria Venedik'i kuran babasından farklı bir yolda yürümüş. Bilkent Turizm ve Otel İşletmeciliği'ni bitirdikten sonra New York'ta Fransız Mutfak Sanatları eğitimi almış, bazı ünlü mutfaklarda çalışmış, sonra İtalya'da deneyimini pekiştirmiş. "Okullu" şef, restorancı olmuş. Sonra memlekete, "baba restoranına" dönmüş. Ristorante Pizzeria Venedik'te çalışmış, fast food pizzayı kurup, şubeler açmış, catering işine girmiş. Ama bir süre sonra yaptıklarını onu tatmin etmemeye başlamış. Urla'da içinde eski bir Rum evi bulunan aile zeytinliğinde babasına "hayalini" açmış: *"Hep iyi restoranlar İzmir dışında, burada bir dünya restoranı yaratalım. Bütün Türkiye'yi Ege'ye getirelim, bu kadar güzel ürünümüz var, buranın toprağından, denizinden gelen malzemeyi kullanalım. Odun ateşinde, geleneksel biçimde pişirelim. Modern sunumlarla, el yapımı tabaklarla daha sürdürülebilir bir yer yaratalım. Evi de misafirhane yapalım."*

Baba Ahmet Günter Sezener, bu hayale 10-12 yıl kadar "evet" dememiş, sonra bir gün "Haydi yapalım" deyince kolları sıvamışlar. Osman Sezener'in eşi mimar Ecem Sezener'in projesi hayata geçirilmiş. Zeytin ağaçlarının arasında, yüksek tavanlı, her tarafı cam bir mekan yaratılmış ve 2018 yılı sonunda restoran açılmış. Od, adını da ilhamını da ateşe borçlu. Yemekler odun ateşinde pişerken, ateşin etrafında toplanıp hem sunulan yemeklerin hem de sohbetin lezzetine varmak çok cazip bir davet olmalı! Şefin masasında oturup hem yemeğinizi yiyebilir, hem de yemek pişirilme sürecini izleyebilirsiniz Mutfak, tamamen açık. Çalışanların çoğu okullu, gençler. Şaka değil, 110 kişi çalışıyor. Restoranda kışın 100, yazın 300-400 kişiye aynı anda yemek servisi yapılabiliyor. Zeytinlik içinde daha küçük bir başka restoran da var, Ma Urla. Orada sadece deniz ürünleri var. Her şey güzel de, içki içeceğim eve nasıl döneceğim, derseniz ona da çözümleri hazır. Zeytinliğin içinde misafirhane olarak kullanılan 8 odalı, özenle döşenmiş, küçük bir havuzu da olan bir butik otel var, orada kalabilirsiniz. Ya da anlaşmalı Mercedesler sizi evinizden alıp evinize bırakıyormuş. Üstelik, bu hizmet ücretsizmiş!

Bahçede 300 çeşit ot

Od Urla'da bahçelerinden kendilerinin sıktığı zeytinyağını kullanıyorlar. Zeytinliğin içinde ayrıca kocaman bir bahçe var. Enginarlar, marullar, saksılarda limonlar, "Aromatik bitkiler" yazılı levhaların altında nane, biberiye, kekik, adaçayı, fesleğenler...Tam 300 çeşit yenilebilir ot dikilmiş bahçeye. Devamı da geliyor. Fransa'dan 3 Michelin yıldızlı şeflerin bahçıvanlığını yapan bir uzmandan yenilebilir çiçek ve otlarla ilgili danışmanlık almaya hazırlanıyorlar. Osman Sezener, covid sürecinin "sürdürülebilirliğin, kendi kendine yetmenin önemini gösterdiğini" vurguluyor. *"Biz köylülere destek olmak için, bu sene bunu ek, bunu ek, diyoruz, onları alıyoruz. Çünkü biz desteklemezsek buraların hepsi ya ev oluyor, ya fabrika. Süreklilik için üretimimizi bilinçlendirmek zorundayız."* diye ekliyor.

İçeri girdiğimizde odun ateşindeki ocaktan bir mantar tepsisi çıkıyor. Çalışanlar közlenmiş kapya biberleri blenderdan geçiriyor, birileri sos

> "Od Urla'da mutfak tamamen açık. Çoğunluğu okullu gençlerden oluşan çalışanların yemekleri hazırlama sürecini masanızdan izleyebilirsiniz."

hazırlıyor. Garsonlar görüntüleri bile "resim gibi" olan tabakları masalara götürüyorlar. Hummalı bir faaliyet var.

Menü her ay değişiyor

Osman Sezener, İzmir Ekonomi Üniversitesi Mutfak Sanatları Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapmış, ödüllü bir şef. 2020'de GQ tarafından verilen "Yılın Şefi" ödülünü kazanmış. Restoranın menüsü her ay değişiyor. Doğanın ritmine uyuyorlar, doğa o günlerde ne veriyorsa menüler o malzemelerle hazırlanıyor. Mevsimsel yeni ürün ne varsa onu kullanıyorlar. Arapsaçı, enginar, brokoli, havuç... Örneğin mandalin mevsimi geliyor, hemen menüye mandalinli bir tatlı ekleniyor. Ya da kestane mevsimi geldiğinde, dedenin Bozdağ'daki çiftliğine gidilip kestane toplanıyor ve bunlar menülere giriyor. Kaynağını bildikleri yerel malzemeleri özgün reçetelerle buluşturup lezzetli deneyimlere çağırıyorlar.

Od Urla'ya gelenlerin yüzde 75'i İzmir dışındanmış. Bu da, gastronomi turizminin önemi gösteriyor. Nitekim, Urla'daki 7 restoranı bir araya getirip Urla Gastronomi Rotası oluşturmuşlar. Osman Sezener *"Böylece, bir misafir buraya geldiğinde 2-3 gün geçirsin. Zeytinyağı müzesine gitsin, şaraphane gezsin, farklı bir restoranda ev yemeği yesin. Bölgeyi kalkındırmamız lazım"* diyor. Bir kitap ve belgesel çalışmaları da var. Sürekli videolar çekiyorlar, kaybolmaya yüz tutmuş ürünleri tanıtıyorlar, örneğin Karaburun'da evinde kopanisti peyniri yapan bir kadınla konuşuyorlar. Videoları daha sonra instagram sayfalarında paylaşıyorlar. Od Urla ve Ege Köyleri kitabını gelecek yıl yayımlayacaklar, onunla birlikte belgesel de çıkacak.

Osman Sezener, bizimle sohbet ederken, İzmir'de iddialı bir restoran olmamasından yakınıyor: *"Pazartesi günü dinleniyorum, eşimle balık yemeye gidelim, diyorum, doğru düzgün yer yok. Böyle bir şehirde çok daha fazla alternatif olması lazım."* Tam da bu noktada fiyatları soruyoruz, *"Bizim fiyatlarımız normal bir balık restoranındaki yemek fiyatları gibidir. Tadım menümüz 580 lira"* diyor. Tadım menüsünde neler var bir göz attık:

Taş fırından ekşi maya ekmek – bahçeden erken hasat zeytinyağı yaprak sarma, Taze manda peyniri – kefal yumurtası – kuzukulağı Karnabahar – beyaz çikolata – açık ateşte kalamar, Günün balığı – tarhunlu midye sos, Köz biber sorbe, Kaz mantı – tarçın – yaban mersini Kuzu – arapsaçı, OD usulü baklavadan dondurma – baklava yufkası kıtırı Şefin tatlı ikramı. Başlangıç ve sıcaklardan keçi peynirli mantı 145 TL, ahtapot 285 TL, dana kaburga – et suyuna firik keşkek – kale lahana 245 TL, cipura ızgara 240 TL, kum midyesi – roka 165 TL, taze manda peyniri – kefal yumurtası – kuzu kulağı 155 TL. Ayrıca zengin bir şarap menüsü var. ■

> Geceyi de burada geçirmek isterseniz, zeytinliğin içinde misafirhane olarak kullanılan 8 odalı, özenle döşenmiş, küçük bir havuzu da olan butik otelde konaklayabilirsiniz.

Semizotu Çilek İzmir Tulum Peyniri

"Şef"ten bir tarif

Bu kadar yemek sohbetinden sonra bir tarif vermezsek olmaz.

Semizotu Çilek İzmir Tulum Peyniri

Malzemeler:

- Semizotu 60 gr
- Çilek 80 gr
- Frambuaz sos 50 gr*
- Tulum peyniri sos 100 gr**
- İsli ceviz 2 adet
- Kabak çekirdeği 5 gr
- Zeytinyağı 20ml

Yapılışı: Semizotları yapraklarından ayrılır, yıkanır, kurutulur. Çilekler yıkanır yapraklarından ayıklanır, 4' e kesilir. Cevizler köz odun ateşinin üzerinde bir sepetin içinde biraz zeytinyağı ile islenir. Kabak çekirdekleri yaklaşık 5 dakika 180 derece fırında kıtırdatılır. Tabağın altına tulum peyniri sosu koyulur. Üzerine semizotu, çilek, ceviz, zeytinyağ, kabak çekirdeği, frambuaz sos ve biraz tuz attığımız salata koyulur.

*Frambuaz Sos:

- 823 gram frambuaz
- 100 gram bal
- 80 gram beyaz şarap sirkesi
- 10 gram tuz
- 30 gram limon suyu

Yapılışı: Frambuaz blenderda çekilir bir süzgeç yardımıyla süzülür ve bir püre elde edilir. Tortusu atılır. Ardından püre diğer malzemelerle birlikte blendera alınır ve çekilir.

**Tulum Peyniri Sos

- 100 gr un
- 100 gr tereyağ
- 1 lt süt
- 600 gr tulum peyniri

Yapılışı: Öncelikle beşamel sos yapılır. Bunun için uygun büyüklükte bir sospande tereyağ eritilir, un tereyağında kavrulur. Un yağı saldığında ve aynı zamanda kokusu çıkmış olacaktır sütü hızlıca verilir ve aynı zamanda çırpılır. Sos kaynama noktasına gelip de koyulaşana kadar çırpılır ve bu aşamada parçalara ayırdığımız peynir sosa eklenir bir miktar daha karıştırılıp tamamen pürüzsüz bir sos elde etmek adına blenderdan çekilir. Soğumaya bırakılır, soğuyunca dolapta muhafaza edilir.

MESAJANDA

12 Mayıs
Filjak ile piyano resitali

İstanbul'un kültür sanat hayatına artı değer kazandırmak amacıyla 14 yıldır devam eden "İstanbul Resitalleri", pandemide de hız kesmiyor. Tüm sezona yayılan festival havasındaki etkinlik, Türkiye'nin resital odaklı tek uluslararası klasik müzik dizisi olarak dikkati çekiyor. Prestijli yarışmalardan birincilik ödülleri ve altın madalya ile dönen dünya sahnelerinin usta isimlerini konuk eden İstanbul Resitalleri, Martina Filjak'ı da ağırlıyor. Cleveland Uluslararası Piyano Yarışması Altın Madalya ve Beethoven Özel Ödülü sahibi Martina Filjak, tutkulu piyanizmi, güçlü tekniği ve zengin repertuarı klasik müzikseverlerin büyük beğenisini kazanıyor. Sakıp Sabancı Müzesi the Seed'de sanatseverlerle buluşacak olan etkinliğin başlama saati ise 20.00.

9 Haziran
Bir Delinin Hatıra Defteri

Yaşadıklarıyla baş etmeye çalışan bir adamın hatıra defterinde yazanları konu alan "Bir Delinin Hatıra Defteri", tiyatro sanatçısı Erdal Beşikçioğlu'nun yüksek performansıyla ODTÜ MD Vişnelik Çim Amfi'de sanatseverlerle buluşacak. Nikolay Vasilyeviç Gogol tarafından yazılan eseri, Cem Emüler Işık sahneye uyarlayarak yönetiyor. Oyunun tasarımında Mustafa Bal'ın, ses efekti tasarımında ise Tayfun Gültutan'ın imzası yer alıyor. Sahne Amiri ise Yunus Daştan. Eserin Yönetmen Yardımcılığını da üstlenen usta sanatçı Beşikçioğlu, "bir delinin değil, adım adım deliliğe giden, yaşadığı gerçeklerle baş edemeyen" bir adamın hatıra defterini seyircilere aktarıyor. Oyunun başlama saati 20.30.

3 Temmuz
İzlanda'dan klasik rock

İzlanda'nin son yıllarda dünya müziğine kazandırdığı en önemli rock grubu KALEO ilk kez İstanbul'a geliyor. 2016'da çıkardıkları A/B albümüyle ve albümün en büyüyük hiti olan "Way Down We Go" şarkısıyla Amerika'da ve Türkiye'de çok büyük kitlelere ulaşan KALEO, geçtiğimiz aylarda çıkan son albümü Surface Sounds ile yeniden zirveye oturdu. İsimlerini Hawaii dilinde "ses" anlamına kelen KALEO kelimesinden alan grup, klasik rock ve blues rock esintilerini JJ Julius Son'in içinize işleyen vokalleriyle harmanlayarak dinleyiciye sunuyor. Küçük Çiftlik Park'da düzenlenecek olan konserin başlama saati ise 19.00 olarak belirlendi.

25 Ağustos
Kuzeyden Viking metal

Norveçli progresif black metal grubu Borknagar, yıldızlar topluluğu kadrosuyla Türkiye'de ilk kez %100 Studio Sahnesi'nde yer alacak. 1995 yılında kurulan Topluluk, kuruluşundan bu yana kadrosunda Dimmu Borgir, Ulver, Enslaved, Gorgoroth, Immortal, Arcturus, Leprous, Vintersorg gibi tarzın en önemli gruplarından müzisyenleri barındırdı. 1995 yılında kurulan grup geleneksel Norveç Black Metal'inin sınırlarını aşan ve Progresif Metal, Folk Metal, Avant-Garde Metal, Viking Metal detaylarıyla süslenmiş müziğini etkileyici sahne peformansıyla sunuyor. Kariyerine 11 albüm sığdıran grup, son albümü True North'la da özgün soundunu ve türler üstü tarzını korumayı başardı. Konserin başlama saati 20.00 olarak belirlendi.

İKİ DEV NİCK'TEN
İSTANBUL ÇIKARMASI

Pink Floyd esintileri

İstanbul, sıcak yaz günlerine damgasını vuracak iki ismi ağırlıyor. Pink Floyd grubunun efsanevi davulcusu Nick Mason, Saucerful Of Secrets grubuyla, Avustralya'lı dünyaca ünlü rock müzisyeni, şarkı, kitap ve senaryo yazarı olan Nick Cave ise rock'n'roll grubu the Bad Seeds ile ülkeye ayak basacak.

Pink Floyd'un davullarına büyüsünü katan efsanevi bateristi Nick Mason, pandemi nedeniyle geçen yıl ertelenen turnenin Avrupa ayağına Türkiye'yi de ekledi. Almanya, Çek Cumhuriyeti, İsviçre, Fransa, Lüksemburg, Belçika, Hollanda, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Rusya, Romanya, Bulgaristan, Sırbistan, Macaristan, Hırvatistan, Avusturya, İtalya ve Türkiye'de konser verecek olan Nick Mason'ın bu turnesi, bugüne kadarki en büyük Avrupa turnesi olacak.

Nick Mason's Saucerful Of Secrets grup üyeleri; Nick Mason, Gary Kemp, Guy Pratt, Lee Harris ve Dom Beken, Pink Floyd'un ilk albümünden, 1972 tarihli Obscured by Clouds albümüne kadar şarkılarla birlikte ilk kez 'Echoes' parçasını da bu konserde çalacak. Bkm ve Pozitif organizasyonu ile ülkeye gelecek olan topluluk, Volkswagen Arena'da saat 21.00'da sahne alacak.

65 Yaşında Rock Duayeni

Yaza damgasını vuracak duygu ve heyecan yüklü bir sahne performansı da Nick Cave & The Bad Seeds'den gelecek. İstanbul Kültür Sanat Vakfı (İKSV), 50'inci kuruluş yıl dönümü kutlamaları kapsamında Nick Cave The Bad Seeds'e ev sahipliği yapmaya hazırlanıyor. 65 yaşındaki duayen sanatçı, 2018'de büyük heyecan yaratan konserlerinin ardından, çıkacakları ilk Avrupa turnesi kapsamında 21 Ağustos'ta İstanbul'da olacak. The Birthday Party'nin dağılmasının ardından, 1982'de kurulan Nick Cave & The Bad Seeds, 1984'teki ilk albümleri From Her To Eternity'den başlayarak toplam 17 stüdyo albümü kaydetti.

Son albümleri Ghosteen, The Bad Sees'in en iyi çalışmalarından biri olarak kabul ediliyor. Grubun albümleri dünyanın dört bir yanında 5 milyondan fazla sattı. Müzik dünyasındaki etkileri de derin ve geniş çaplı oldu. Pek çok başka sanatçıya esin kaynağı, cover'lara konu olan grup, "Red Right Hand", "Into My Arms", "Jubilee Street" gibi dilden dile dolaşan şarkılarını bu kez İstanbullu sanatseverler için seslendirecek. Parkorman'da gerçekleşecek konserin başlama saati 18.00 olarak belirlendi.

Nick Cave

Nick Mason

MESA ŞİRKETLERİ

TÜRKİYE
MESA HOLDİNG A.Ş.
Genel Merkez
Ihlamur Cad. No: 2 06810 Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00 (pbx)

MESA HOLDİNG A.Ş.
İstanbul
Kuzguncuk Mah. Abdullahağa Cad.
Cemil Molla Köşkü No: 23
Kuzguncuk - İstanbul
T: +90 (216) 532 33 33 – 34 (pbx)

MESA MESKEN SANAYİİ A.Ş.
Merkez
Ihlamur Cad. No: 2 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00 (pbx)

MESA MESKEN SANAYİİ A.Ş.
İstanbul
Yeşim Sok. No: 2 Akatlar 34335
Beşiktaş - İstanbul
T: +90 (212) 351 67 67 (pbx)

MESA İMALAT A.Ş.
Mustafa Kemal Mah.
Kayı Cad. No: 76/A 06946
Yenikent - Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 33 00 (pbx)

MESA PROJE A.Ş.
Ihlamur Cad. No: 2 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00 (pbx)

MESA SİGORTA A.Ş.
Ihlamur Cad. No: 2 06810
Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 291 50 00 (pbx)

KOSAŞ KONUT A.Ş.
Koru Mah. Mesa Koru Sitesi Ihlamur Cad.
(2579 Cad.) No: 6
06810 Çayyolu - Ankara
T: +90 (312) 240 18 17 (pbx)

MESA AHŞAP
Mustafa Kemal Mah.
Kayı Cad. No: 21 06378
Yenikent - Sincan - Ankara
T: +90 (312) 277 17 35 (pbx)

ALABANDA A.Ş.
Cinnah Cad. No: 67/B 06680
Çankaya - Ankara
T: +90 (312) 440 56 00 (pbx)

MEGE TURİZM A.Ş.
Gölköy Mah. 330. Sok. No: 7/1 İç Kapı No: 1
Bodrum - Muğla

MESA TECH BİLGİ TEKNOLOJİLERİ A.Ş.
Koru Mahallesi, Ihlamur Caddesi No: 2/4
Çankaya - Ankara
T : +90 (312) 291 50 00

MESA FARM TECH TARIM A.Ş.
Koru Mahallesi, Ihlamur Caddesi No: 2/3
Çankaya - Ankara
T : +90 (312) 291 50 00

BAHÇEŞEHİR GAZ DAĞITIM A.Ş.
Bahçeşehir 1. Kısım Mahallesi Demreçayı
Çıkmazı No: 4/A
Başakşehir - İstanbul
T: +90 (212) 669 00 03

RUSYA
MESA LTD
Sadovnicheskaya ul.35-37/2 115035
Moskova - Rusya
T: +7 (495) 937 49 17

IRAK
MESA IRAK BRANCH OFFICE
Wihda Neighborhood District 902
Street 32 Building 11
Baghdad - Iraq

ÖZBEKİSTAN
MESA DOIMIY MUASSASASI
Kichik halqa yoli, 5a
Ташкент - Özbekistan

KAZAKİSTAN
MESCO INTERNATIONAL CONSTRUCTION LLP
Kazibek-bi Caddesi
No: 22 Ofis: 121
Medeo Bölgesi
Almaty - Kazakistan

MESA CASPIAN LLCA
Syunbaya Str.
No: 211 Office: 3/2
Almaty - Kazakistan
T: +7 (27) 279 56 40

CEZAYİR
MESA CONSTRUCTION EURL
Villa n°2 Extension Paradou
16035 Hydra Alger

POLONYA
EURO POWER CENTRUM SP.Z.O.O.
Al. Krakowska 60 05- 090
Raszyn - Warszawa - Poland

SATIŞ OFİSLERİ

ANKARA
MERKEZ SATIŞ OFİSİ
Mesa Plaza, Koru Sitesi, Ihlamur Cad.
No: 2, Çayyolu, 06810 Ankara
T: +90 (312) 291 50 00
F: +90 (312) 240 14 36
info@mesa.com.tr
www.mesa.com.tr

PARK MOZAİK SATIŞ OFİSİ
Alacaatlı Mah. 3296. Cad. No: 10
Çankaya, Ankara
www.parkmozaik.com.tr

İSTANBUL
YEŞİLYAKA SATIŞ OFİSİ
Karaağaç Mah. Sırtköy Bulvarı
No: 16/A Büyükçekmece - İstanbul
www.yesilyaka.com.tr

TEMA İSTANBUL SATIŞ OFİSİ
Atakent Mah. Yan Yol Cad. No: 33/1
Halkalı - Küçükçekmece - İstanbul
www.temaistanbul.com

MESA ÇENGELKÖY SATIŞ OFİSİ
Gültepe Mah. Taşbayır Sok. No: 17
Çengelköy 34680 Üsküdar - İstanbul
www.mesacengelkoy.com

MESA PANORAMA SATIŞ OFİSİ
Sahrayıcedit Mah. Atatürk Cad. No: 69
34734 Kadıköy - İstanbul
www.mesapanorama.com

MESA CADDE SATIŞ OFİSİ
Feyzullah Mahallesi
Bağdat Caddesi No: 288
34843 Maltepe - İstanbul
www.mesacadde.com

MESA ORMAN SATIŞ OFİSİ
Acarlar Mah. Çubuklu Çiftlik Yolu
Cad. No: 4 34800 Beykoz – İstanbul
www.mesaorman.com

İZMİR
MESA URLA KEKLİKTEPE SATIŞ OFİSİ
Yenice mah. Kekliktepe cad.
No : 73 Urla - İzmir
www.mesaurla.com

BODRUM
MESA BODRUM SATIŞ OFİSİ
Gölköy Mahallesi, Gökburun Mevkii
48400 Bodrum - Muğla
www.mesabodrum.com

mesa®
1969